

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

PEREPÕHISE ASENDUSHOOLDUSE KOOLITUSPROGRAMMI PRIDE KORRALDUSE ANALÜÜS

Lõpparuanne
2015

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

Uuringu tellis Tervise Arengu Instituut (TAI). Uuring on valminud Euroopa Sotsiaalfondi kaasrahastamisel.

Uuringu koostas Tartu Ülikooli (TÜ) sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

Uuringu autorid: Gerly Tamm, RAKE, vastutav analüütik
Anneli Kann, RAKE, assistent
Tarmo Puolokainen, RAKE, analüütik
Uku Varblane, RAKE, analüütik
Siim Espenberg, RAKE, projektijuht
Merle Linno, sotsiaaltöö ekspert

Uuringu autorid tänavad sotsiaalministeeriumi esindajaid Signe Riisalo ja Helen Jõksi ning MTÜ Oma Pere esindajat Sigrid Petoferit, kes toetasid uuringuraporti valmimist asjakohaste märkustega. Samuti soovivad autorid tänada tellija esindajaid Triinu Tikast ja Enelis Linnast, kes olid toeks uuringu protsessis.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Kontaktandmed: Lossi 36-124, 51003, Tartu
<http://www.ec.ut.ee/rakendusuringud>

SISUKORD

SISUKORD	3
LÜHIKOKKUVÕTE	4
1. SISSEJUHATUS JA MÕISTED	7
2. METOODIKA	10
Dokumendianalüüs	11
Ekspertintervjuud	12
Fookusgrupid	12
Statistiline andmeanalüüs	14
Telefoniintervjuud, arutelud ja vestlused.....	14
3. ASENDUSHOOLDUSE KOOLITUSSÜSTEEMI HETKESEIS EESTIS JA MUUDATUSETTEPANEKUD	14
4. KOOLITUSTE SIHTRÜHM	22
5. KOOLITUSE SISU	30
6. KOOLITAJAD	41
7. KOOLITUSTE EFEKTIIVSUS	47
8. PROGRAMMI PRIDE KOHANDAMINE JA UUENDAMINE, LITSENTS JA KULUD .55	
Hinnang koolitusmaterjalidele ja nende kohandamise võimalustele.....	55
Programmi PRIDE litsents	61
Hinnang koolitusmaterjalidele kohandamise kuludele	62
9. PEREPÕHISE ASENDUSHOOLDUSE KOOLITUSE KORRALDUSSÜSTEEMI MUDELID	65
10. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED	74
SUMMARY	78
VIIDATUD ALLIKAD	81
LISA 1. PRIDE KOOLITUSE KIRJELDUS	84
LISA 2. KOKKUVÕTE LEEDUS LÄBI VIIDUD PRIDE KOOLITUSSÜSTEEMI SOBIVUSE UURINGUST (2013)	85
LISA 3. KOOLITUSE LÄBINUTE FOKUSGRUPI ANDMETE KOKKUVÕTE	88
LISA 4. KOOLITUSE LÄBINUTE LISAINTERVJUUDE ANDMETE KOKKUVÕTE	92
LISA 5. VÄLJAVÕTTED KOOLITAJATE VESTLUSRINGIST	94

LÜHIKOKKUVÕTE

Uuringu eesmärgiks oli analüüsida Eesti (perepõhise) asendushoolduse koolitussüsteemi ja PRIDE koolituste sobivust Eesti oludele. Selleks kasutati nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid analüüsivõtteid, mille tulemusena koostati kokkuvõtte ja soovitusel asendushoolduse korraldussüsteemi muutmiseks. Viidi läbi praeguse koolituste korraldussüsteemi analüüs ja koostati Eesti olusid arvestav koolituste korraldusmudel.

Põhitulemused ja neile tuginevad soovitusel on järgmised:

1. PRIDE koolitusprogramm on koolituse läbinute ja ekspertide sõnul aegunud ning ei sisalda Eesti kultuuriruumile kohaseid näiteid ja ülesandeid. Sellest tulenevalt on kaks alternatiivset soovitusel, mis baseeruvad erinevatel eeldustel.
 - a. Esiteks, lähtudes kuludest ja praeguseks väljakujunenud koolituse praktikatest on soovitatav kaasajastada PRIDE programm ning tõlkida ja adapteerida see nii eesti kui ka vene keelde, sealjuures arvestades programmi suhtes koondunud kriitikaga. PRIDE eelkoolitus tuleks adapteerida kasutamiseks Eesti erinevates piirkondades erinevate asendushooldusvormide baaskoolitusena, PRIDE põhikoolitust võiks pakkuda eelkoolituses osalenutele vajaduspõhiselt. Sellisel juhul on võimalik rakendada juba toimivat koolituste läbiviimise korraldust suuremate ümberkorraldusteta.
 - b. Teine alternatiiv lähtub koolituse sobivusest Eesti oludele – sellest lähtuvalt on soovitatav pikemas perspektiivis töötada välja seniste PRIDE kogemuste ja teadmiste põhjal Rootsi eeskujul uus baaskoolitusprogramm, mis arvestab kõigi asendushooldusele paigutatud laste erilistest vajadustest tulenevate spetsiifiliste teemadega, millega neid kasvatavad mitte bioloogilised vanemad peavad valmis olema tegelema. Koolituses peaksid olema teemad, mis on ühised kõigi vanemate jaoks. Näiteks Kaminski jt (2008) uuringule tuginedes on vanemliku käitumise efektiivseks muutmiseks kõigi perede jaoks ühisteks olulisteks koolitusteemadeks emotsioonide väljendamine suhtluses, praktiline oskuste rakendamine (lapsega kodus) ja järjepidev reageerimine. Lisaks peaks koolitusel pakkuma teemasid, mis on seotud mitte bioloogilise lapse kasvatamise iseärasustega: koostöö ja meeskonnatöö oskused, kaotus ja lein, kiindumussuhe, selle tekkimine ja arenemine, kasulapse käitumine ja sellele reageerimine, karistamine.

Mõlema soovitusel puhul on vajalik lisauuringu läbiviimine, kuna Eesti oludes võivad mõned baasteemad olla olulisemad kui teised ning koolituste läbiviimise vormi on vaja enne rakendamist katsetada. Teemade väljaselgitamiseks on tarvis teostada esindusliku valimiga küsitlus perede seas (lapsendajad, hoolduspered, perevanemad), kellele koolitus saaks olema suunatud ja/või läbi viia (adapteeritud) koolitusprogrammi piloottestimine sihtgrupil ja võrrelda tulemusi kontrollgrupiga.

2. Käesolevas töös välja pakutud koolituste korraldusmudeli järgi võiks tulevikus koolituste teavitustööd, läbiviimist ja korraldamist ning tugiteenuseid pakkuda ja hallata rakendusüksus, millel on erinevates Eesti regioonides kontorid. Rakendusüksus peaks sobituma lastekaitse süsteemi ning kasutada tuleks olemasolevaid struktuure, näiteks võiks selles rollis olla Sotsiaalkindlustusamet (SKA) lastekaitseüksus. Rakendusüksuse koostada ja hallata jääks ka koduleht (sh lapse sooviga inimeste andmebaas). Informatsiooni koolituste kohta saab uuendada koolituste korraldaja (mudel 2, ptk 9,

kui korraldajaks ei ole SKA ise). Mõjusaim lahendus oleks see, kui rakendusüksus viiks läbi ka koolituste korraldamist, mida seni on teinud Tervise Arengu Instituut (TAI). Samas, juba olemasolevate kogemuste ja teadmiste tõttu ning ajalooliselt kujunenud organisatsioonide olemusest lähtuvalt on samaväärselt efektiivne mudel, mille korral koolituste läbiviimine jääb TAI ülesandeks. Viimasel juhul oleksid kasuperede süsteemis tegevad kaks üksust: SKA, mis valdab infot perede ja laste kohta, ning TAI, mis korraldab koolitusi. Sellega võib kaasneda oht, et omavahelised ülesannete piirid ei ole selged ning korraldussüsteem ei oleks nii efektiivne kui juhul kui kogu kasupere süsteemi korraldajaks oleks SKA. SKA kasutamise plussiks on ka asjaolu, et sellisel juhul oleks nii koolitus kui ka infopank inimesele lähemal regioonides, mitte tsentraalselt Tallinnas.

3. Koolitajate arvu määramisel on soovitatav arvestada erinevate võimalike teguritega. Üheks neist on laste üldarvu muutused ja trendid riigis. Eeldades, et seoses laste sündide arvu vähenemisega on koolituste vajadus Eestis samuti ajas vähenev, tuleks seda arvesse võtta ka koolituste ajakava ja koolitajate arvu planeerimisel. Nõnda on võimalik ennetada koolitajate tööpuudust või koolitajate vähesust. Lisaks laste üldarvule on ka mitmeid teisi tegureid, mis koolitajate arvu määratlevad.
4. Erinevatest allikatest (eksperdid, varasemad lõputööd PRIDE koolitustest, fookusgruppide andmed jm) ilmnes, et baaskoolitus peaks olema ühine kõigile perepõhisele asendushooldusvormidele.
5. Samuti ilmnes, et baaskoolitus peaks olema osa kõigi perepõhise asendushoolduse pakkujate valmisoleku ja sobivuse hindamissüsteemist. Lähtudes lapse heaolust, peaks baaskoolituse läbimine koolitajapoolse positiivse hinnanguga olema üheks tingimuseks lapse perre paigutamisel (lapsendamisel, hooldusperre paigutamisel).

Kokkuvõtteks on praeguse koolitussüsteemi positiivsed küljed järgmised:

- PRIDE koolitusi on läbi viidud praeguseks üle 10 aasta ja need on hooldusperedele ja perevanematele tasuta kättesaadavad;
- paljud koolitajad on entusiastlikud ja toetavad peresid ka vabatahtlikult;
- aja jooksul on koolitajate pädevus ja oskused paranenud ning kogunenud on hulk teadmisi, kuidas kasutada olemasolevaid materjale paremini;
- PRIDE koolitused on inimesi ühendanud tugigruppideks – koolituse läbinud kohtuvad sageli ka pärast koolitusi.

Negatiivsed küljed erinevate allikate järgi on järgmised:

- koolituste toimumine on ebamäärane;
- informatsioon koolituse korraldajalt ei jõua koolituse osalejateni ja koolitajateni neile sobival ajal ja moel;
- koolituse sisu on osaliselt aegunud ega ole eestipärane;
- koolituse läbimine ei ole hooldusperedele (kohustuslik on registreeruda) ega lapsendajatele seadusest tulenevalt kohustuslik ja

- koolitus ei ole selgelt paigutatud üldisesse perepõhise asendushoolduse pakujate hindamise süsteemi.

Käesolevas analüüsis pakuti välja lahendusi praeguse koolitussüsteemi parendamiseks ja viidati muuhulgas vajadusele viia pikemas perspektiivis läbi lisauuring täpsustamaks Eestile kohase ja võimalikult efektiivse uue (või kombineeritud PRIDE ja mõni teine programm) baaskoolituse sisu ja vormi.

1. SISSEJUHATUS JA MÕISTED

Iga lapse loomulik kasvu- ja arengukeskkond on enda bioloogiliste vanemate juures, õdede ning vendade seltis, kuid on lapsi, kes ei kasva üles bioloogilises perekonnas, vaid asendusperekondades. Asendushooldus on lapse hooldamine väljaspool tema enda perekonda¹. Perepõhiseks asendushoolduseks loetakse Eestis perekonnas hooldamist, eestkostja perekonda paigutamist ja lapsendamist.²

Varasematest uuringutest on teada, et soojad ja toetavad peresised suhted aitavad ennetada laste võimalikke negatiivseid käitumuslikke tagajärgi (Paaver et al., 2008). Tagamaks vanemate hoolitsuseta jäänud lapsele hea kodune keskkond on oluline uusi vanemaid ette valmistada (koolitades) lapse saabumiseks ning lapse perre saabumise järel jätkuvalt toetada. Käesolev analüüs keskendub hooldusperedele ja lapsendajatele (Eestis ka perevanematele) suunatud koolitusprogrammi PRIDE korralduse analüüsile. Sealjuures käsitletakse peamiselt PRIDE³ koolituste läbiviimist perepõhise asendushoolduse pakujatele; vähesel määral käsitletakse töös ka eestkostjaid ja perevanemaid.

Uuringu laiemaks eesmärgiks on asendushoolduse koolituste korralduse parandamine (sh laste heaolu parandamine) Eestis nõnda, et see oleks vastavuses „Asendushoolduse rohelises raamatus“ püstitatud eesmärkidega. See sisaldab hooldus- ja lapsendajaperede koolitusvajaduse kaardistamist, ühetaolise perepõhise hoolduse koolitusvaldkonna ja PRIDE koolitusprogrammi korraldusmudeli väljatöötamist (vastutajate ja osapoolte kohustustega) ning soovitusi koolitusmaterjalide kaasajastamiseks ja vastavusse viimiseks Eesti spetsiifikaga.

Alameesmärgid:

- A. Kaardistada hooldus- ja lapsendajaperede koolitusvajadus (sihtrühm) Eestis.
- B. Töötada välja ühetaoline perepõhise hoolduse koolitusvaldkonna ja PRIDE koolitusprogrammi korraldusmudel, koos vastutajate ja osapoolte kohustustega. Sealhulgas: selgitada välja pakutavate koolituste ja nende korraldamisega seotud kitsaskohad ja võimalikud lahendused koos konkreetsete soovitustega selleks, et tagada PRIDE koolitusprogrammi nõuetekohane, vajadustele vastav ja jätkusuutlik rakendamine. Sealjuures võttes arvesse Eesti õigusruumi ja optimeerides kulutusi.
- C. PRIDE koolitusmaterjalide kaasajastamise soovitusid ning koolituse sisu ja vormi Eesti oludega vastavusse viimise uurimine (soovitused).
- D. PRIDE koolituse efektiivsuse hindamine.

Asendushooldus – lapse hooldamine väljaspool tema enda perekonda⁴.

¹ <https://www.sm.ee/et/asendushooldus>

² https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/ahk_alusanalys_dets_2013.pdf

³ <http://www.tai.ee/et/tegevused/koolituskeskus/koolitused/pride-koolitus>

PRIDE-mudel töötati välja 1990. aastal USAs Illinoisi lastele ja peredele pakutavate teenuste osakonna (*Illinois Department of Children and Family Services*) ja Ameerika lastekaitseliidu (*Child Welfare League of America – CWLA*) poolt.

⁴ <https://www.sm.ee/et/asendushooldus>

Asenduskoduteenus – lapsele tema põhivajaduste rahuldamiseks peresarnaste elutingimuste võimaldamine, turvalise ja arengut soodustava elukeskkonna loomine ning tema ettevalmistamine võimetekohaseks toimetulekuks täiskasvanuna. Asenduskoduteenust osutatakse maavalitsuse, kohaliku omavalitsuse ning teenuse osutaja vahel sõlmitud lepingu alusel⁵. Tegemist on riiklikult rahastatava teenusega, mille hinna ning maksimaalse maksumuse lapse kohta kalendriaastas kehtestab Vabariigi Valitsus⁶.

Eestkoste – olukorras, kus perest eraldatud lapse kummalgi vanemal ei ole esindusõigust või lapse päritolu ei ole võimalik kindlaks teha, peab kohalik omavalitsus esitama kohtule avalduse lapsele eestkostja ehk seadusliku esindaja määramiseks. Eestkoste seadmist, sh eestkostjale seatud nõudeid ning eestkostja ülesandeid reguleerib perekonnaseadus. Lapse seadusliku esindajana on eestkostjal õigus ja kohustus hoolitseda lapse isiku ja tema vara eest vastavalt perekonnaseadusega kehtestatud nõuetele.⁷

Lapse hooldamine perekonnas hooldamine (hoolduspere teenus) – Lapse perekonnas hooldamine on lapse hooldamine sobivas perekonnas, kelle liikmete hulka ta ei kuulu. Perekonda hooldamisele suunatakse hooldusõigusliku vanemata jäänud laps.

Hooldamisele võib suunata ka lapse:

- 1) kelle vanem on surnud, tagaotsitavaks kuulutatud või teadmata kadunud;
- 2) kelle vanemale on tema piiratud teovõime tõttu määratud eestkostja;
- 3) kelle vanema hooldusõigus lapse suhtes on peatatud või piiratud;
- 4) kes on vanemast eraldatud;
- 5) kelle vanem kannab eelvangistust või vangistust;
- 6) kes on saatjata alaealine välismaalane;
- 7) kes on alaealine inimkaubanduse ohver ohvriabi seaduse tähenduses või ohvriabi seaduse § 3 lõikes 22 nimetatud alaealine;
- 8) kes on seksuaalselt väärkoheldud alaealine ohvriabi seaduse tähenduses. Perekonnas hooldamine toimub kohaliku omavalitsuse ja hooldaja vahel sõlmitud hoolduslepingu alusel.⁸

Lapsendamine – lapsendamine tekitab lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused, lapsendamine on tähtajatu ega tohi olla seotud mingite tingimustega. Lapsendada saab ainult alaealist üksnes lapse huvides. Lapsendada saab last, kelle vanem(ad) on andnud lapsendamiseks nõusoleku, kelle vanem(ad) on surnud või kellelt on ära võetud vanema õigused. Lapsendamisega kaasnevad kõik samad õigused ning kohustused, mis bioloogilise lapse sünnil.⁸

Perepõhine asendushooldus – Eestis loetakse perepõhiseks asendushoolduseks perekonnas hooldamist, eestkostja perekonda paigutamist ja lapsendamist.⁹

Perevanem – perevanemaga asenduskoduteenuse puhul osutab füüsiline isik asenduskoduteenust 4–6 lapsele. Perevanem elab ööpäevaringselt koos asenduskodu perega. Teenust võib osutada perevanemale kuuluvates, nõuetele vastavates ruumides ja seda rahastab riik.⁶

⁵ <http://www.eatl.ee/kasulikku/moisted/>

⁶ <https://www.sm.ee/et/asendushooldus>

⁷ Asendushoolduse roheline raamat: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf

⁸ Sotsiaalhoolekande seadus (RT I, 30.12.2015, 5) 7. jagu

⁹ https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/ahk_alusanalys_dets_2013.pdf

Tervise Arengu Instituut (TAI) – valitsuse asutatud teadus- ja arendusasutus, mis kogub, ühendab ja pakub erinevatest allikatest pärit usaldusväärset üleriigilist teavet Eesti rahvastiku tervise kohta.¹⁰

PRIDE – PRIDE-mudel töötati välja 1990. a. USAs Illinoisi Lastele ja Peredele Pakutavate Teenuste Osakonna (*Illinois Department of Children and Family Services*) ja Ameerika Lastekaitseliidu (*Child Welfare League of America* – CWLA) poolt. PRIDE (tõlkes „uhkus“) tähendab ressursse ehk allikaid vanematele informatsiooni saamiseks, arenguks ja hariduse saamiseks (*Parent’s Resources for Information, Development and Education*) ning tegemist on National Child Welfare Workforce Institute (NCWWI) andmetel¹¹ tõendus põhise koolitusprogrammiga.

Baaskoolitus – käesolevas töös viitab baaskoolitus põhiteadmiseid käsitlevale ja põhioskuseid arendavale koolitusele. Baaskoolitusel õpetatakse teadmisi ja treenitakse oskuseid, mis on vajalikud pere kaotanud lapse kasvatamiseks. PRIDE koolitussüsteemi mõistes on baaskoolituseks eelkoolitus.

Eelkoolitus – PRIDE koolitusmudeli esimene osa, mis koosneb originaalis 10st teemast, Eestis 9st teemast (vt lisa 1). Siinkohal on eelkoolituse mõiste kasutusel vaid viitamaks PRIDE koolitussüsteemi esimesele osale.

Põhikoolitus – PRIDE koolitusmudeli teine osa, mis on vajaduspõhine. Mõnedes tekstides on see ka tähistatud kui jätkukoolitus (nt S-veebi statistikas). Põhikoolitus järgneb PRIDE eelkoolitusele. Selles käsitletakse erinevaid tundlikke teemasid süvitsi (vt lisa 1).

Täienduskoolitus ehk **järelkoolitus/jätkukoolitus** – käesolevas töös viitab täienduskoolitus koolitusele, mis on spetsiifiliselt suunatud teatud sihtrühmale (nt lapsendajad või hoolduspered) eesmärgiga anda süvendatud teadmiseid ja oskusi ühe konkreetse teema või probleemi (nt teismeliste probleemne käitumine) kohta lapse kasvatamiseks. Täiendkoolitust käsitletakse siin kui baaskoolitusele järgnevat vajaduspõhist koolitust. PRIDE koolitussüsteemi mõistes on selle nimetuseks põhikoolitus.

¹⁰ <http://www.tai.ee>

¹¹ https://ncwwi.org/files/Evidence_Based_and_Trauma-Informed_Practice/Best_Evidence-Based_Practices_that_Enhance_Safety.pdf

2. METOODIKA

Kogu uuringu protsess jagunes kolmeks etapiks:

- I etapp: koolituste sihtrühma vajaduste määratlemine, PRIDE koolitusprogrammi analüüs
- II etapp: PRIDE koolituse korralduse analüüs, kitsaskohad ja muudatusettepanekud
- III etapp: asendushoolduse koolituste korraldusmudeli väljatöötamine

Rakendati nii kvalitatiivseid kui kvantitatiivseid analüüsimeetodeid. Uurimisküsimustele¹² vastamiseks kasutati läbivalt kolmes etapis nelja peamist meetodit: dokumendianalüüs (koolituste korraldus- ja rahastuse analüüs), ekspertintervjuud, fookusgrupid, statistiline andmeanalüüs. Lisaks toimusid jooksvalt arutelud tellijaga (TAI) ja sotsiaalministeeriumi esindajatega ning tellija poolt valitud ekspertrühmaga (telefoniintervjuud, emailid, suuline infovahetus). Järeldused ja uurimisküsimuste vastused toetuvad **erinevate analüüsimeetodite kombineerimisel** saadud tulemustele.

Lähtudes uuringu ajalistest ja rahalistest raamidest, uurimisteema eripäradest ning uurimuse eesmärkidest on käesolev uuring läbi viidud kombineerides omavahel dokumendianalüüsi, erinevate intervjuude (fookusgrupi intervjuud, ekspertintervjuud (sh intervjuud väliseksperptidega), telefoniintervjuud) kvalitatiivset analüüsi ja kirjeldavat statistilist andmeanalüüsi.

Dokumendianalüüs võimaldas saada ülevaate koolitusprogrammi temaatilisest sisust, seal käsitletavatest teemadest, samuti ka varasemalt tehtud uuringutest valdkonna kohta. Kirjeldavat statistilist andmeanalüüsi kasutati sihtrühma kirjeldamiseks. Kvalitatiivne lähenemisviis (intervjuude läbiviimine ja nende analüüsimine) võimaldas koguda olulist informatsiooni uurimuse sihtrühma esindajatelt – nii koolitajatelt kui ka koolitustel osalejatel. Kvalitatiivset lähenemist kasutati tundlike teemade uurimisel ja see pakkus võimalusi inimeste subjektiivsete tähenduste ja tõlgenduste uurimiseks.¹³

Metoodika valikut mõjutasid suuresti ka valdkonna tundlikkus ja koolituse läbinute populatsiooni eripärad. PRIDE koolitusi on läbinud seni peamiselt lapsendajad, kuna Eestis kehtib lapsendamise saladus, ei ole lapsendajate kohta andmebaasi, mille põhjal valimit koostada. Samuti ei ole koolitajatel õigus edastada koolitusel osalejate andmeid uurijatele, kuna see läheb vastuollu konfidentsiaalsuse reeglitega. Koolituse osalenutele saatis käesolevas uuringus kutse ja info uuringus vabatahtlikuks osalemiseks RAKE meeskond läbi TAI. Positiivne vastuse osalemiseks andsid 6 inimest kõigi kümne aasta jooksul TAI poolt korraldatud koolituste läbinute seast.

Andmete kogumiseks kasutati kokkuleppel tellijaga fookusgrupi intervjuud. Fookusgruppi sobib hästi kasutada otsingulise uurimuse (pilotuuringu) puhul, nt et välja töötada mingi teoreetilise käsitluse operatsionaliseerimise skeem ja seda proovida; et püstitada hüpoteese, konkreetsemaid küsimusi ja ülesandeid edasisteks uuringuteks; kirjeldada, struktureerida ja mõtestada uudset/originaalset/ebatavalist materjali jne. Kõigi otsingulise uuringu alatüüpide puhul sobib fookusgrupp hästi, kuna vastajate omavaheline stimulatsioon aitab täiendada uurija teadmisi teema kohta.¹⁴ Fookusgrupi intervjuud viidi läbi nii koolitajatega, koolituse läbinutega ja ka valdkonna spetsialistide ja ametnikega. Individuaalsed intervjuud võimaldasid täpsustada uurimuse seisukohast oluliste andmevaldajate seisukohti ja tõlgendusi.

¹² Uurimisküsimusi on kirjeldatud iga järgneva peatüki esimeses lõigus.

¹³ Laherand, M. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis.

¹⁴ Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (toim), Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. <http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad>

Kuna uuringus on kasutatud suuresti kvalitatiivseid meetodeid, siis üldkogumile otseselt üldistusi teha ei ole võimalik, välja arvatud juhtudel, kus üldkogum on suures osas olnud kaasatud. Kombineeritud tehnikate kaudu saadud tulemused annavad ülevaate koolitussüsteemist ja võimaldavad välja pakkuda lahendusi, sealjuures baseerudes ka varasematele teooriatele. Pakutavad lahendused on üks võimalik viis parandada perepõhise asendushoolduse koolitussüsteemi efektiivsust ning viia koolitused vastavusse Eesti oludega ja vajadustega.

Dokumendianalüüs

Koolitusprogrammi Eesti oludele vastavuse hindamine sisaldas koolitusmaterjalidega tutvumist, erinevates riikides läbi viidud koolituste materjalide võrdlemist, teemakohaste teadusartiklite otsingut, võimalike kuludega seonduvate dokumentide ja kodulehekülgede otsingut ja analüüsi ning PRIDE litsentsi analüüsi. Koolitusmaterjalide hindamisel kasutati eksperthinnanguid. Analüüs arvestas põhiseaduslike printsiipide ja riigi toimimise ning riikliku hoolekande korralduse üldpõhimõtetega. Arvesse võeti nii kehtivaid rahvusvahelisi kui siseriiklikke regulatsioone kui ka teadaolevaid muutusi regulatsioonides alates 1.01.2016 (nt lastekaitse seadus ja selles toodud riiklik lastekaitse korraldusmudel). Analüüsi teostamisel võeti arvesse asendushoolduse valdkonda puudutavaid rahvusvahelisi soovitusi ja juhiseid (loetelu on leitav sotsiaalministeeriumi kodulehelt).

Olulisemad analüüsis kasutatud dokumendid:

- Sotsiaalministeerium, „Laste- ja perede arengukava 2012-2020“
- Sotsiaalministeerium (2014), „Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitikasoovituste roheline raamat“
- ÜRO lapse õiguste konventsioon (1989)¹⁵
- ÜRO juhised laste asendushoolduse kohta (2010)¹⁶
- Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitused liikmesriikidele hoolekandeesutuses kasvavate laste õiguste kohta (2005)
- „Asendushoolduse kontseptsiooni alusanalüüs“¹⁷
- „Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs“¹⁸
- Täiskasvanute koolituste seadus¹⁹
- Perekonnaseadus²⁰
- Sotsiaalhoolekande seadus²¹

Mõned näited analüüsis kasutatud teadusartiklitest ja asendushoolduse koolitusega seonduvatest Eestis kaitstud lõputöödest:

¹⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

¹⁶ http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/un_guidelines_for_the_alternative_care_of_children_2010.pdf

¹⁷ Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitikasoovituste roheline raamat, http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf

¹⁸ https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/lastekaitse_alusanaluus_pwc_2013_27.11_2.pdf

¹⁹ RT I, 23.03.2015, 5

²⁰ RT I 2009, 60, 395

²¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015134,RTI,30.12.2015,5>

- Christenson, B., & McMurtry, J. (2007). A Comparative Evaluation of Preservice Training of Kinship and Nonkinship Foster/Adoptive Families. *Child Welfare* 86(2), 125-140.
- Dorsey, S., Farmer, E. M., Barth, R. P., Greene, K. M., Reid, J., & Landsverk, J. (2008). Current status and evidence base of training for foster and treatment foster parents. *Children and Youth Services Review*, 30(12), 1403-1416.
- Festinger, T., & Baker, A. J. (2013). The quality of evaluations of foster parent training: An empirical review. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2147-2153.
- Kaminski, J. W.; Valle, L. A; Filene, J. H. and Boyle, C. L. (2008). A Meta-analytic Review of Components Associated with Parent Training Program Effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567–589.
- Rork, K. E., & McNeil, C. B. (2011). Evaluation of foster parent training programs: A critical review. *Child & Family Behavior Therapy*, 33(2), 139-170.
- Avastu, K. (2006). Juhendaja: Anne Tiko. PRIDE koolitus ja tema rakendamise seonduvad probleemid Eestis tulevaste koolitajate vaatekohast. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Leppik, E. (2013). Juhendaja: Avo Trumm. Vanemliku hooleta lapse perre võtmine – kuidas sünnib otsus? Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Roose, K. (2006). Juhendaja: Anne Tiko. PRIDE-koolituse mõju hooldusperede valmisolekule saada ja olla hooldusvanemaiks. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Siplane, A. (1999). Juhendaja: Anne Tiko. Kasuperede arengust Eestis. Uurimus kasuperede hetkeseisust ja arenguvõimalustest. Bakalaureusetöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Tensbek, H. (2011). Juhendaja: Anne Tiko. Lapsendajate ootused ja tegelikkus. Magistritöö. Tallinna Ülikool.

Ekspertintervjuud

Igas analüüsi etapis koguti konsultatsioonide käigus lisainformatsiooni ekspertidelt Eestist (PRIDE koolitajad) ja seoses koolituse adapteerimisega ning võrdlusandmete päringuga välisriikidest. II etapis viidi läbi intervjuud PRIDE programmi ekspertidega USAst, Leedust ja Rootsist. Ekspertid leiti interneti otsingu teel (märksõnad: *foster care*, PRIDE, vastav riik) ning pakuti välja RAKE meeskonna poolt. Valik toimus koostöös TAI ja sotsiaalministeeriumi esindajatega. Intervjuud USA PRIDE esindaja ja koolitaja **Donna Petrasedga** toimusid Skype vahendusel (2 intervjuud) ja Rootsi koolituseksperdigaga **Ann-Marie Wadenboga** toimus intervjuu telefonitsi. Leedust kaasati 2 eksperti: Leedu ülikooli sotsiaaltöö dotsent **Dalija Snieškienė** ja PRIDE õpetaja **Daiva Matulevičiūtė**, kellega suheldi telefonitsi ja emailitsi. Intervjuud salvestati intervjuueeritavate nõusolekul. Intervjuud viisid läbi RAKE analüütikud.

Fookusgrupid

Fookusgrupi intervjuud viidi läbi vastavalt kokkuleppele TAIga. Kokku viidi läbi 3 fookusgrupi intervjuud:

1. **PRIDE koolituse läbinud inimeste fookusgrupp (FG 1)** – esmalt saatis TAI kõigile koolituse läbinutele RAKE poolt koostatud kirja, milles oli link küsimustikule, kuhu said kirja saanud inimesed märkida enda nõusoleku enda kontaktandmete jagamisest RAKEga. Samuti sai vabatahtlikult märkida küsimustikku enda koolituse piirkonna ja sooviavalduse fookusgrupis osalemiseks. Huvilistega võeti hiljem telefonitsi ühendust, et kokku leppida fookusgrupi toimumise aeg. Kokku osales koolituse läbinute fookusgrupis 6 inimest, kellest 5 olid lapsendajad

ja 1 hoolduspere. Kõik osalenud olid naised. Osalenud olid läbinud koolituse Tartus või Jõgeval ning praegusteks elukohtadeks olid Tartu, Jõgevamaa ja Viljandimaa. Fookusgrupi viisid läbi 2 RAKE analüütikut. Fookusgrupi kokkupanek oli problemaatiline (vt eestpoolt). Fookusgrupis osalejaid ei olnud võimalik kaasata üle Eesti. Samas on fookusgrupp kvalitatiivne analüüsimeetod, mille korral ei ole n-ö valimi suurus oluline (soovitav on 5–6 inimest). Fookusgrupp võimaldab teemat analüüsida teistsugusel viisil, mis ei ole küsimustiku abil võimalik. Oluline on interpreteerimisel arvestada, et tegemist ei ole kvantitatiivse meetodiga, mistõttu ei ole võimalik ka statistilist usaldusväärsust hinnata. Fookusgrupi tulemused annavad ülevaate nende inimeste arvamustest, kes olid nõus enda kogemusi jagama.

- 2. Ekspertide, ametnike ja koolituse läbinute fookusgrupp I (FG2-1)** – fookusgrupis osalejad lepiti eelnevalt kokku TAI ja sotsiaalministeeriumi esindajatega. Seejärel saatis RAKE laiali kutsed e-posti teel ja vajadusel kontakteeruti inimestega telefonitsi. Kokku osales 11 inimest: Tervise Arengu Instituudi esindajad (2), sotsiaalministeeriumi esindaja (1), asenduskodu ja MTÜ Eesti Laste ja Noorte Hoolekandeesutuste Ühenduse (ELNHÜ) esindaja (1), SOS Lasteküla Eesti ühingu esindaja (1), hooldusperede esindaja (1), eestkosteperede esindaja (1), MTÜ Oma Pere esindaja (1), Pärnu Maavalitsuse lastekaitsepspetsialist (1), Hiiu Maavalitsuse lastekaitsepspetsialist (1), SKA lastekaitseüksuse projektijuht (1). Fookusgrupi läbiviimise strateegia ja küsimused koostati lähtuvalt uurimisküsimustest ning suure variatiivse grupi küsitlemiseks otsustati rakendada laiemate küsimuste küsimise strateegiat (teemad: koolituste korraldus, rahastus, koolituste hindamine, koolituste efektiivsus/hindamine). Fookusgrupi kestuseks oli 2 tundi, mis on optimaalne aeg sellise meetodi rakendamisel. Selline strateegia valiti põhjusel, et soodustada erinevate arvamuste esile kerkimist vestluses ja minimeerida detailsete küsimuste esitamisel vastuste ülemäärast suunamist moderaatori poolt. Lisaks üldistele hinnangutele said kõik osapooled intervjuu alguses anda isikliku hinnangu individuaalselt kirjalikult kahele küsimusele: „Milline on asendushoolduse koolituste hetkeseis Sinu arvates praegu?“ ja „Millisena kujutleksid seda tulevikus?“. Küsimuste vastused tagastas 9 inimest 11st. Fookusgrupi suurusest tulenevalt jagati see intervjuu teises pooles kaheks: 6 ja 5 inimest grupis. Seejärel paluti gruppidel joonistada ideaalne Eesti kasupere teekond koolitussüsteemis (ajurünnaku meetodil). Fookusgrupi intervjuud viisid läbi 2 RAKE analüütikut. Intervjuu salvestati kõigi osalejate nõusolekul.
- 3. Ekspertide, ametnike ja koolituse läbinute fookusgrupp II (FG2-2)** – fookusgrupis osalejad lepiti eelnevalt kokku TAI ja sotsiaalministeeriumi esindajatega. Kutsed saadeti fookusgrupile kohe pärast I kohtumist. Fookusgruppi kutsuti samad osapooled, kes osalesid ka varem: Tervise Arengu Instituudi esindajad, sotsiaalministeeriumi esindaja, asenduskodu ja ELNHÜ esindaja, SOS Lasteküla Eesti ühingu esindaja, hooldusperede esindaja, eestkosteperede esindaja, MTÜ Oma Pere esindaja, Pärnu Maavalitsuse lastekaitsepspetsialist, Hiiu Maavalitsuse lastekaitsepspetsialist, SKA lastekaitseüksuse projektijuht. Kohale tuli kutsututest 8 inimest: eestkostjate esindaja, MTÜ esindaja (SOS Lasteküla), asenduskodude esindajad (2), sotsiaalministeeriumi esindaja (1), TAI esindajad (2), SKA esindaja. Fookusgrupi struktuur oli järgmine: tutvumisring, seejärel tutvustasid RAKE analüütikud eelneva 2. fookusgrupi arvamustele ja kogu senise analüüsi põhjal koostatud koolituste korraldusmudelit, millele paluti teha täiendusi ja parandusi paarides. Iga paar koostas enda ideaalmudeli koolituste korraldamiseks. Seejärel toimus üldine arutelu, kus kõik paarid said selgitada enda mudeleid teistele. Fookusgrupi viisid läbi 3 RAKE analüütikut. Intervjuu salvestati kõigi osalejate nõusolekul.

Statistiline andmeanalüüs

Andmeallikadena kasutati olemasolevat TAI PRIDE koolituste statistikat Eesti maakondade kaupa aastate lõikes ja sotsiaalministeeriumi S-veebist kättesaadavat statistikat asendushoolduse erinevate vormide ja vanemliku hooleta laste kohta. Kvantitatiivsetest meetoditest rakendati kirjeldava statistika võtteid.

Telefoniintervjuud, arutelud ja vestlused

Kogu uuringu vältel koguti lisainformatsiooni ekspertidelt telefoniintervjuude, vestluste ja arutelude vormis.

Ekspert Merle Linnoga toimusid arutelud koolituse sisu eestipärasuse, mõistete kasutamise, fookusgruppide läbiviimise strateegiate, koolituse korralduse, asendushoolduse hetkeseisu ja muudatuste osas. Koolitajatega viidi läbi poolstruktureeritud vestlusring Skype vahendusel kahes grupis, kus Tallinnast osales 2 koolitajat ning 1 koolituste korraldaja ning Tartust 1 koolitaja ja 1 valdkonna ekspert. Vestlusringi juhtisid 2 RAKE analüütikut. Vestlus salvestati kõigi osapoolte nõusolekul.

Telefoniintervjuud viidi läbi koolitajatega ja koolituse läbinutega, kes olid koolitanud või koolituse läbinud väljaspool Tartut ja Tallinnat ning andnud nõusoleku, et nendega võetakse ühendust. Koolituse läbinute seas korraldati lisaintervjuusid (vt väljavõtteid lisa 5) Pärnumaal ja Läänemaal elavate ning seal koolituse läbinutega ning Jõgevamaal elava inimesega, kes läbis venekeelse koolituse Harjumaal. Koolitajatest võeti ühendust Pärnumaa ja Ida-Virumaa koolitajatega (väljavõtted intervjuudest vt lisa 6). Lisaks viidi läbi telefoniintervjuud ja koguti veebist informatsiooni alternatiivsete koolituste kohta (mitte PRIDE). Selle aluseks oli S-veebist ilmnunud regionaalse koolituste statistika mitte PRIDE koolituste läbinute kohta. S-veebi statistika alusel võeti telefonitsi ühendust Pärnu maakonna ja linna sotsiaalvaldkonna esindajatega: linnavalitsuse lastekaitsetöötajad ja juhataja, maavalitsuse lastekaitse spetsialist, Pärnu kasuperede liidu juhatuse liikmed.

3. ASENDUSHOOLDUSE KOOLITUSSÜSTEEMI HETKESEIS EESTIS JA MUUDATUSETTEPANEKUD

Asendushoolduse koolituste korralduse uuringu üheks eesmärgiks oli välja tuua perepõhise asendushoolduse PRIDE koolituste korraldamise praegune seis. Koolitajate ja koolituse läbinute ning ametnike sõnul on koolitusi läbinud nii eestkostjad, lapsendajad, hoolduspered kui ka perevanemad ja asenduskodude töötajad. Eestis on sotsiaalministeeriumi poolt tunnustatud koolitus sotsiaalhoolekande seadusest tulenevalt suunatud hooldusperedele (kohustuslik registreeruda § 25²-7) ja perevanematele (kohustuslik läbida, § 15¹⁰-3). **Enamasti on selleks olnud TAI poolt korraldatud PRIDE koolitus (lisa 1)²²,**

²² <http://www.tai.ee/et/tegevused/koolituskeskus/koolitused/pride-koolitus>

PRIDE-mudel töötati välja 1990. aastal USAs Illinoisi lastele ja peredele pakutavate teenuste osakonna (*Illinois Department of Children and Family Services*) ja Ameerika lastekaitseliidu (*Child Welfare League of America – CWLA*) poolt.

kuigi sotsiaalhoolekande seaduses ei välistata teisi koolitusi, juhul kui need on sotsiaalministeeriumi poolt tunnustatud. Hooldusperede koolitusele suunajaks on kohaliku omavalitsuse ametnik.

Mõnedes maakondades võib koolitus olla kohustuslik ka lapsendajatele, kuna koolituse läbimine on perekonnaseaduse kohaselt maavalitsuse töötaja otsustada (§158-5). Koolitusel on koolitusel osalenute sõnul osalenud ka eestkosteperesid, kes on sinna suunatud sotsiaaltöötaja poolt või kes on ise tundnud huvi teadmiste arendamise vastu.

Varasemalt on Eesti asendushoolduse statistikat põhjalikult aastate kaupa kirjeldatud asendushoolduse rohelises raamatus²³ ja lapsendamise käsiraamatus (Kivirüüt, 2014)²⁴. Järgnevalt on taustinformatsioonina kirjeldatud perepõhiste asendushooldusvormide (lapsendamise, eestkoste ja pere hooldamise) ja perevanemate kõige hiljutisemat (2014–2015) statistikat. Andmed pärinevad sotsiaalministeeriumi S-veebist²⁵.

Hoolduspered²⁶. 2014. aasta lõpuks oli kumulatiivselt registreeritud **hooldusperesid Eestis kokku 161**, kelle seas eesti keelt mitte kõnelevaid perekondi oli 32 (Ida-Virumaal 21, Harjumaal 1, Tallinnas 9, Tartus 1). 89 hooldusperel ei olnud bioloogilisi lapsi. S-veebis registreeritud statistika kohaselt oli PRIDE koolituse läbinud hooldusperede arv 121 ning PRIDE põhikoolituse ehk PRIDE jätkukoolituse oli läbinud 43 peret. S-veebi statistika järgi oli 25 perekonda läbinud mõne teise kohaliku omavalitsuse poolt tunnustatud koolituse, mis ei olnud PRIDE. Nende koolituste kohta ei õnnestunud uurimismeeskonnal täiendavaid andmeid koguda. Neist andmest lähtuvalt oli 2015. aasta alguses Eestis 15 perekonnas hooldamise teenuse pakkujat, kes ei olnud läbinud ühtegi tunnustatud koolitust.

Lapsendajad. Maavalitsuses registreeritud lapsendajate arv 2014. aastal oli üle Eesti **kokku 122 inimest**. Kokku lapsendati Eestis 2014. aastal 89 last. Neist 41 korral oli tegemist uude perre lapsendamisega – lapsendajaks 37 abielupaari (lapsendajaid 74). Välismaale lapsendati 5 last, kes paigutati viie abielupaari perre. Kõige enam oli lapsendajaid Harjumaal (55), Ida-Virumaal (16) ja Tartumaal (16).

Eestkostjad. 2014 aasta lõpu seisuga oli kõigi uute ja varasemalt registreeritud **eestkosteperede arv Eestis kokku 1084**. Kohalike omavalitsuste andmete kohaselt registreeriti 2014. aasta jooksul kokku Eestis 192 last, kes paigutati 2014. aastal eestkostja koju elama. Neist 128 paigutati ümber otse bioloogilisest perekonnast. Asenduskoduteenuselt paigutati eestkosteperedesse 13 last.

Asenduskodud ja perevanemad²⁷. Asenduskoduteenusel pakkujaid on Eestis **2015. aasta seisuga kokku 36 asutust**. Perevanematega teenusepakkujaid on hetkel 8. Eestis on **35 asendusperevanemat**, sh 12 Harjumaal, 11 Ida-Virumaal ja 5 Tartumaal.

Üldise tendentsina on teada, et kõigi asendushooldusvormide korral on perede ja perevanemate hulk perioodil 2005–2014 vähenenud. Hooldusperede puhul on olnud vähenemine viiekordne. Selline

²³ https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf

²⁴ http://omapere.ee/wp-content/uploads/2014/09/OP_lapsendamise_kasiraamat.pdf

²⁵ <https://sveeb.sm.ee>

²⁶ Sotsiaalhoolekandeseaduses nimetatud kui **perekonnas hooldajad**. Tegemist on teenusega, mida osutab perekond lepingu alusel. Lapse eestkostjaks jääb kohalik omavalitsus.

²⁷ **Perevanemad** on asenduskodudes töötavad inimesed, kellel on otsene kontakt asenduskodusse paigutatud lastega. Perevanemad töötavad töögraafiku alusel või vastavalt kokkuleppele sotsiaalhoolekande seaduse alusel asenduskodudes või peremajades. http://www.sos-lastekyla.ee/wp-content/uploads/2014/03/--RO-Laste-asendushoolduse-juhiste-rakendamine-Eestis_2013.pdf

tendents viitab, et laste arvu muutumine²⁸ (negatiivne iive) võib mõjutada ka asendushooldajate arvu (sõltumata vormist) ning see omakorda avaldab mõju koolituste läbiviimisele. Siiski, täielikku statistikat selle kohta ei ole võimalik siinkohal välja tuua, näiteks arvele võetud laste arvu ja paigutamiste (sh lapsendamiste) jaotuvust. Statistikaameti andmete järgi on alates 2008. aastast elussündide arv järjest vähenenud (igal aastal). Sellise tendentsi jätkudes on järgnevatel aastatel oodata asendushooldusele paigutatavate laste arvu ja seetõttu ka asendushoolduse pakkujate arvu langust. Lisaks laste arvu vähenemisele tuleb vaadata ka seda, kui suur on nende laste hulk, kes on arvele võetud ja abi vajavad, sest nemad on potentsiaalsed hoolduspere vajajad. Eeldusel, et perepõhisele asendushooldusele paigutatavate laste arv püsib stabiilsena samal tasemel nagu viimastel aastatel (u 170 last aastal) on võimalik hinnata koolitajate vajalikku arvu, lähtudes laste arvust, kuna see määratleb suuresti ka asendushooldust pakkuvate perede arvu. Koolituste pikaajalise läbiviimisstrateegia planeerimisel on soovitatav üldisi demograafilisi muutusi arvesse võtta.

Tervise Arengu Instituudi (TAI) andmetel on PRIDE koolitusprogrammi läbiviimise taust Eestis järgmine: Eestis hakati koolitusi läbi viima 2002. aastal. PRIDE (tõlkes „uhkus“) tähendab ressursse ehk allikaid vanematele informatsiooni saamiseks, arenguks ja hariduse saamiseks (*Parent's Resources for Information, Development and Education*) ning tegemist on autorite informatsiooni järgi tõendus põhise koolitusprogrammiga.

PRIDE on jõudnud paljudesse riikidesse üle maailma, sh naaberriikidest Soome ja Rootsi. Eesti PRIDE koolitajad said väljaõppe litsentseeritud Rootsi koolitajatelt 2000. ja 2001. aastal. Sotsiaalministeerium ja *Child Welfare League of America Inc* sõlmisid lepingu programmide *Foster PRIDE*, *Adopt PRIDE* ja *Foster PRIDE Core* kasutamiseks Eestis. Sotsiaalministeerium andis PRIDE koolituse korraldamise funktsiooni TAI-le 2005. aastal. Varasemalt korraldas koolitusi MTÜ Pride-Est (2002–2004).

PRIDE meetodika kohaselt töötab grupiga kaks koolitajat, kellest üks on kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja ja teine on hooldusvanem või lapsendaja. PRIDE õpetajaid on TAI andmetel Eestis kokku 42, neist **16 on aktiivsed koolitajad**. Ülejäänutel on viimasest koolitusest möödunud üle 5 aasta. PRIDE mudeli eesmärgiks on arendada ja toetada perekondi, kes on võtnud oma perre kasvatada lapse, kes on sündinud teistest vanematest. Koolitusprogramm koosneb kahest osast: eelkoolitus ehk baaskoolitus, millele järgneb põhikoolitus.

PRIDE baaskoolituse läbiviimine ajaperioodil 2005–2014 on TAI andmetel olnud kahaneva aktiivsusega: kui 2005. aastal oli baaskoolituse õppegrupe kokku 15 ja 2006. aastal 12, siis 2014. aastal oli grupe 4. Põhikoolitust (mitte tervikuna, vaid üksikuid mooduleid kümnest – I, II ja X moodul) on Eestis läbi viidud 2008. (11 õppegruppi, 36 h) ja 2011. aastal (4 õppegruppi, 21 h), mil eelarvesse on saadud lisaeraldise PRIDE koolituste korraldamiseks. **Sellest järeldub, et puudub süstemaatiline koolituse rahastamine ja rakendamine.** See, millised võiksid olla vastutavad osapooled (kohustuste ja õigustega) ning rahastus, on soovitusena täpsemalt välja toodud käesoleva uuringu peatükkides 8 ja 10.

PRIDE koolituste arendamine on otseselt seotud vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika rohelise raamatuga, mis teeb mitmeid ettepanekuid perepõhise asendushoolduse osakaalu tõstmiseks ja asendushoolduse kvaliteedi tõstmiseks. Muuhulgas on asendushoolduse rohelises raamatus välja toodud vajadus kehtestada PRIDE baaskoolituse läbimise nõue nii lapsendajatele kui perekonnas hooldajatele ning tagada kogu PRIDE koolitusprogrammi terviklik ja nõuetekohane rakendamine Eestis. Selleks, et

²⁸ <https://www.stat.ee/34268>

koolitust rakendada kohustuslikuna on vajalik eelnevalt selle sobivuse hindamine Eesti oludes. **Seni ei ole teadaolevalt ühtegi analüüsi PRIDE ega teiste alternatiivsete asendushoolduse koolitusprogrammide sobivusest Eestis läbi viidud.**

Käesoleva uuringu ühe osana viidi läbi ekspertidest, spetsialistidest, ametnikest ja PRIDE koolituse läbinutest koosnev fookusgrupi intervjuu (FG 2). Fookusgruppi kutsuti osalema need organisatsioonid ja inimesed, kes on praeguses Eesti asendushooldussüsteemis olulisimad muudatuste elluviijad ja koolitussüsteemi erinevate osadega seotud (rahastus, koolituste korraldus, koolitustel osalejad). Osapooled lepiti kokku TAI ja sotsiaalministeeriumiga enne fookusgrupi läbiviimist. Osalesid sotsiaalministeerium, TAI, MTÜ Oma Pere, 1 maavalitsus, SKA, asendushoolduse teenuse pakkujate esindajad (ELNHÜ) ja hooldusperede esindajad. Lisaks üldistele hinnangutele said kõik osapooled anda enne üldist arutelu ka isikliku hinnangu kirjalikult.

Küsimustele vastanud hindasid koolituse hetkeseisu juures positiivsena koolitajate pühendumust, teoreetilist ülesehitust ning koolituse sihtrühma (eraldi nimetati lapsendajaid) kõrget motivatsiooni koolitustel osaleda. Negatiivsena koolitussüsteemi hetkeseisu kohta märgiti ebastabiilsust, tulevikuplaanide puudumist ja probleeme koolituste kättesaadavusega, nt üks anonüümne vastaja kirjutas: „Kõik soovijad (sihtgrupp) ei jõua koolitusele või ei jõua sinna õigeaegselt, nt lapsendaja saab koolitusele peale seda, kui on lapse juba lapsendanud ning miski ei kohusta teda PRIDE koolitust läbima.“

Leiti ka, et hooldusperedele, lapsendajatele ja asenduskodu töötajatele võiksid olla eraldi koolitused ning räägiti probleemidest koolitajate täienduskoolituses ja vajadusest uuendada koolitajate pädevust. Samuti ilmnes vastustest, et koolitusprogramm vajaks kaasajastamist ja paremat kohandamist Eesti konteksti. Toodi välja ka, et tulevikus võiks rohkem käsitleda kiindumushäirega seonduvaid probleeme ja sellest tingitud käitumisprobleeme. Tabelis (vt tabel 1) on 9 vastanu anonüümset arvamused (soovi korral võis märkida enda organisatsiooni/rolli) Eesti kasuperede (hoolduspered, lapsendajad, eestkostjad) koolitamise kvaliteedi hetkeseisust ja hinnangud sellele, milline võiks olla koolitamine tulevikus. Lisaks esitati samad küsimused fookusgrupis mitte osalenud eksperdile Merle Linnole, kelle arvamus täiendab fookusgrupis kogutud hinnanguid.

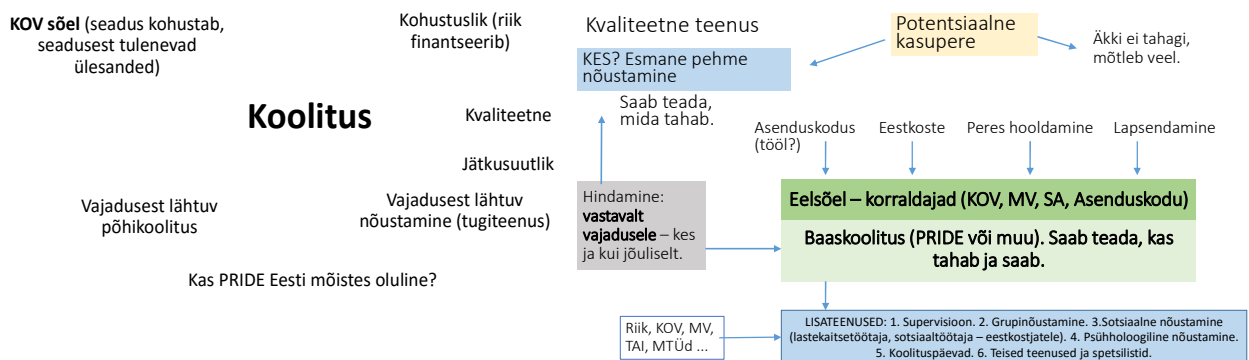
Tabel 1. Fookusgrupi hinnangud koolitussüsteemi hetkeseisule ja muudatusettepanekud.

Organisatsioon/ Roll	Hetkeseis (+)	Hetkeseis (-)	Mida teha teisiti?
Anonüümne	Midagi siiski koguaeg toimub.	Väga ebastabiilne – puuduvad lühi- ja pikaajalised plaanid. Koolitajate ja koolituse kvaliteet kohati väga madal.	Vajalik on baaskoolitus – enne kui laps läheb perre. PRIDE on hea, aga vajab uuendusi (osta sisse nt uuem variant).
Anonüümne	PRIDE koolitused on väga head.	Aga hetkeseis on selline, et kõik soovijad (sihtgrupp) ei jõua koolitusele või ei jõua sinna õigeaegselt (nt lapsendaja saab koolitusele peale seda kui on lapse juba lapsendanud ning miski ei kohusta teda PRIDE koolitust läbima). Muid koolituse asendushoolduses hetkele ei tea.	PRIDE võiks olla kohustuslik kõigile asendushoolduse peredele + spetsialistidele, kes sellega tegelevad. Ma kahjuks ei tea muid koolitusi.

Organisatsioon/ Roll	Hetkeseis (+)	Hetkeseis (-)	Mida teha teisiti?
Anonüümne	-	Leian, et sel hetkel võiks olla paremini kättesaadav, n.ö. vajaduspõhisus. Samuti võiksid olla eraldi koolitused kasuperedele, asenduskodudele, lapsendajatele. Koolitajate vähesus on seotud kvaliteediga. Viimasel kahel koolitusel on olnud samad – me ei saa valida, puudub kvaliteedialane konkurents, et koolitajat valida.	Teaduspõhine koolitus – eraldi kasuperedele ja eraldi asenduskodudele. Ei pea olema PRIDE põhine.
Hoolduspere esindaja	-	Koolitused ei ole kättesaadavad ja ei liigu infot, et taolisi koolitusi üldse korraldatakse.	PRIDE koolitusest üht-teist sobib, aga meie kultuuriruum on teine. Tulevikus võiks palju enam käsitleda kiindumushäiret lapsel ja sellest tulenevaid käitumisprobleeme.
TAI esindaja	Positiivne on koolitajate pühendumus.	Arenguruumi on nii koolitajate täienduskoolituse kui ka tõenduspõhise programmi metoodika osas. Asenduskodu kasvatajate koolitus on liiga pikk, peaks olema võimalik läida pädevuste kaupa.	Olles rahvatervise taustaga, sooviksin näha siin rohkem asendushoolduse ekspertide arvamust. Hetkel toetan PRIDE-i oma teadmiste põhiselt.
Anonüümne	Olemas tõenduspõhine koolitusprogramm. Olemas kogunud koolitajad. Olemas kogemus koolituste läbiviimise osas (TAI). Täiendavate koolituste olemasolu.	Kvaliteet teadmata. Programmi rakendamine toimub vaid osaliselt. Piiratud kättesaadavus. Programmi uuendamise vajadus. Vajadus selgema ja ladusama korralduse järele. Koolitajate pädevuste uuendamine on probleem.	Ideaal – on PRIDE: kättesaadav, piisavas mahus, kohustuslik, vajadusele vastav.
Pärnu Maavalitsuse esindaja	Lootus on olemas muutuste osas.	Koolitus on ebaühtlane: kättesaadavus, rahastus, kvaliteet, kaootiline (ajas)	Olen üsna pinnapealselt kursis PRIDE ja Gordoniga. Mitte piisavalt, et osata eelistusi omada. Tulevik võiks tuua integreerituma ja spetsialiseerumisvõimalustega koolitusmudeli.
Eestkostepere esindaja	Teoreetiline on hästi korraldatud.	Praktiliselt on raske suuniseid päriselus rakendada.	Jätkusuutlikkus. Sihtrühm.
Hiiu Maavalitsus esindaja	Lapsendada soovijad väga tahavad koolitusele minna.	Koolitus ei ole kättesaadav. On järjekorrad.	Kes kord PRIDE koolituse on läbinud vajaks värskendust. Uued peremudelid, uued probleemid ühiskonnas ja laste arengus. Koolituse korraldamine võimalikult kodu lähedal. Ei pea olema ilmtingimata PRIDE.
Ekspert Merle	Ei oska hetkel kvaliteeti	Halvasti - ei oska hinnata.	Usutavasti PRIDE-i arendatakse,

Organisatsioon/ Roll	Hetkeseis (+)	Hetkeseis (-)	Mida teha teisiti?
Linno	hinnata. Hästi on see, et koolitus on kohustuslik, et on olemas koolitajad, et koolitusi toimub.		kaasajastatakse ning tulevikus on igal potentsiaalsel kasupereks soovijal võimalus koolitus läbida talle sobival ajal ja sobivas kohas.

Lisaks koostasid fookusgrupis osalenud kahes grupis (5 ja 6 inimest grupis) asendushoolduse koolituste korraldusmudeli. Fookusgrupis osalesid inimesed, kellel on kogemusi PRIDE koolitusega kas organisatoorsel, koolitaja või sihtrühma tasandil ja kes on kõik koolitussüsteemi osalised, seetõttu on nende arvamused ja hinnangud olulised. Osalejate ülesandeks oli kirjeldada ideaalset mudelit ehk kasupere teekonda koolitussüsteemis. Ideaalsetest lahendustest mõtlemine võimaldab avaramalt ning raamidest välja valdkonna arendamisele mõelda, seetõttu võib see meetod pakkuda uusi lahendusi. Mudelid on esitatud alljärgneval joonisel (vt joonis 1).

Joonis 1. Fookusgrupi kahe alamgrupi (5 ja 6 inimest) koostatud koolituste (ja tugiteenuste) korraldusmudelite lahendused (ajurünnaku meetodil).

Mudelitest ilmses, et fookusgrupis osalenud kujutlevad uut koolituste korraldussüsteemi kvaliteetsena, mõlemad grupid rõhutasid teenuste **kvaliteeti** enda mudelites. Oluliseks peetakse **riigi** rolli – kas finantseerijana või tugiteenuste pakkujana. Samuti toodi välja, et oluline on koolitustele sisenemisel **eelsõel**, mida peaksid mudelite järgi korraldama vähemalt osaliselt kohalikud omavalitsused. Lisaks rõhutati, et lisakoolitused peaksid olema vajaduspõhised, ühel mudelil toodi välja ka perede hindamisel vajaduspõhisus, mis viitab, et pigem on ootus **paindlikule hindamissüsteemile**. Perede sobivuse hindamine (kas sobib lapsele) võiks ühe mudeli järgi olla osa kogu protsessist (alates esmasest nõustamisest kuni koolituse läbimisenä).

Kokkuvõte

Eestis on praegu kasuperede ja lapsendajate ettevalmistamisel kasutusel peamise koolitusena PRIDE eelkoolitus. On teada, et Eestis on kokku 161 hooldusperet, igal aastal lisandub ligikaudu 100 lapsendajat ning perevanemaid on praegu kokku 35. Eestkostjaid on Eestis hetkel üle 1000 inimese. PRIDE õpetajaid

on Eestis kokku 42. Lähtudes perepõhisele hooldusele paigutatavate laste arvust viimastel aastatel (hinnanguliselt 170 last aastas) on võimalik eeldada, et koolitust vajavate perede arvuks on 85 peret aastas. Praegu teadaolevalt on PRIDE baaskoolituse läbinud enamus hooldusperesid, aga ka lapsendajad. Perevanematele on see samuti kohustuslik.

Optimaalne PRIDE õpetajate hulk senise statistika järgi on 16 koolitajat, kuid rahastusvõimaluste avarumise, koolitusmahu suurenemise korral (kui pakkuda baaskoolitust kõigile perepõhise asendushoolduse pakkujatele) ning PRIDE lisakoolituste ja supervisiooni hulga suurendamisel oleks vajalik arvestada Leedu näitel (kolm korda suurem rahvastik, 60 koolitajat) Eestis u 20 koolitajaga.

Uuringust selgus, et PRIDE koolitusi on läbi viidud ebastabiilse rahastuskeemiga, kuid osapoolte ootuseks on, et Eestis oleks stabiilne ja regulaarne koolitussüsteem. Koolituste korraldajaks on olnud TAI, kuid koolitajad ei ole TAI töötajad, mistõttu korraldatakse hankeid koolitajate leidmiseks. Ühelt poolt loob see võimaluse vajadusel uusi koolitajaid juurde leida ning pakkuda erinevates regioonides erinevatel ajaperioodidel koolitusi vastavalt perede vajadusele, kuid teiselt poolt suurendab selline korraldus ebastabiilsust ja vähendab koolituste kvaliteeti, kuna koolitajad teevad PRIDE koolitusi oma põhitöö kõrvalt ning nad sõltuvad oma pädevuse hoidmisel koolitushangete väljakuulutamisest. Korraldamise ebastabiilsust kritiseerisid nii ametnikud, eksperdid kui ka koolituse läbinud. Muuhulgas viidati sellele, et koolitus ei ole jätkusuutlik.

Praeguse PRIDE koolitussüsteemi juures on positiivne see, et koolitajatel on üle 10-aastane kogemus ja tugev võrgustik, koolitajad on koolituse läbinute sõnul entusiastlikud ja suudavad ise koolitusmaterjale luua, samuti on olemas keskus, mis on tegelenud koolituste korraldamisega. Erinevate osapoolte ootuseks on, et koolitusi korraldataks tulevikus regulaarselt, informatsiooni kättesaadavus paraneks, koolitused oleksid vastavuses Eesti olude ja perede vajadustega ning kättesaadavad kõigile asendushoolduse vormidele. Lisaks tuleks soovijatele pakkuda lisakoolitusi ja -teenuseid.

Soovitused

Lähtudes praegusest koolituste läbiviimise statistikast ja fookusgruppide arvamustest on järgnevalt esitatud soovitused koolitussüsteemi muutmiseks:

- PRIDE koolitusprogrammiga jätkamisel on vajalik seda uuendada vastavalt originaalses PRIDE programmis tehtud muudatustele (aluseks tasuks võtta koolitusprogrammi 2015. aasta versioon), mh tuleks luua ka veebipõhine koolituskeskkond ning võtta kasutusele videod jm materjal.
- Koolituste korraldamisel on vajalik tagada stabiilne riiklik rahastus, mis aitaks vähendada piirkondlikke erinevusi ja probleeme kättesaadavusega.
- Kui PRIDE-i uue versiooni kohandamine ei osutu võimalikuks, tuleks kasutusele võtta uus baaskoolituse programm, mis võib sisaldada juba olemasolevate peredele suunatud koolituste komponente (vt järgmiseid peatükke), kuid peaks olema eelnevalt testitud ja analüüsitud, kuivõrd sobivad on kõik teemad perepõhise asendushooldusteenuse pakkujatele. Uue koolituse sisu täpseks määratlemiseks, programmi katsetamiseks ja sihtrühmale sobivuse kontrollimiseks on

soovitavat viia läbi uuring, mille käigus kaardistatakse koolitajate erinevad koolituspraktikad ning teemakäsitlused.

- Vajalikud on lisakoolitused (vt täpsustusi järgmistest peatükkidest), mida seni on läbi viidud PRIDE jätkukoolitustena vaid kahel aastal.
- Kohalikud omavalitsused ja maavalitsused peaksid olema koolituse korraldaja poolt regulaarselt ja asjakohaselt informeeritud: näiteks infopäevade või infolistide kaudu.
- Tuleks suurendada kontakti tsentraalse koolitusüksuse ning regionaalsete sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate vahel.
- Kohalike omavalitsuste sotsiaaltöötajad võiksid tulevikus jätkuvalt osaleda perede selekteerimisel. Vastutus koolituse informatsiooni leviku (nt koolitustega seotud kodulehe haldamine, infopäevade korraldamine, infolisti haldamine, regulaarsed teavituskampaaniad) ja koolituse osalejate värbamise osas (veebipõhine andmebaas kodulehel) võiks 2. fookusgrupi arvamustele tuginedes jääda rakendusüksusele (käesoleva mudeli järgi on selleks SKA) ülesandeks. Selline perede selekteerimisviis (KOV ja SKA) on kooskõlas ka asendushoolduse rohelistes raamatus kirjeldatud tulevikusuunitlusega (lk 46): „*Konkreetselt asendushooldust vajavale lapsele sobiva hooldaja valik jääb jätkuvalt kohalikule omavalitsusele. Vastava valiku tegemisel saab kohalik omavalitsus tulevikus tugineda hooldada soovijate registrile, mis koondab üleriigiliselt andmeid nõuetele vastavate ja sobivaks hinnatud ning nõutava ettevalmistusega hooldusperede kohta.*” ja (lk 47): „*Kokkuvõttes koonduks vastutus perepõhise asendushoolduse pakkujate ja lapsendajate üldise valiku, nõuetele vastavuse ja sobivuse hindamise eest kohaliku omavalitsuse ja maavalitsuse tasandilt riiklikule tasandile ühte ametkonda. Valiku- ja hindamisprotsesside koondamist ühte ametkonda toetab ka asjaolu, et osal juhtudel on hooldada ja lapsendada soovijate näol tegemist samade isikutega – nt kui lapsendada soovinud pere otsustab hiljem lapse pigem perre hooldada võtta või kui juba lapsendanud pere on lisaks valmis võtma oma perre hooldada veel ühe lapse; samuti võib last hooldav pere hooldatava lapse hiljem lapsendada, kui selleks on õiguslikult eeldused olemas.*“
- Koolituste info ja ajakava veebipõhine link (viide rakendusüksuse kodulehele) võiks paralleelselt olla kättesaadav nii koolituste korraldaja enda kodulehel kui ka maavalitsuste ja kohalike omavalitsuste kodulehtedel. See välistaks valeinformatsiooni leviku, kuna on ainult üks veebileht, kus on uusim info, ning poleks vaja teha topelttööd koolituste ajakava uuendamiseks erinevatel kodulehtedel.

4. KOOLITUSTE SIHTRÜHM

Koolituse sihtrühmaga seonduvad uurimisküsimused ja uurimismeetodid on kirjeldatud tabelis (vt tabel 2).

Tabel 2. Koolituste sihtrühmaga seonduvad uurimisküsimused ja rakendatud meetodid.

Uurimisküsimused	Rakendatud meetodid
Kes on sihtrühmaks?	Fookusgrupp PRIDE koolituse läbinutega, vestlusring PRIDE koolitajatega, fookusgrupp erinevate osapooltega, dokumendianalüüs, eksperthinnang, välisekspertide hinnangud, statistiline andmeanalüüs
Millised peaksid olema koolitusel osalemise kriteeriumid peredele? (nr 24.)	
Kuidas peaks toimuma otsustamine, milline pere saab koolitusele? Kas otsustamiseks oleks mõistlik moodustada spetsialistide kogu? Millise ettevalmistusega oleks sellisel juhul otsustava kogu liikmed? Kellele peaks kogu alluma? (nr 25.)	
Kas PRIDE koolitust tuleks kasutada sobilike perede väljaselgitamiseks ja pakkuda kõikidele huvilistele või peaks peredel enne olema läbitud põhjalikum taustaanalüüs ja koolitusel saaksid osaleda ennekõike need pered, kelle puhul ollakse suure tõenäosusega kindlad, et neist saavad asenduspered? (nr 26.)	
Millised peaksid olema kriteeriumid, millele peab pere vastama, et koolitusel osaleda? Kuidas toimub tundlike teemade (sõltuvused, vaimsed häired jms) väljaselgitamine. (nr 28.)	

Koolituse vajaduspõhise pakkumise korraldamiseks on oluline määratleda **sihtrühm**, kellele koolitust kõige enam vaja oleks, aga ka lähtuda sellest, millised on rahastusvõimalused. Üheks võimaluseks koolituse sihtrühma määratlemisel, lisaks teistele rakendatud meetoditele, on uurida koolitusele registreerunud inimeste andmeid (koolituse läbinute asendushoolduse vormi andmed puuduvad²⁹) – asendushoolduse vorm, keel ja sugu. Koolitusele registreerunud sisaldavad nii neid, kes on seda teinud vabatahtlikult (nt lapsendajad ja eeskostepered), aga ka neid, kes on registreeritud kohustuslikult (nt perevanemad ja hoolduspered).

Teadaolevalt on praeguseks on PRIDE koolitusel osalenud inimeste arv **kokku 951 (sh 309 meest)**. Kõige enam on koolitustel osaletud Harjumaal (n=344), Ida-Virumaal (n=188) ja Tartumaal (n=106), kus on ka kõige enam lapsi; teistes maakondades on osalenute hulk alla 100. Osalejate kodune keel on enamasti olnud eesti keel, kuid ligikaudu **veerand osalenutest kõnelevad emakeelena vene keelt** (vt joonis 2). Eestis on kasutamiseks PRIDE koolituse eestikeelne versioon, mida on mõned koolitajad iseseisvalt tõlkinud (vastuolus litsentsiga). See, kui paljud pered ei ole koolitusel osalenud selle tõttu, et koolitus ei toimu sobivas keeles, ei ole teada.

Arvestades Eesti demograafilist profiili (2015. aastal oli Eestis 907 937 eesti rahvusest inimest (69%), 330 258 vene rahvusest inimest (25%), 64 232 teistest rahvustest inimest (5%) ja 10 844 teadmata rahvusest inimest³⁰) ning lähtudes kuluefektiivsusest, koolituste gruppide komplekteerimise ja koolitajate koolituste läbiviimise regulaarsuse tagamisest on soovitatav, et koolitusi viidaks läbi vastavalt nõudlusele vene ja

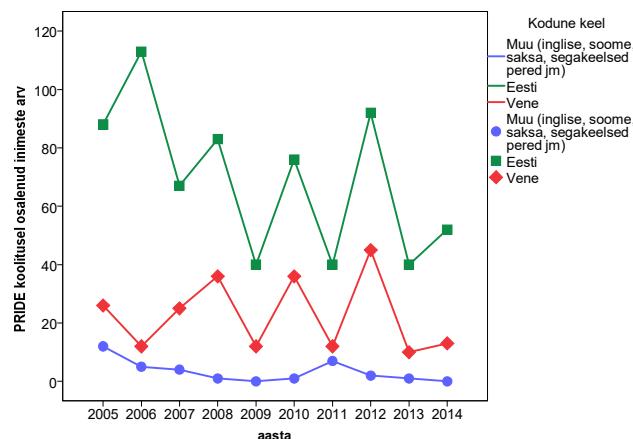
²⁹ Kuna asendushooldusvorm võib koolituse käigus muutuda ning koolitajatega ja koolituse läbinutega vestlustest on selgunud, et see muutub sageli (näiteks hooldusperest lapsendajaks, hooldusperest eestkostjaks jne), siis on koolitusele registreerumise hetkel valitud vorm vaid mõneti informatiivne sihtrühma määratlemisel. Osaliselt on vormi muutmine loomulik osa PRIDE koolitusest, kuna siis saadakse täpsemalt teada valitud vormi plussidest ja miinustest ning langetatakse otsus, kas soovitakse sellega jätkata.

³⁰ <https://www.stat.ee/34267>

eesti keeles. Seejuures on oluline koolitajate keeleoskus, et tagada koolituse sisu edastamise kvaliteet. Eestis on võimalik koolitusi läbi viia eesti ja vene keeles praeguste koolitajate baasil, kuna koolitajate seas leidub ka vene keelt hästi valdavaid inimesi. Ka koolitajate vestlusringist selgus, et koolitajad on valmis erinevates keeltes koolitama. Lisaks toodi välja vajadus mõnede ingliskeelsete koolituste järele. Samas, lähtudes rahvastikuandmetest jääb Eestis muukeelsete perede osakaal alla 6%, mistõttu ei ole soovitatav suunata ressursse ingliskeelsete koolitajate väljakoolitamisele, leidmisele ja nende regulaarsele aktiivsena hoidmisele, sest koolituste läbiviimine inglise keeles oleks pigem erakorraline. Mitmetes teistes riikides toimuvad koolitused vaid riigikeeles (nt Rootsi, Leedu, USA).

Fookusgrupi intervjuus osalenud koolitajad jagasid oma kogemusi gruppidest, kus koolitusel osalejate hulgas oli eesti keelt mittevaldavaid inimesi ning tõdesid, et „Tõlkimine võtab aega ära. Abiks oleks koolitusmaterjalide tõlkimine inglise keelde. Aga materjalide kättesaadavus on kehv.“ Teine koolitaja kirjeldas, et tema kogemus on, et eesti keelt oskav abikaasa tõlkis eesti keelt mitteoskavale abikaasale seda, millest koolitusel räägiti.

Varasematest uuringutest on teada, et koolitusmaterjalide mõistmine ja seeläbi efektiivsus võib sõltuda koolitusel osaleja keelelisest ja kultuurilisest taustast. Mujal maailmas on uuritud ja leitud, et inimene tõlgendab kuuldu või nähtud läbi aja jooksul kujunenud kultuuriliste „prillide“ (nt Singleton ja Karuse, 2009). Näiteks USA-s on koostatud rahvuslikud standardid tervishoiusüsteemis sobiva kultuurilise ja keelelise teenuse osutamiseks³¹. Üldiselt soovitatakse nii tervis- kui sotsiaalhoolekandesüsteemides pakkuda teenuseid inimese emakeeles. **Seega, käesoleval juhul on soovitatav pakkuda Eestis asjakohast eestikeelset koolitust ja adapterida Eestis kasutamiseks ka vastav venekeelne versioon.**

Joonis 2. PRIDE koolitusel osalenud inimeste arv 2005–2014.

TAI poolt kogutud koolitusel osalenute statistika kohaselt on enamus osalenutest olnud nõus hooldama tervet last (92%). Koolitusele registreerumisel on osalenute asendushooldusvormiks olnud **enamasti lapsendaja (51%)**, perekonnas hooldajaid on olnud 31% ja eestkostjaid 7%. Lisaks on 2014. aastal osalenud koolitusel 9 perevanemat (1%). Mõningatel juhtudel on vorm koolituse läbinute endi sõnul (FG1) ja koolitajate sõnul (vestlusring) koolituse käigus muutunud. Mõned potentsiaalsed lapsendajapered on end esialgselt registreerinud hooldusperena seetõttu, et on soovinud minna tasuta

³¹ U.S. Department of Health and Human Services, National Standards for Culturally and Linguistically Appropriate Services in Health Care 2001.

koolitusele. Seetõttu ei kajasta asendushooldusvormide järgi kogutud statistika reaalselt olukorda, vaid on pigem ligikaudne hinnang, kuna inimesed on ajas enda rolli muutnud.

Sihtrühma määratlemisel on vajalik aga lähtuda ka koolituse sisu ja vormi sobivusest erinevatele gruppidele. Rootsi asendushoolduse eksperdi ja koolitaja Ann-Marie Wadenbo sõnul on oluline lähtuda vajadustest. Vastavalt sellele saab leida teema ja põhjalikkuse poolest konkreetsele inimesele sobiva koolituse. Samal arvamusel on Tartu ülikooli sotsiaaltöö lektor Merle Linno, kelle sõnul peaks koolitustegevused täitma kindlat eesmärki. Perede koolitusvajaduste hindamine peaks Rootsi eksperdi sõnul olema üheks koolitaja ülesandeks, aga osaliselt ka kohaliku omavalitsuse töötaja vastutus. Käesoleva analüüsi põhjal koostatud mudelis (vt ptk 10) soovitatakse koolitusvajaduste hindamise funktsioon lisada rakendusüksusele (SKA), kuna rakendusüksusel on pakutud mudeli järgi pidev kontakt koolitusele registreerunute, huviliste ja koolituse läbinutega. Koolitajatel ja kohaliku omavalitsuse töötajatel ei saa olema ülevaadet ja ajas püsivat kontakti kõigi koolitusi vajavate ja soovivate inimestega.

Hooldusperede koolitusvajaduse väljaselgitamine on üks sotsiaaltöötaja pädevustest³². Sellest lähtudes võiks rakendusüksuse spetsialist teha koostööd kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatega, kellel on kontakt hooldusperedega, et selgitada koolitusi vajavate inimeste soove ja märgata kasvatusoskustes puudujääke. Rakendusüksuse spetsialistil on aga ülevaade kõigist peredest, kes erinevates omavalitsustes on sarnaste vajadustega – nii on võimalik efektiivsemalt kokku panna vajadustest lähtuv koolitusgrupp. Koolituse korraldamiseks saab rakendusüksus koolituste läbivijalt tellida vajaduspõhise koolituse (nt PRIDE jätkukoolituse vm täienduskoolituse).

Koolituse tellimine baseerub inimeste endi poolt avaldatud soovil (nt registreerudes ise jätkukoolitustele rakendusüksuse kodulehel või andes koolitussoovist märku kohalikule sotsiaaltöötajale, kes saab info edastada kodulehe kaudu rakendusüksusele). Koduleht on ühendatud andmebaasiga ja seetõttu on võimalik saada ülevaade, millised inimesed, millistel koolitustel on osalenud (kõik kanded võiksid kajastuda andmebaasis). Teiselt poolt võiks kodulehel olevale andmebaasile olla juurdepääs ka koolituste korraldajal, kes on kontaktis koolitajatega, kes võivad otse suunata inimesi jätkukoolitustele. Koolitusele registreerumise korral võiks inimesele tulla automaatteade (e-kiri või sms) koolituse aja ja toimumiskoha kohta. Teadet võiks korrata üks päev enne koolitust (ja ka siis, kui koolitusinfo muutub). See on tavapärane viis vähendada järjekordi (nt on see Eestis kasutusel erakliinikutes).

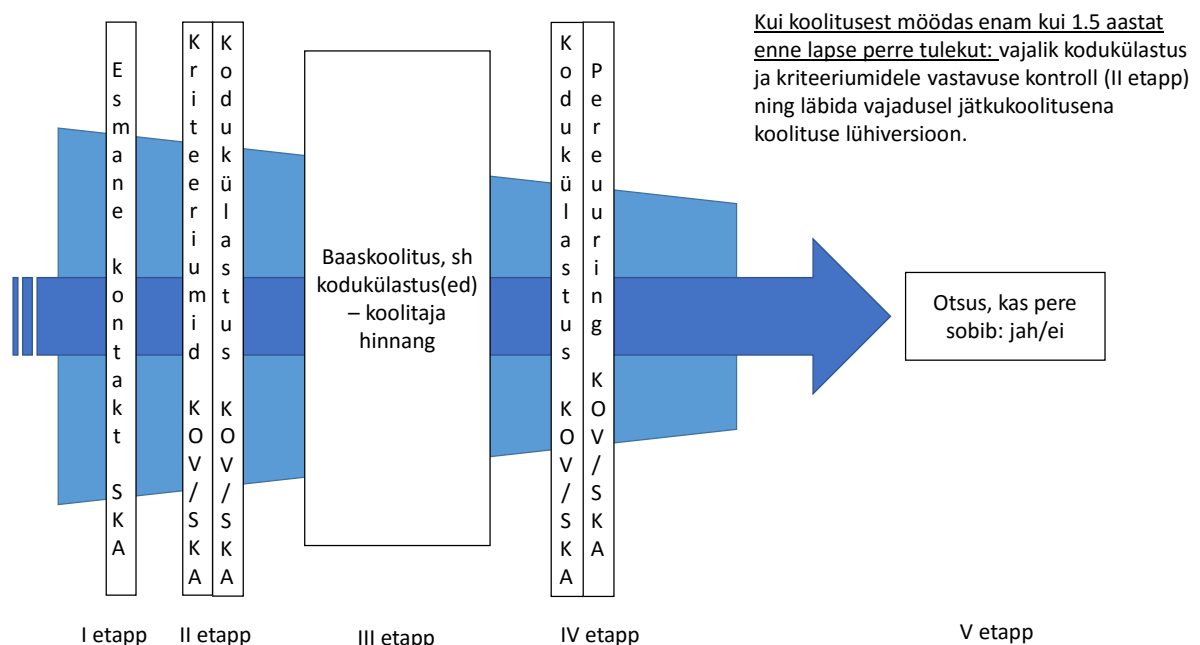
Eesti ja välisekspertide sõnul peaks koolitus andma olulisi teadmisi, kuidas lapsega toime tulla, toetada peret ja pakkuda informatsiooni. Koolituse läbinute endi arvates peaks koolitus olema vajaduspõhine ja pigem ei peaks rangelt järgima asendushoolduse vorme, sest vajadus sama informatsiooni järele võib olla näiteks ka tavaperedel, kus on puudega laps või ka eestkostjatel. Käesolevas analüüsis keskenduti hetkeseisuga Eestis eksisteerivate seaduses defineeritud asendushooldusvormide analüüsimisele: lapsendajad, hoolduspered ja perevanemad.

Kui seni on koolitus olnud koolitusekspertide hinnangul tasuta kättesaadav kõigile asendushoolduse pakkujatele, kes ise on tunnetanud vajadust või keda on koolitusele suunatud seadusest tuleneva kohustuse tõttu, siis edaspidi võiks see nii fookusgruppi kaasatud ekspertide ja ametnike hinnangul kui ka koolituse läbinute arvamustele tuginedes olla tasuta kättesaadav kõigile asendushooldust pakkuvatele inimestele (lapsendajad, perevanemad, hoolduspered, eestkostjad). Seni on need, kes seadusest tulenevalt ei ole kohustatud koolitust läbima (nt lapsendajad), saanud osaleda koolitustel MTÜ Oma Pere

³² <http://www.kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10536213>

esindaja ja PRIDE koolitajate sõnul kas MTÜde projektide kaudu, riikliku rahastuse kaasabil või muutes valitavat asendushoolduse vormi koolitusel osalemiseks (näiteks eestkostjast hoolduspereks). Asendushoolduse roheline raamatu järgi (lk 44, „Soovitus: ettevalmistava PRIDE eelkoolituse läbimise nõude kehtestamine nii hooldajatele kui lapsendajatele”) peaks tulevikus olema koolitus (PRIDE või muu sobiv baaskoolitus) Eestis kohustuslik ja tasuta kättesaadav nii lapsendajatele kui hooldusperedele.

Selleks, et koolituse korraldamine oleks kuluefektiivne ning sellest saadav kasu ühiskonnale tervikuna maksimaalne on soovitatav suunata koolitus vaid peredele, kes on eelnevalt välja valitud kui potentsiaalsed lapsendajad või hoolduspered. Selleks pakume välja analüüsi käigus ilmnenud ideedele tuginedes järgmise filtermudeli (joonis 3), mille kohaselt siseneb koolitusele pere, kes on eelnevalt läbinud eelhindamise, mille alusel on tehtud otsus tema sobivusest koolitusel osalema. Koolitus on selle mudeli järgi perede hindamisprotsessi üks osa. Käesolev filtermudel sobitub peatükis 10 kirjeldatud koolituse korraldussüsteemi.

Joonis 3. Perepõhise asendushoolduse (lapsendajad ja hoolduspered) valikuprotsess ja baaskoolituse paiknemine süsteemis. Jätkukoolituse (nt korduvkoolituse) taasläbimise kohustus võiks selle mudeli järgi olla kõigil, kellel on koolitusest möödunud enam kui 1,5 aastat enne lapse perre tulekut. Täpsemalt on korduvkoolituse vajalikkust selgitatud peatükis 7.

Koolitajate hinnangul peaks koolitusele saamine tuginema peamiselt ekspertarvamusele (koolitaja või sotsiaaltöötaja arvamusele) (**tunnetuslik**) ja selleni saab koolitajate sõnul jõuda **vestluse vormis**, sh näiteks kodukülastust tehes. Teiselt poolt peaks ametnike sõnul koolitusele suunamine lähtuma ka põhjaliku **pereuuringu** tulemustest, mille üheks osaks on inimese tausta analüüs, kus uuritakse vastavust seadusest lähtuvatele kriteeriumidele (loetletud perekonnaseaduses³³ ja sotsiaalhoolekandeseaduses³⁴), mille alusel langetatakse otsus, kas lapsele sobib see pere või mitte. Kriteeriumide osas on ametnike

³³ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13330603>

³⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/12760827>

sõnul vajalik lisatäpsustusi teha seadustes ning vajadusel **lisada kriteeriume**, et vähendada tõenäosust, et laps jõuaks perre, kus tema eest ei hoolitseta sellisel moel nagu asendushoolduse roheline raamat³⁵ kirjeldab.

Võttes arvesse erinevate osapoolte soovitusi ja vajadusi on käesolevas analüüsis välja pakutud mudelis (ptk 10) eeldatud, et esmases „sõelas“ kontrollitakse pere sobivust ja kooskõla seadustes toodud kriteeriumidega, sh toimub kodukülastus (korraldab rakendusüksus koostöös KOViga). Koolituse alguses toimuva kodukülastuse viib läbi koolitaja. Pärast koolituse läbimist toimub põhjalik pereuuring, mille juures võetakse arvesse ka koolituse läbimist ja koolitaja hinnangut. Pereuuringu järgselt otsustab vastav võimuorgan (nt kohus lapsendamise puhul), kas perele on võimalik anda laps. Protsess võiks lapsendajatele ja hooldusperedele välja näha järgmine (etapid läbitakse järjestikuselt):

- 1) esmane kontakt,
- 2) kriteeriumitele vastavus (seadusest tulenevad) ja kodukülastus,
- 3) koolitus (hinnanguga),
- 4) pereuuring kodukülastusega (hinnanguga),
- 5) otsus (kohus vm võimuorgan).

Oslo ülikooli sotsiaalteaduste professor Jan Storø on kirjeldanud Norras koolitusele eelneva hindamise (sh pere sobivus lapse perre paigutamiseks) kriteeriume üldistatult järgmiselt³⁶:

- 1) spetsiifilise võime, aja ja energia olemasolu, et anda lastele turvaline ja hea kodu;
- 2) stabiilne elukeskkond;
- 3) hea tervis;
- 4) head koostööoskused;
- 5) majanduslik seis, elukorraldus, sotsiaalne võrgustik, mis on piisavad lapse eneserealiseerimiseks;
- 6) kriminaalse tausta puudumine.

Sarnased kriteeriumid võiksid olla ka Eestis aluseks asendusperede hindamisel koolitusele suunamise eel (lisaks seadusest tulenevale taustakontrollile kriminaalse tausta kohta).

Esmase hindamise järel, mille alusel otsustatakse pere koolitusele suunamine, tuleks anda lõplik hinnang pere sobivusele võõra lapse kasvatajaks. Selle hinnangu saab anda PRIDE koolitaja, kellel on olnud võimalus tutvuda perega koolituse käigus. Korraldusest lähtuvalt on selles uuringus kirjeldatud mudeli järgi (vt ptk 10) ühelt poolt **koolitusele suunaja** see, kes langetab otsuse lapse paigutamisest perre (pereuuringu läbiviija hinnangu põhjal, hetkeseisuga on selleks näiteks hooldusperede korral kohalik omavalitsus), ja teiselt poolt langetab otsuse käesoleva uuringu raames koostatud mudeli kohaselt (vt ptk 10) **koolitaja**, kes PRIDE süsteemis peab andma koolituse läbimisel hinnangu pere valmisolekule ja oskustele. Joonisel 3 kujutatud filtersüsteemi järgi võib koolitaja hinnang välistada perre lapse paigutamise. KOV sotsiaaltöötaja/ametniku ja rakendusüksuse spetsialisti (käesolevas mudelis SKA) koostöö tähendab informatsioon edastamist (mõlemas suunas) ja ülesannete osas kokkuleppimist.

³⁵ https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf

³⁶ http://www.childresearch.net/papers/rights/2011_01.html

Koolituse läbinute endi sõnul peaks **koolitus toimuma enne kui laps saabub perre**. Samas, koolitusmaterjalides on harjutusi ja teemasid, mis on lapse kohta, kes juba on peres. Praktikute sõnul **toimub koolituse käigus lisahindamine**, selgub uut informatsiooni pere kohta, mida varemalt ei olnud teada. Koolitajate sõnul otsustavad koolituse käigus sageli inimesed ise, kas soovivad jätkata või mitte või vahetada asendushoolduse vormi (näiteks lapsendajast hoolduspereks). See on koosõlas ametnike ja ekspertide arvamusega. Ametnike, ekspertidega ja koolituse läbinutega (kõik osapooled) läbi viidud fookusgrupist selgus, et koolituse ja sellele eelneva nõustamise käigus võiks pere jõuda otsuseni, millise asendushoolduse vormiga ta jätkab.

Jätkates PRIDE koolitusega jääks üheks koolituse osaks **perede hindamine viie omandatud oskuse suhtes**, mis on kirjeldatud PRIDE koolituse materjalides järgmiselt: laste kaitsmine ja kasvatamine, laste arenguvajaduste rahuldamine ja tegelemine mahajäämustega laste arengus, laste ja nende perede vaheliste suhete toetamine, lastele kogu eluks kestma jäävate turvaliste ja hoolitsevate suhete pakkumine, töötamine professionaalse meeskonna liikmena. Seni on koolituse läbinute kohta koostatud hinnangud pigem informatiivsed koolituse läbinutele endile, aga neid ei kasutata otseselt seadusest tulenevalt pere sobivuse hindamiseks. Perevanemate korral ei ole sobivust töötamiseks lastega ja hinnangut koolitusel saadud teadmiste olemasolu kohta käesoleval hetkel teadaolevalt reguleeritud, kuid üheks võimaluseks on koolituselt saadava tagasiside edastamine (kohustuslikult) tööandjale, kes saab langetada otsuse, kas inimene on koolituse läbimise tulemusena sobiv töötamiseks perevanemana.

Lisaks tõid koolituse läbinud välja selle, et pärast baaskoolitust on vaja **lisakoolitusi**. See peaks olema nii ekspertide kui koolituse läbinute sõnul vajaduspõhine: mõnedel koolituse läbinutel on suurem vajadus kindlate psüühikahäiretega lastega toimetuleku osas, mõnedel on vaja lisanõustamist seoses vanusest tingitud muutustega jne. Eestile sobivat baaskoolitust ja selles sisalduvaid võimalikke teemasid on käsitletud järgmises peatükis.

Samuti rõhutasid koolituse läbinud, et vajalikud on **lisateenused**: nõustamine toimetulekuks kiindumushäiretega lastega, nõustamine toimetulekuks puuetega lastega, kriisinõustamised, informatiivsed kodulehed soovitustega, supervisioon. MTÜ Oma Pere pakub teenuseid Tallinnas ja ka teistes piirkondades, kuid väljaspool suuremaid keskusi võivad lisateenused olla vähem kättesaadavad või madalama kvaliteediga (ühe koolituse läbinu hinnangul). Käesolevas uuringus välja toodud mudelis on lisateenuste pakkumise roll rakendusüksusel (SKA) (vt ptk 10). Teadaolevalt hakkab SKA alates 2016. aastast pakkuma peredele erinevaid tugiteenuseid³⁷, näiteks nõustamisteenuseid, mentorlust, grupinõustamisi ja perenõustamisi jms. Lisateenuseid, mida SKA ei paku, on soovitatav tulevikus hankida vajaduspõhiselt MTÜdelt, FIEDelt või teistelt organisatsioonidelt.

Kokkuvõte

Andmetest ilmnes, et PRIDE koolitustel on enamasti osalenud lapsendajad, kuigi koolitus on Eestis suunatud hooldusperele. Nii Eesti kui ka välisekspertide ja koolitusel osalenute sõnul on baaskoolitus olulistel teemadel vajalik kõikidele asendushooldusvormidele. Samas, kuna erinevad asendushoolduse

³⁷ <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/asendushoolduse-kvaliteedi-tostmine/>

vormid on koolituse läbinute ja ka ekspertide hinnangul erinevate vajadustega ja erinevate motiividega laste hooldamisel, siis peaksid kättesaadavad olema ka lisakoolitused ja lisateenused, mis on spetsiifilised igale sihtrühmale. Oluline on luua süsteem, mis toetaks lapse kasvatada võtnud vanemaid ka edaspidi pärast koolituse läbimist.

Analüüs kinnitas, et Eestis on olemas sobivad lisateenused, kuid nende regulaarseks pakkumiseks on vajalik lisarahastus. Tulevikusuunaks on see, et SKA hakkab perepõhise asendushoolduse pakkujatele pakkuma erinevaid lisateenuseid. Selle järjepidevuse säilitamiseks on vajalik stabiilne rahastus. Rahastusvõimaluste piiratuse tõttu on soovitatav (baas)koolitus ja lisateenused suunata eelkõige neile, kelle puhul on juba läbi viidud esmane hindamine pädeva spetsialisti poolt. Koolitusele saatmise otsustamisel tuleb lähtuda seaduses kirjeldatud kriteeriumidest. Eestis määratletud kriteeriumid lapsendajatele ja hooldusperedele on sarnased neile, mida rakendatakse välisriikides, nt Norra süsteemis, kus aga rõhutatakse mõneti enam hooldaja või lapsendaja enda tervislikku seisundit ja stabiilsust. Koolitusele suunamise kriteeriumid võiksid jääda samaks nagu need on kirjeldatud sotsiaalhoolekandeseaduses ja perekonnaseaduses.

PRIDE programmi üheks funktsiooniks on sobivate perede väljaselgitamine, nii on see praktikas toimunud ka Eestis. Lähtudes Eestis toimivast praktikast ja PRIDE koolitussüsteemi enda olemusest peaks PRIDE baaskoolitusel saadud õpetaja hinnang olema osa koguhinnangust, mille alusel lapse paigutamine perre otsustatakse. Asjaolud, millega pere peaks enne koolitust arvestama, on järgmised:

- kontrollitakse pere tausta (sh kriminaalset tausta) ja vastavust kriteeriumidele (seaduse alusel);
- viiakse läbi mitmeid kodukülastusi (ehk peab olema valmisolek pikaks protsessiks);
- koolitusele suunatakse vaid need pered, kes on läbinud esmase hindamise;
- koolituse jooksul toimub pere hindamine;
- koolituse käigus võib otsus muutuda või koolitaja hinnangul võib pere lapse kasvatamiseks mitte sobida;
- koolitusel saadud hinnang ei ole lõplik (lapse paigutamiseks);
- koolitusele järgneb pereuuring.

Soovitused

- Soovitatav on tagada eelisjärjekorras koolituse kättesaadavus ja regulaarsus tasuta kõigile, kellele see on seadusest tulenevalt kohustuslik. Hetkeseisuga ei ole erinevate osapoolte andmetel tagatud koolituste regulaarsus ja kättesaadavus.
- Lähtuvalt asendushoolduse rohelisest raamatust ja arvestades reaalseid rahastusvõimalusi on soovitatav koolituse läbimise kohustus määrata eelkõige lapsendajatele ja hooldusperedele.
- Samade demograafiliste tendentside jätkudes (perede arv, laste arv jms) on vaja aastas koolitada keskmiselt 85 peret (ei sisalda eestkostjaid).

- Koolitusele sisenemiseks on soovitatav rakendada filtermudelit, mille järgi siseneb koolitusele pere, keda on eelnevalt hinnatud rakenduskeskuse poolt koostöös KOV ametnikuga, sh lähtudes kriteeriumidest, mis on kirjeldatud perekonna- ja sotsiaalhoolekandeseadustes. Kriteeriumid on kooskõlas teiste riikide nõuetega koolituseelseks kontrolliks, mistõttu ei ole vajadust kriteeriume täiendada.
- Erinevatel gruppidel on erinevad motiivid ja lisavajadusel (nt lapsendajad vs kasupered), mistõttu on soovitatav pakkuda neile eraldi koolitusi ning baaskoolituse järgselt pakkuda vastavate sihtrühmade jaoks disainitud koolitusprogramme.
- Mõneti eraldiseisva koolituste sihtrühmana võib käsitleda eestkostepereid, kuna varasemalt kogutud statistika kohaselt (S-veeb) on enamasti tegemist perekonnasisese eestkoste vahetumisega (näiteks emalt vanaemale või tädile) ja koolitustel osalenud eestkostjate arv on olnud pigem madal. Seega on analüüsi järgi baaskoolituste peamiseks sihtrühmaks hoolduspered ja lapsendajad.
- Perevanematele ei ole PRIDE koolitus koolituse läbinute ja tööandjate sõnul sobiv ja ei peaks olema kohustuslik. Samas on tööandjate sõnul vajalik, et perevanematel oleksid olemas teadmised asendushoolduse oleva lapsega toimetulekuks.
- Soovitatav on pakkuda baaskoolitust (PRIDE vm samaväärne) eesti ja vene keeles. Erikeelsetele peredele eraldi koolitusi läbi viia ei ole Eesti kontekstis kuluefektiivne. Pere valib koolituse keele: eesti või vene.
- Baaskoolitusele sisenemiseks peaks olema pere läbinud esmase kontrolli (seadusest tulenevatele kriteeriumidele vastavus ja esmase perekülastuse positiivne tulemus), mille viib läbi rakendusüksus (SKA, vt pt 10) koostöös kohaliku omavalitsuse spetsialistiga.

5. KOOLITUSE SISU

Koolituse sisuga seonduvad uurimisküsimused ja uurimismeetodid on kirjeldatud tabelis (vt tabel 3).

Tabel 3. Koolituste sisuga seonduvad uurimisküsimused.

Uurimisküsimused	Rakendatud meetodid
Millised peaksid olema baasteemad, mis oleksid kohustuslikud põhikoolitusel osalejatele? Millised oleksid alternatiivsed võimalused peale PRIDE koolituse nende koolitusteemade läbimiseks? (nr 1.)	Fookusgrupp PRIDE koolituse läbinutega, vestlusring PRIDE
Milliseid koolitusi peaks saama perepõhisel asendushooldusel oleva lapse pere? Kas ja kuidas võiksid üksteist toetada või asendada PRIDE koolitus ja teised Eestis seonduvatel teemadel pakutavad (näit laste areng, vanemlikud oskused jms) koolitused? Järelduste tegemisel tugineda rahvusvahelise kogemuse võrdlusanalüüsile (USA ja Leedu). (nr 2.)	koolitajatega, eksperthinnang, intervjuud/meilivahetus välisekspertidega (Leedu, Rootsi, USA)

Seni on Eestis peamiseks kättesaadavaks asendushoolduse koolituseks (lapsendajatele, hooldusperedele, eestkostjatele ja perevanematele) olnud PRIDE. Koolituse raames läbitakse teemad, mis on programmis ette nähtud. Eesti läbiviidud koolitus koosneb 9 õppusest (teemast):

1. Ühinemine PRIDE-programmiga.
2. Meeskonnatöö kinnistamise suunas.
3. Arenguvajaduste rahuldamine: kiindumus.
4. Arenguvajaduste rahuldamine: kaotus.
5. Perekonnasidemete tugevdamine.
6. Arenguvajaduste rahuldamine: distsipliin.
7. Perekondlike suhete jätkamine.
8. Muutuse planeerimine.
9. Teadliku otsuse langetamine.

Lisaks on PRIDE baaskoolitusele ka lisakoolitused spetsiifilisematel teemadel (nt väärkohtlemine jm), mille läbiviimine on Eestis olnud minimaalne. Siinkohal on oluline välja tuua lapsest lähtuv käsitlus – nii nagu on kirjeldanud ka MTÜ Oma Pere tegevjuht ja koolitaja Sigrid Petoffer: koolitustel käsitletavat teemad on ühised mitmetele peredele (sõltumata vormist) seetõttu, et lapsed, kes peredesse paigutatakse on siiski sarnase taustaga (nt kõik on läbi elanud vanematest lahutamise trauma).

Fookusgrupi intervjuust koolituse läbinutega ja võttes arvesse varasemaid andmeid ilmnes, et enamasti osalevad koolitusel lapsendajad, kuid koolitus ise on suunatud Eestis hooldusperedele, mistõttu võib koolituse sisu mõnede koolitusgruppide jaoks olla kohatu (nt grupid, kus osalesid ainult lapsendajad). Originaalkoolituse juhendmaterjalide järgi peaksid osalema koolitusrühmades nii lapsendajad (materjalides on kasutatud sõna: adoptiivanemad) kui hoolduspered. PRIDE originaalkoolituse üheks eesmärgiks on aidata perel langetada valik – millist asendushooldusvormi valida. Eestis aga on

hetkeseisuga PRIDE koolitusele saamisel eelduseks, et tegemist on hooldusperega (kohustuslik tulenevalt seadusest).

Fookusgrupis osalenute sõnul ei ole koolitusmaterjalid eesti kultuurile sobilikud. Kritiseeriti sõnakasutust (nt adoptiivanemad), ülemäärast professionaalse meeskonnatöö rõhutamist (mis Eestis on tavapäratu), kogukondadesse kuulumise ja kirikuga seotud näited. Puudu oli teemadest, mida siinses kultuuriruumis tuleks rohkem käsitleda. Sarnast kriitikat PRIDE suhtes Rootsis tõi välja ka Rootsi välisekspert Ann-Marie Wadenbo, kes kirjeldas, et Rootsis oli üheks väga oluliseks teemaks haridus ja suhted kooliga. Oluliste teemadena, mida fookusgrupis osalenud soovitasid baaskoolitusel Eestis käsitleda, toodi välja kool ja õppimine, bioloogiliste vanematega suhtlemine (kui on hoolduspere), Eesti asendushooldussüsteemi tutvustus, kiindumushäirega või mõne muu erivajadusega lapsega toimetulek ja eestipärased näited (videos võiksid olla juhtumid päriselust Eestis). Üldiseks soovitusena oli võtta eeskujuks pigem Põhjamaad kui USA. Arvestades USAst alguse saanud PRIDE koolitussüsteemi laialdast levikut maailmas (kasutusel Lätis, Leedus, Soomes, Rootsis, Norras, Ukrainas, Serbias, Venemaal, Slovakkias jm)³⁸ ning sobivust erinevate kultuuriruumidega (lähtudes sellest, kui paljudesse riikidesse on PRIDE levinud) on võimalik järeldada, et põhjaliku adapteeringu puhul (keeleliselt ja sisuliselt) sobib PRIDE Eesti oludele.

Koolituse sisule (st materjalidele ja teemade esitlusviisile, mitte otseselt teemadele) andsid fookusgrupis osalenud hindeks **keskmiselt 2** (skaalal 1 kuni 5), kuid **koolitajaid ja nende poolt loodud eestipärast „sisu“ hinnati keskmiselt 5-ga**. Koolituse läbinud selgitasid, et tänu koolitajatele oli koolitus väga hea, koolitajad tõid eestipäraseid näiteid, kohandasid materjale ja olid asjalikud ning sõbralikud (fookusgrupis osalenud olid läbinud koolituse Tartus või Jõgeval). See tähendab aga, et PRIDE koolituse praktika vajaks täpsemat uurimist: millised on koolitajate poolsed „eestindamised“ erinevates piirkondades, see võimaldaks arendada PRIDE koolitust sobivaks.

Vestlusest koolituse läbinutega ilmnas, et pigem olid nende hirmud ja negatiivsed hoiakud seotud koolituse vormi (keelekasutuse, ülesannete, näidete, video, materjalide sõnavara jms) kui teemadega. Mitu koolituse läbinut tõi välja, et neil oli hirm materjalide ameerikalikkuse ees ning enda madalat hinnangut koolituse materjalidele põhjendasid osalenud järgmiselt:

Osaleja A: „*Olin eelnevalt uurinud ja inimesed ei olnud rahul, et liiga „ameerikalik“ ja olin mures /.../*”.

Osaleja B: „*Kui see koolitus oleks toimunud täpselt nende reeglite järgi, mis koolitusmaterjalide järgi, siis ei oleks koolitus mulle meeldinud*”.

Osaleja C: „*Mulle ei meeldi juba nimetus PRIDE, vihkan esitähedest kokku pandud lühendeid*”.

Osaleja D: „*Väga ameerikalikud näiteid, õpetajad tegid hoopis palju parema töö selle programmiga*”.

Osaleja E: „*/.../ Ka nagu see Ameerika, mis meie kultuuri ei sobinud. Laps ei tohi pereliikmetega käia saunas, kasulaps ei tohi vanemaga magada ühes toas. Nüansse ei arvestatud, et lapsed on erinevad, kõiki ei saagi ühe puuga. Ameerikalik ei sobi üldse Eesti konteksti*”.

Ekspert Merle Linno tutvus materjalidega samuti ja tema hinnang oli kokkuvõtlikult järgmine: „*Kokkuvõttes leian, et PRIDE eelkoolituse materjalides käsitletakse olulisi teemasid kasuvanemate*

³⁸ <http://www.fosterpride.eu/content/2015/02/EU-PRIDE-COUNTRIES>

ettevalmistamisel, ent kohati ei ole käsitletud teemad asetatud kohalikku konteksti ning võivad seetõttu materjalidega tutvumisel segadust tekitada”.

Lisaks paberkandjal materjalidele on koolituse üheks osaks õppefilm (valminud USA-s 1982. aastal). Filmi osas olid nii koolituse läbinud kui koolitajad ja eksperdid üksmeelel, et see **ei sobitu Eesti konteksti ning on aegunud**. Filmis kirjeldatud asendushoolduse süsteem ei kattu Eesti süsteemiga, filmis osalenud olid eestlastest erineva rassilise ja kultuurilise taustaga, mis tekitas koolituse läbinute sõnul neis kahtluseid koolituse kvaliteedi suhtes. Eksperti hinnang filmile oli järgnev: „Kokkuvõtvalt leian, et vaatamata sellele, et tegemist on 33 aastat vana filmiga, mis on algselt koostatud hoopis teist auditooriumit silmas pidades, on film teatud mõõndustega ning koolitajate poolt antavate selgitustega siiski kasutatav ka praegu. Ent kindlasti peaksid olema selgitused ja kommentaarid / ... /. Filmi juures tasuks üle vaadata eestikeelsetes subtiitrites kasutatav sõnavara ja seda vajadusel kaasajastada. Kui leitakse ressursid omakeelse õppefilmi tegemiseks, siis see võiks võtta kõnealuselt filmist eeskujuna ning keskenduda samuti eelkõige kasupere argipäevale, mille vaatlemise kaudu on võimalik olulisi teemasid koolitusel osalejate jaoks avada.“

Üldtunnustatud sekkumismeetodite adapteerimise teooriast lähtudes on kultuurile (sh ajastule) **kohandatud võtted efektiivsemad kui otse üle võetud meetodid** (Barrera et al., 2013). Nii koolituse läbinute hinnangutest, eksperti hinnangust kui ka artiklite analüüsist lähtudes ei saa videot pidada kultuurile kohandatuks, kuna hetkel keskmine asendushoolduspere Eestis ei oma sama kultuurilist, ajastulist kui ka rassilist profiili, mis videos. Ka ei ole Eesti asenduspere jaoks oluline õppida tundma USA lastekaitsetöö süsteemi, vaid pigem saada infot Eesti süsteemi kohta ning oma tulevase rolli kohta selles. Võimaluse korral on soovitatav uue video loomine.

Andmetest ilmnes lisaks, et **koolitused peaksid vähemalt osaliselt olema sihtrühmapõhised**. Kuigi, nii koolitajad, koolituse läbinud kui ka eksperdid kirjeldasid, et on **ühiseid teemasid, mis puudutavad kõiki seoses lapse tulekuga perre**. See tähendab, et on olemas baasteemad, mille raames saaks läbi viia ühise koolituse kõigile. Kindlaid teemasid, mis on vajalikud kõigile asendushooldusperele ja aitavad kaasa lapsega toimetulekul, ei ole siinkohal võimalik välja tuua, kuna selleks on vajalik lisauuring. Baasteemade määramisel saame pakkuda välja üldised soovitusel lähtudes mõnedest teadusartiklitest, ekspertide soovistest ja fookusgruppide andmetest, kuid konkreetset lõplikku teemade loendit ei võimalda siinkohal käesoleva uuringu piirid välja tuua. Selleks oleks soovitatav viia läbi eraldi uuring, kuhu kaasata ekspertidena arengupsühholoogid, pereterapeutid, täiskasvanuhariduse sotsiaalvaldkonna ekspert, kogemustega asendushoolduspere koolitajad (nt MTÜdest). Uuring peaks sisaldama teemade teoreetilist valikut (ekspertid) ja pilootimist (kontrollrühmaga).

Võimalik on välja tuua käesolevas uuringus selgunud üksikud soovitusel ja ekspertarvamused. Näiteks, üheks teemaks peaks asendushoolduse eksperti sõnul olema „trauma läbi elanud laps“ ja „väärkohtlemine“. Eksperti sõnul sobivad kõik PRIDE teemad baaskoolituse teemadeks, kohandatud kujul. Lähtudes praeguses uuringus osalenud inimeste soovistest (koolitustel osalenud) tuleks lisada teemasid puuetega lastega toimetuleku kohta ja baasteemana võiks sisalduda ka kiindumus ja kiindumushäire. Lähtudes psühholoogilistest arenguteooriatest võiks kiindumusstiil ja laps-vanem varajased suhted olla üks olulisemaid teemasid baaskoolituseks, sama kehtib reeglite-karistuste teema kohta, kuna need varased käitumismustrid (nt kiindumusstiil) määratlevad teadaolevate teadusuuringute järgi suuresti lapse edasist käitumist ja omavad mõju nii väikelapseas kui ka hiljem täiskasvanuna.

Lisaks oleks soovitatav koolitustel või lisakoolitustel käsitleda **lisateemasid sõltuvalt grupist (nt lapsendaja või hoolduspere) ja lapse vanusest**. Sama idee selgus ka ametnike ja spetsialistidega läbi

viidud fookusgrupist, kus mudeli üheks osaks märgiti baaskoolitus (ühine kõigile), kuid lisati vajaduspõhised lisateenused ja lisakoolitused (joonis 1). Näiteks hooldusperede puhul pidas asendushoolduse ekspert oluliseks **bioloogiliste vanematega suhtlemise teemat** ja **eestkostega seotud teemasid** (hoolduspere ei oma hooldusõigust lapse suhtes ja seetõttu peab kohalikul omavalitsuselt kui eestkostjalt sageli küsima luba), samas lapsendajate puhul oleks olulisemaks rääkida **lastetusest, peresisestest suhetest ja selle mõjust tulevase pere heaolule**. Lapsendajate motiivid ja hooldusperede motiivid laps perre võtta on eksperdi hinnangul erinevad. Seda kinnitasid ka koolituse läbinud, et need grupid on mõneti erinevad. Mitme allika analüüsimisel on võimalik järeldada, et lapsendajad soovivad pigem saada last, sest ei ole bioloogiliselt lapsi saanud, kuid hooldusperedes on sageli ka bioloogilised lapsed olemas. Hoolduspered vajavad ka infot, kuidas kasulapse tulek perre mõjutab bioloogilisi lapsi, kuidas erinevates olukordades käituda jne.

Asendushoolduse süsteemid on riigiti erinevad. Sellest, kuidas erinevates riikides on korraldatud koolituste süsteem on tulevikus võimalik luua Eesti jaoks parim mudel, mis arvestab teiste riikide ekspertide soovitusi ja kriitikat. Käesoleva uuringu raames viidi läbi intervjuud USA PRIDE koolituste spetsialisti Donna Petrasega ning Rootsi PRIDE koolitajaga ja praeguse uue koolitussüsteemi ühe autori Ann-Marie Wadenboga. Lisaks kontakteeruti emailitsi ja telefonitsi Leedu PRIDE ekspertidega (sotsiaaltöö õppejõud Dalija Snieškienė ja PRIDE õpetaja Daiva Matulevičiūtė). Alljärgnevas tabelis (vt tabel 4) on kokkuvõtlikult kirjeldatud ekspertidelt kogutud infot.

Tabel 4. USA, Leedu, Rootsi PRIDE koolitajate-ekspertide intervjuude ja meilivahetuse võrdlev kokkuvõte.

USA ekspert Donna Petras	Leedu ekspert Daiva Matulevičiūtė	Rootsi ekspert Ann-Marie Wadenbo
<p>Algupärane PRIDE koolitus on pärit USAst. Arendatud ja välja töötatud Ameerikas rakendamiseks, kuid seda on adapteeritud üle maailma mitmetesse erinevatesse keeltesse.</p> <p>Üldiselt – USAs pakuvad erinevad agentuurid erinevaid koolitusi. PRIDE on üks levinumaid. Inimesed ise valivad endale koolitusagentuuri ja sellega ka koolituse.</p> <p>Erinevates osariikides on erinev seadusandlus,</p>	<p>PRIDE on kõigile riiklike määruste järgi kohustuslik. Ainuke asendushoolduse alane koolitus Leedus, riiklikult reguleeritud.</p> <p>Teemad on kohandatud vastavalt kohalikele oludele. Adapteeritud on ka nimi PRIDE ja kohandatud on teemasid. Kasutusel on kokku 10 teemat, mida õpetatakse 30 tundi. Näiteks uus teema, mis lisati on avatud vestlus lapsega.</p> <p>Koolitused ainult leedu keeles, kui vaja – pered ise tõlgivad.</p> <p>PRIDE koolitusele saadetakse pered KOV lastekaitsetöötaja poolt (<i>child rights protection</i>)</p>	<p>1996 valmis tõlge rootsi keelde⁴⁰. Teemad jäid esialgu samaks, muudeti ära eluraamat – pikemaks ja põhjalikumaks. Hiljem lisati juurde hariduse ja tervise teemablokk. Kombineeriti varasemate programmidega. Hetkel PRIDE on hääbumas. PRIDE ei ole olnud kunagi peamine koolitus Rootsis (max 50 omavalitsust 290st kasutas seda). Rootsis – kasutusel 1996.a. versioon + 2008.a Norra⁴¹ täiendatud versioon ja rootsilikud kohandused⁴². Rootsi uuendustes kasutatakse ka uut filmi – mis tehti koostöös Põhjamaadega (valmis Taanis, 2000).</p> <p>2 aastat tagasi (~2013) loodi uus programm, mida haldab riik. Koolitus (igal KOVil oma) on kohustuslik kõigile kasuvanematele. Koolitused on Rootsis</p>

⁴⁰ AnnMarie Wadenbo: "Rootsi oli esimeste riikide seas Euroopast, kus võeti PRIDE kasutusele 1993. Hetkel PRIDE on üks mitmetest võimalustest. Koolituste läbiviijaid on koolitatud Hollandi koolitajate poolt, PRIDEi Euroopasse tooja poolt. Piloteeriti programmi, enne kui kasutusele võeti. Rootsi süsteemis oli üks koolitajate koolitaja."

⁴¹ Norras on PRIDE kohustuslik.

⁴² Film viie kompetentsi kohta: muudetud on nimed, filmis ja materjalides, mustanahalisi pole, sõnakasutust muudeti – õiged asendushoolduse vormid jm. Materjalides muudeti ka 7. osa – *permanency planning* asemel *custody*-ks. Põhikoolitusest kasutati lisaks eelkoolitustele PRIDE läbiviimisel umbes 50%, ka praegu on kasutusel mõnedel umbes 5 teemat.

USA ekspert Donna Petras	Leedu ekspert Daiva Matulevičiūtė	Rootsi ekspert Ann-Marie Wadenbo
<p>erinevad koolitused, erinevad agenduurid jm.</p> <p>Koolitused on inglise keeles.</p> <p>Käesoleval hetkel koostatakse uut PRIDE versiooni (valmimas 2015. aastal). Ajas on pidevalt uuendatud koolitusmaterjale (nt 2003, 2009, 2015).</p> <p>Viimastel aastatel on välja arendatud ka veebipõhine³⁹ tugi koolitusele, kus on materjale ja videod, mis toetavad koolituse läbiviimist.</p>	<p><i>service at municipalities</i>), kes viib läbi pereuuringu ja dokumendianalüüsi ja selekteerib, keda koolitusele saata ja keda mitte. Rahastus tuleb riigilt. Informatsiooni koolituste kohta jagavad KOVID, ministerium, PRIDE õpetajad. Kokku on Leedus 60 PRIDE õpetajat (riiklikult määratud). Hetkel on suund, et igas kohalikus omavalitsuses oleks 2 õpetajat.</p> <p>Koolitused toimuvad grupitööna. Veebipõhiseid materjale ei ole. Tagasiside koolituse ja efektiivsuse kohta kogutakse individuaalselt – peresid külastades pärast koolitust (koolitajate vastutada). Viiakse läbi nii baas- kui järelkoolitusi. Järelkoolituse vajalikkuse otsustab PRIDE õpetaja.</p>	<p>osa hindamisest. Igal KOVil on võimalik otsustada, millist koolitust rakendatakse. Väga paindlik süsteem. Rõhutatakse vajaduspõhisust. Koolitajatel suur vabadus – ise kombineerivad, kasutavad lisaks PRIDE harjutusi vajaduspõhiselt. Enamus hetkel kasutavad uut programmi. Uue programmi plussid: vabam (PRIDE oli liiga jäik), keskendub treeningule (PRIDEs on ka hindamine).</p> <p>Hindamine toimub Rootsis üldjuhul enne koolitust – sotsiaaltöötajatel on selleks käsiraamat⁴³. Sotsiaaltöötaja teeb otsuse (enne või pärast koolitust) – vajadusel kasutab ka koolitaja hinnangut. Koolitusele saab minna ainult KOV sotsiaaltöötaja loaga.</p> <p>PRIDE põhikoolitus on/oli Rootsis suunatud kõigile vormidele tasuta nagu ka teised koolitused⁴⁴ (KOV ostab koolituse riigilt või mujalt): eestkostepereid, lapsendajad, esmaabipereid (<i>emergency replacement kinship care</i>), lepingulised pered (<i>contracted foster parents</i>). Need, kes vajavad lisa – seda otsustab treener, kes ise vajadusel suunab või tegeleb lisakoolitustega. Rootsis on eri regioonides – võrdne kättesaadavus koolitustele (iga regiooni koolitajad ise treenivad uusi koolitajaid). Treeningud toimuvad gruppides. Veebimaterjale ei kasutata. Koolitused on ainult rootsi keeles. Osaleja peab oskama rootsi keelt. Tagasisidet küsitavad treenerid enda koolituse kohta ise, nt küsimustikuga.</p> <p>Pärast koolitust treenerid ei kohtu enam peredega. Ainult lepingulisi jälgivad koos KOVidega (Eestis on selle analoogiaks – hoolduspered).</p>

Lisaks intervjuudele ja meilivahetusele koguti andmeid ka olulisematest teadustöödest ning analüüsides, mis on läbi viidud teistes riikides. Üheks olulisemaks kokkuvõtlikuks tööks on 2014. a valminud artiklitekogum: „*Foster Care In Europe: What Do We Know About Outcomes And Evidence?*“ (tometajad: Cinzia Canali ja Tiziano Vecchiato). Selles kogumikus on PRIDE koolitussüsteemi tulemuslikkuse kohta üks artikkel, millele tuginedes on võimalik hinnata ka PRIDE sobivust Eestile. Tegemist on Leedu

³⁹ <http://www.cwla.org/pride-new-gen/>

⁴³ Hindamise aluseks on käsiraamat, kus on kirjeldatud, kuidas läbi viia perekülastused, kriminaaltausta uuring, telefonivestlused, riiklik küsimustik kogemuste kohta jms.

⁴⁴ Rootsis saavad kasu pered tuge riigilt (seaduses määratud moel). Ka spetsialistide lisa supervisioone viiakse läbi (tasuta).

ülikooli sotsiaaltöö dotsendi Dalija Snieškienė poolt läbi viidud uuringuga (lisa 2), mille raames intervjueriti 200 adapteeritud PRIDE koolituse läbinud peret ning viidi läbi ka fookusgrupid sotsiaaltöötajatega. Selle uuringu järeldused olid järgmised:

- 1) vajalik on kogu asendushoolduse süsteemi ettevalmistus/muudatused imporditud koolitusprogrammi rakendamiseks, mitte ainult koolitajate ettevalmistus;
- 2) mõningaid teenuseid ei olnud varasemalt Leedus asendushooldusperedele pakutud, mis tulid kaasa tänu PRIDE programmi ülevõtmisele ja on nüüd kättesaadavad sihtrühmale;
- 3) treeningprogramm on hea peredele ja lastele, sest see aitab arendada positiivsemaid suhteid laste ja kasuvanemate vahel kui ka bioloogiliste vanematega (hooldusperede puhul);
- 4) sotsiaalsete programmide importimine toob kaasa uue „kultuuri“, mis on programmis osalejatele mõnikord sobimatu ja võib tekitada vastumeelt (nt mõnedes programmi osadest osalejad keeldunud, sest on „liiga ameerikalik“).

Alternatiivseid koolitusi, mida oleks Eestis PRIDE asemel rakendatud, selle uuringu raames ei ilmnenu. Telefoniintervjuudest ametnikega ilmnes, et puudub informatsioon nende alternatiivsete koolituste toimumise kohta, mis on märgitud S-veebis kui mitte-PRIDE.

Lähtudes ideest, et kõigil peredel on ühiseid muresid (nii asendushooldusperedel kui bioloogiliste vanematega lastega peredel), lähtudes alternatiivsest mudelist 2 (ptk 10) ja koostades pikas perspektiivis Eestile sobiv koolitusprogramm, on võimalik võtta aluseks mõningaid teemasid juba toimivatest kõigile peredele suunatud koolitusprogrammidest. See, millised teemad peaksid täpselt olema kaasatud (nimekirja teemadest), on vajalik välja selgitada spetsiifilise uuringu käigus, nii nagu kirjeldatud eespool. Näiteks Rootsis koostatud uue koolitusprogrammi aluses olid varasemad PRIDE koolitajate teadmised ja materjalid ning kultuurispetsiifilised vajadused peredel. Eestis pole hetkel teada, kas PRIDE koolitajate koostatud materjalide põhjal oleks võimalik kokku panna uus Eestile omane koolitus. Sobilike teemade nimekirja väljaselgitamisel on soovitatav lähtuda ka teadusalasest kirjandusest. Näiteks, ühes metaanalüüsis (Kaminski jt, 2008) on kirjeldatud koolituste komponente, millel on mitmete uuringute järgi suurim efekt vanemate kasvatusoskustele ja laste käitumisele. Vanemate kasvatusoskustele on selle uuringu järgi suurim positiivne mõju (võrreldes kui teemat ei ole koolituse kaasatud) järgmiste teemade korral: **emotsioonide väljendamine suhtluses (1.47)**, **järjepidev reageerimine (0.59)**, **praktiline oskuste rakendamine (lapsega kodus) (0.91)**. Antud uuringus toodi välja ka mõned teemad, mis ei muuda programmi vanemlike oskuste osas efektiivsemaks: probleemilahendus, teadmised organisatsioonide teenustest, lapse võimete ja hariduse edendamine. Eesti asendushooldusperedele koolituse väljatöötamisel või valimisel võiks neid ideid arvesse võtta.

Perede jaoks olulistel teemadel viivad Eestis läbi koolitusi mitmed organisatsioonid. Mitmetel organisatsioonidel on kujunenud kogemus, teadmised ja oskused vajaduspõhiseid koolitusi korraldada. See viitab, et soovi korral on võimalik neid analüüsid ja lisauuringu läbiviimisega kokku panna teemade loetelu, mida kontrolligrupiga uuringus testida (nt kõigi koolituste ühisosa, sihtrühmast tingitud erivajadused ning varasemad PRIDE koolitajate materjalid ja kogemused). Järgnevalt on toodud mõned näiteid kõigile peredele suunatud Eestis kättesaadavates koolitustest.

MTÜ Perekeskus Sina ja Mina: Gordoni perekooli sessioonid 8 tk, teemadest näiteid: maailm läbi käitumise akna, suhtlemistõkked ja nende vältimine, lapse probleemi märkamine, aktiivne kuulamine,

konflikti olemus, enesekehtestamine jm. Gordoni perekooli mõjust on läbi viidud ka põhjalik analüüs (2011)⁴⁵.

MTÜ Oma Pere: lapse ja vanema tervis, piiride seadmine lastele, lapse jonn, lapsendamine – pere kogu eluks jm.

Eesti Lastevanemate Liit: regulaarselt viiakse läbi mitmeid erinevaid koolitusi, nt piiride kehtestamine, lapse areng, lapse tervis, stress ja läbipõlemine – lapsevanematele, grupiprotsessid, konflikt ja konfliktijuhtimine, kasvatus kui kultuur, kas ja kuidas aidata last õppetöös jm.

TAI: *Incredible Years*⁴⁶ (imelised aastad) pilootprojekt lapse-vanema vaheliste suhete ja kiindumuse teemad, kasvatusstiil, kuidas lapsevanemad saavad lapse emotsionaalsete, sotsiaalsete ja akadeemiliste oskuste arengu juures toeks olla jm.

Neist koolitustest, mida on Eestis rakendatud, ilmneb, et üheks levinuimaks teemaks on piiride seadmine (see hõlmab sisuliselt ka kasvatusstiili). Piiride seadmise teema hõlmab reeglite kehtestamist ja nende jätkusuutlikku rakendamist järjepidevalt (järjepidev reageerimine). See viimane on ka Kamisnki jt, 2008 metanalüüsi järgi üks olulisemaid ja efektiivsemaid teemasid vanemlike käitumismallide muutmisel. Seega, seda teemat võiks pidada üheks tuumikteemaks, mida kaasata baaskoolitusse (juhul, kui disainida uus koolitus). PRIDE koolitus sisaldab seda teemat kuuenda õppuse all („Distsipliin“ – reeglite ja korrapära saavutamine). Nii nagu eespool mainitud ja ekspertide arvamusele tuginedes sisaldab PRIDE eelkoolitus olulisi baasteemasid, mis on kõikidele asendushooldusperedele ühised.

PRIDE koolituse probleemiks Eestis on koolitusmaterjalide (tekst, sõnakasutus jm) ja koolituse formaadi (sh näited, ülesanded, meeskonnatöö) Eesti oludele mittevastavus. Eelkoolituse teemad (sissejuhatus – regulatsioonid, koostöö, kiindumus, kaotus, peresuhted, distsipliin, muutused peres, otsuse langetamine) on sobivad. Siinkohal on võimalik tuua välja mõned näited, aga mitte lõplik nimekiri baasteemadest. Lähtudes analüüsist saab väita, et lisaks PRIDE eelkoolituses sisalduvatele teemadele võiks eelkoolituses sisalduda ka väärkohtlemise teema ning lapse arengu teema; samuti on soovitatud kaasata tervise ja haridusega seotud teemasid, kuna need on Euroopa kontekstis olulised.

Välisriikides on kasutusel lisaks PRIDE koolitusele ka teisi perepõhise asendushoolduse koolitusi, kuigi PRIDE on üks laiemalt tundud ja levinumaid programme, mis viitab, et tegemist võiks olla efektiivselt toimiva programmiga. Dorsey jt (2008) on enda artiklis kirjutanud, et MAPP (Model Approach to Partnerships in Parenting Group) ja PRIDE on laialt kasutusel ja nn kuldstandardid asendushoolduse valdkonna koolitustele. Samuti toovad nad välja, et teiste valdkondade koolitusi on hakatud edukalt adapteerima hooldusperedele kasutamiseks (nt lapsevanemate koolitused jm). Mõlema programmi osas rõhutavad nad, et põhiideeks on otsustusprotsess – kuivõrd vanem soovib saada hoolduspereks. MAPP ja PRIDE on disainitud selleks, et inimene saaks koolituse lõpuks langetada otsuse. Eestis ei ole PRIDE koolitust sellise eesmärgiga senini rakendatud (koolitus on kohustuslik eelnevalt valiku teinud - perevanematele ja hooldusperedele). Seetõttu, kui jätkata PRIDEga peaks see olema ühine kõigile (perepõhise) asendushoolduse vormidele ja võimaldama liikuda ühest formaadist teise üle – ka näiteks koolituse käigus (see on osaliselt ka praegu nii toimunud, kuigi ei ole seadustega nii ette nähtud). Koolitus on seega osa pere hindamisprotsessist. Soovitame (vt eestpoolt ptk 4) edaspidi rakendada PRIDE koolitust (tingimusel, et sellega jätkatakse) osana perede hindamisprotsessist. Lisaks on kerkinud nende

⁴⁵ http://www.sinamina.ee/public/dokumendid/raport_veeb_2012.pdf

⁴⁶ <http://incredibleyears.com/>

kõrvale kolmas programm: *Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC)*. MAPP, PRIDE ja MTFC võrdlus on toodud alljärgnevas tabelis (vt tabel 5) (Dorsey et al., 2008 artiklist).

Festingeri ja Bakeri (2013) järgi on PRIDE koolitused veidi efektiivsemad kui MAPP, kuid mõlemad ei ole nii efektiivsed kui mitme kohtumisega treeningprogrammid (*multi-session in-service training*) nagu näiteks MTFC, mil kohtutakse peredega (kellel on juba laps) igal nädalal mitmel korral – kõiki teemasid käsitletakse sügavamalt ja samaaegselt praktiseerimisega. Eestis on senini olnud koolitusega samaaegne praktiseerimine juhuslik (sest pole täpselt teada, millal laps saabub perre). Ideaalses korraldussüsteemis võiks koolitus toimuda vahetult enne lapse saabumist perre või paralleelselt koos lapse saabumisega perre. Võrreldes PRIDE programmi teiste sarnaste programmidega on näha, et MTFC on rohkem keskendunud käitumise modifitseerimisele (käitumisteraapiaga sarnane kava: probleemide märkamine, probleemkäitumise sõnastamine, eelsoodustajad, probleemi alalhoidvate põhjuste eemaldamine) ja PRIDE keskendub rohkem laps-pere suhte arendamisele. Seega, ükski programm ei ole täielik ning lisaks baasprogrammile (olgu see PRIDE, MTFC, MAPP või mõni teine) on vajalik lisateenuste ja lisakoolituste olemasolu lähtuvalt pere lisavajadustest. Seda soovitas ka Rootsi ekspert Ann-Marie Wadenbo.

Tabel 5. MAPP, PRIDE ja MTFC programmide võrdlus (Dorsey et al., 2008).

	MAPP	PRIDE	MTFC
Kohustusliku eelkoolituse (enne kui laps on peres) tunnid	30	27	20
Kohustuslik treening, siis kui laps on peres	Ei	Ei	Kestev, sagedane kontakt superviisoriga, iganädalased kohtumised teiste peredega
Treeningu eesmärgid/juhised või oskused (arv)	7 eesmärki/juhist	5 oskust	5 tuumoskust
Oskused või eesmärgid	1) pere hindamine peab olema objektiivne ja kirjeldatud käitumiste järgi, 2) suurendada vastutust, mida hoolduspere ja lapsendaja võtab otsuste langetamisel, 3) luua partnerlussuhe pere ja sotsiaaltöötajate vahel, 4) anda võimalus otsustamiseks - info põhjal - kas pere soovib saada hoolduspereks või lapsendajaks, 5) valmistada pered ette nii kohese kui pikaajalise mõju osas, mida laps peresüsteemile kaasa toob, 6) anda uuele perele juhiseid, 7) valmistada pere ette tulevasteks probleemideks, kui laps kasvab suuremaks.	1) ülevaade hoolduspere treeningust, 2) laste arenguvajaduste rahuldamine ja arengupeetuse teema, 3) toetada suhteid laste ja perede vahel, 4) ühendada lapsed turvalise ja hoolitseva suhtega, mis kehtaks pikka aega, 5) töötada kui meeskonna liige	1) ülevaade hoolduspere treeningust (professionaalsus, võimalused, suhted, konfidentsiaalsus, treeningtiim), 2) 4-samuline lähenemine (probleemide märkamine, probleemkäitumise sõnastamine, eelsoodustajad, probleemi alalhoidvate põhjuste eemaldamine), 3) 3-tasemelise punktisüsteemi kasutamine (õppetasemed, kodu-kooli seos), 4) lapse bioloogilise perega koostöö (pereterapeuti roll, stressi allikad, treeningu tehnikad), 5) omandatud oskuste kokkupanek ja rakendamine (igapäevane tugi ja jätkuv treening, hoolduspere tugisüsteem).

Lisaks koolituse sisule, vormile ja teemadele avaldasid koolituse läbinud arvamust ka lisateenuste kohta. PRIDE koolituse läbinute fookusgrupis osalenute hinnangul olid koolitajate jagatud ja soovitatud lisamaterjalid vajalikud ja abistavad. Koolituse läbinud andsid ka soovitusi, mida võiks tulevikus lisaks koolituse läbinutele soovitada või pakkuda. Ühe näitena toodi välja „Kiindumushäirega laps“ (2014, Niels Peter Rygaard, Taani) ja soovitati vaadata internetist kättesaadavaid filme ja materjale. Näiteks **Norra lühifilmid konfliktide lahendamisest** peresiseselt. Pakuti välja, et võiks olla ka üks eestipärane **kodulehekülg, kus on soovitud**, kuidas näiteks lapsega erinevates olukordades toime tulla. USA⁴⁷ ja Kanadas⁴⁸ on näiteks koostatud erinevaid käsiraamatuid, mis sisaldavad infot potentsiaalsele kasuperle võimaluste kohta, aga ka infot toimetulekuoskuste ja konfliktilahendusmeetodite kohta.

Samuti rõhutati, et koolitused ja materjalid võiksid olla **Põhjamaade eeskujul** koostatud. Kirjeldati ka seda, et tugiteenused võiksid olla spetsiifiliselt suunatud trauma läbi elanud lastega toimetulekuoskuste arendamiseks peredel: soovitati, et koolituse järgselt peaksid olema kättesaadavad spetsialistid (nt kriisinõustajad või psühholoogid), kes just sellise sihtrühmaga töötab ja omavad oskuseid just selliste perede nõustamiseks. **Vajalikuks peeti spetsiifiliste traumaga või puudega lastega perede nõustamise olemasolu**. Idee, et lisaks baaskoolitusele on soovitatav pakkuda peredele lisateenuseid on kooskõlas asendushoolduse roheline raamatuga ning SKA rolli muutumisega tulevikus: peredele lisateenuste pakkumine. Lisateenustele ja lisakoolitustele suunamine (kui koolituse läbinud vajadust ei tunneta) võiks olla koolitajate vestlusringi arvamustele tuginedes ja väliseksperide arvamustele tuginedes ühelt poolt baaskoolituse koolitaja vastutus ja teiselt poolt KOV ametniku vastutus.

Kokkuvõte

Andmetest selgus, et praegu on PRIDE materjalid kasutusel oma algupärasel kujul (aastast 2002, video aastast 1982). Koolitajad on koolituse raames enda teadmiste ja oskuste järgi materjale muutnud peredele sobilikuks. Eestis ei ole tehtud põhjalikku materjalide adapteeringut, millest tulenevalt on materjalide sõnakasutus ja ülesanded koolitusel osalenute ja ka ekspertide hinnangul mõneti kohatud. Positiivne on koolituse olemasolu ja teemad on ekspertide sõnul sisuliselt olulised. Väliseksperidega intervjuudest selgus, et erinevates riikides on koolitussüsteemid väga erinevad. PRIDE on kohustuslik näiteks Leedus, kuid Rootsis on selle kasutamine hääbumas ja koolitusi on paralleelselt mitmeid. Koolituse sisu osas on tehtud teistes riikides rohkem kohandusi kui Eestis. Näiteks Rootsis on lisatud tervise ja haridusega seonduv teemablokk ja Leedus avatud vestlus lapsega. Kumbki riik ei kasuta veebipõhiseid materjale, mis on aga kasutusel USA originaalversioonis (2015). Lisaks PRIDE koolitustele on Eestis läbi viidud S-veebi statistika järgi ka teisi samaväärseid koolitusi, mille kohta aga informatsioon spetsialistidelt ja veebist ei ole leitav. Mujal maailmas on läbi viidud mitmeid erinevaid koolitusi. Ühe metaanalüüsi järgi on kõige efektiivsem vanemlike oskuste koolitus selline, mis sisaldab emotsioonide väljendamisega seotud teemat.

Soovitused

- Lähtudes varasematest uuringutest, Eesti eripäradest, fookusgruppide tulemustest on soovitatav kasutada koolitusprogrammi, mis oleks baaskoolitusena sobiv kõikidele (perepõhiste) asendushooldusvormidele. Ühine baaskoolitus on Eesti jaoks kuluefektiivne lahendus, oluline on aga sealjuures baaskoolituse sisu sobivus kõigile: lisaks võib baaskoolituse raames teha üksikuid infopäevi vastavalt grupi või pere vajadusele või koondada lisainfo veebipõhisesse koolituskeskkonda (nt uuendatud PRIDE puhul eeldaks see veebikeskkonna adapteerimist).
- Jätkata kas uuendatud ja eestindatud PRIDE koolitustega või disainida uus eestipärane koolitusprogramm. Pikas perspektiivis on soovitatav koostada uus varasemal kogemusel baseeruv programm.
- Lähtudes eeldusest, et jätkuvad PRIDE koolitused: jätkata eelkoolitusel teemadega, mis on kaasaegses originaalis (adapteeritud kujul, eelnevalt soovitatav testida adapteeringu sobivust valimil), vajadusel lisades Eestile olulisi teemasid, mis on selgunud ekspertide ja koolituse läbinutega vesteldes: **haridus, tervis, lapse areng, asendushooldussüsteem Eestis, Eesti lastekaitseüsteemi põhitõed (mitte USA), konfliktide lahendamine, trauma läbi elanud lapsega toimetulek**. Teemade valik vajab täpsustamist. Väärkohtlemise teemaline koolitus on eksperdi sõnul soovitatav kõigile vormidele, mistõttu võiks see lisanduda ka eelkoolitusse.
- Rootsi näitel on pikemas perspektiivis soovitatav Eestis luua uus koolitusprogramm, kasutades praeguste PRIDE õpetajate kogemusi ja teadmisi ning Eestis olemas olevate vanemlike oskuste koolitusprogramme. Rootsi eksperdi sõnul ei ole välistatud PRIDE materjalide vajaduspõhine kasutamine muudetud kujul (eraldi PRIDE programmist). Uus koolitusprogramm võib olla kombinatsioon näiteks vanemlusprogrammide (Incredible Years vm) ja olemasolevatest lisakoolitustest (PRIDE jätkukoolitused vm).
- Ühised teemad, mis on meta-analüüsi järgi erinevatele peredele suunatud koolituste läbinute jaoks kõige efektiivsemad (Kaminski, 2008) on järgmised: **emotsioonide väljendamine suhtluses, järjepidev reageerimine, praktiline oskuste rakendamine (lapsega kodus)**. Soovitatav on need teemad kaasata baaskoolitusse (tingimusel, et disainitakse uus koolitus).
- Lisakoolitused peaksid olema vajaduspõhised ja kättesaadavad nii lapsendajatele kui hooldusperedele (võimalusel ka eestkostjatele). Lisakoolituste sisu peaks vastama lapse arenguetapile või häirele. Vajadused on igal perel erinevad, mistõttu gruppide moodustamine saab toimuda rakenduskeskuse spetsialisti kaudu, kes omab ülevaadet sarnaste vajadustega peredest ning saab hankida (nt TAI kaudu) sobiva lisakoolituse.
- Mõningad lisakoolituste vajadused on asendushooldusvormi spetsiifilised. Soovitatavad on näiteks järgmised lisakoolitused: lastetuse teemaline koolitus lapsendajatele (kellel ei ole bioloogilisi lapsi), lapse bioloogiliste vanematega suhtlemise koolitus hooldusperedele. Lisateemade nimekiri ei ole lõplik. Ekspertide sõnul peaks olema lisakoolituste vajaduse märkamise osaliselt kohaliku omavalitsuse töötaja ülesanne, osaliselt koolitaja ülesanne ja ka pere enda ülesanne.
- Perevanematele on soovitatav pakkuda spetsiifilisi lisakoolitusi, mis aitavad tööks vajalikke oskuseid trennida. Lisateenuste ja koolituste koordineerimine (nt tellimine) võiks olla rakendusüksuse (SKA) ülesandeks.

6. KOOLITAJAD

Koolitajate kvalifikatsiooni ja lisategevustega seotud küsimused on kirjeldatud tabelis (vt tabel 6).

Tabel 6. Koolitajatega seonduvad uurimisküsimused.

Uurimisküsimused	Rakendatud meetodid
Kuidas ja kelle poolt peaks toimuma koolitajate atesteerimine, samuti kas ja kuidas peaks korraldama koolitajate supervisiooni? (nr 12.)	Fookusgrupp PRIDE koolituse läbinutega, vestlusring PRIDE koolitajatega, eksperthinnang, intervjuud/meilivahetus välisekspertidega (Leedu, Rootsi, USA)
Millal oleks mõistlik korraldada perekülastusi ja kes peaks neid läbi viima? (nr 21.)	
Mis vormis tuleks vormistada perekülastuse tulemus? (nr 22.)	
Millised peaksid olema koolitajate kvalifikatsiooninõuded? Millal ja kuidas peaksid koolitajad oma kvalifikatsiooni uuendama/täiendama? Kuidas tagada pidevalt kvalifitseeritud koolitajate juurdekasv? (nr 11.)	
Kas koolitajate koolitamisel oleks vajalik tagada erinevast soost koolitajate olemasolu? (nr 13.)	
Kes peale nn klassikaliste PRIDE-õpetajate (KOV taustaga spetsialist, lapsendaja/hoolduspere) võiksid veel olla põhikoolitusel koolitajateks (nt kas psühholoogid, psühhiaatrid, traumaspetsialistid)? (nr 14.)	

Koolitajatega toimus uuringu raames vestlusring, mille käigus käsitleti ka koolitajatega seotud uurimisküsimusi. Koolitajate arvamuse põhjal on koolitajate kvalifikatsiooni säilitamiseks vajalik uuendada teadmisi regulaarselt ja vajalik on praktiseerida. Kooliõpetajate puhul on uuringud näidanud, et praktiseerimine tõstab enim õpetamise efektiivsust ja seda eelkõige õpetamise esimestel aastatel (Douglas ja Sass, 2010). Samas läbivat seost professionaalse enesearengu koolituste ning õpetamise efektiivsuse vahel ei leitud, mis annab märku, et praktiseerimine on õpetamise efektiivsuse kohapealt olulisema tähtsusega kui professionaalne eneseareng ja seetõttu peaks praktiseerimine olema ka koolitajate kvaliteedi hoidmise juures oluline aspekt. Antud uuringus väljapakutud mudelis on ühtlasi välja pakutud ka Eesti jaoks optimaalne koolitajate arv (20 koolitajat), mis tagab koolituste jätkusuutlikkust, kuid ühtlasi on optimaalse koolitajate arvuga tagatud ka koolitajatele praktiseerimisvõimaluste olemasolu, kuna koolituse läbiviimisele konkureerib vähem koolitajaid.

Koolitajate vestlusringist ilmnes, et kodukülastus, mis on üks PRIDE koolituse kohustuslik osa, on nende arvates ka vajalik (lisaks pereuuringule, mida teostab KOV või maavalitsus). PRIDE koolitajad näevad kodukülastusi osana koolitusest. Mõne koolitaja hinnangul oleks vaja ka meeskoolitajate olemasolu saavutada koolitusel olevate meestega parem kontakt, kuigi välisekspertide sõnul on ka mujal maailmas enamasti koolitajateks naised. Samas koolituse läbinud ei osanud meeskoolitajate puudumist probleemina välja tuua, seetõttu võib meeskoolitajate vajadus olla üksikute koolitajate arvamus. Lähtudes Eesti haridussüsteemi praegusest seisust ja koolitajate endi motivatsioonist on soovitatav, et koolitusi viivad läbi sobilikud ja sisemiselt motiveeritud inimesed sõltumata nende soost. Fookusgrupi intervjuudest ja välisekspertidega vesteldes ilmnes, et PRIDE põhikoolituste läbiviijad on olnud ja võivad olla nii spetsialistid (nt psühholoogid) kui ka PRIDE koolitajad.

Hetkel ei vii ükski institutsioon läbi koolitajate atesteerimist ega supervisiooni. Vestledes PRIDE koolitajatega ilmnes, et mitteametlikud kohtumised koolitajate vahel toimuvad, kuid supervisiooni otseselt ei ole. Väliseksperti Donna Petrasi sõnul on neil hetkel koostamisel PRIDE koolitajate

kvalifikatsiooninõuete kogumik, mille alusel saaks tulevikus hakata koolitajaid atesteerima. Fookusgruppidest ilmnes seisukoht, et koolitajate atesteerimise ja supervisiooniga peaks tegelema koolituste korraldaja. Tõendus põhiste treeningprogrammide hindamiste puhul on üheks kriteeriumiks koolitajate järjepidevus ja atesteerimine ning seda käsitletakse programmi osana, ehk programmi (antud juhul koolituse) elluviija vastutab selle eest⁴⁹. Kui PRIDE koolituse korraldus jääb tulevikus TAI kanda (SKA alluvuses), oleks eelnevale toetudes mõistlik korraldada koolitajate atesteerimine ja supervisioon TAI poolt toetudes välja töötatud kvalifikatsiooninõuete kogumikule. Teise mudeli järgi (ptk 10) jääb koolitajate kvaliteedi tagamine SKA vastutusele, kes peaks samuti toetuma kvalifikatsiooninõuete kogumikule.

Koolitajate juurdekasvu eest vastutab samuti koolituse korraldaja. Ühe väljapakutud korraldusmudeli põhjal on rakendusüksuses palgal koolitajate koolitaja, kelle üheks tööülesandeks saab olema ka juurdekasvu koolitamine. Teise mudeli puhul on koolitajate juurdekasvu võimalik korraldada nagu koolitusigi hangete kaudu ning sel juhul peaks jälgima ajalist regulaarsust (vt. peatükk 10).

Atesteerimise sageduse üle saab otsustada atesteerimisega tegelev üksus. Üheks võimaluseks oleks atesteerimise kaudu väljastada koolitajatele tähtajaline litsents, mille pikendamiseks peaks koolitaja tõestama oma pädevust, näiteks, et ta on viinud läbi vähemalt minimaalse arvu koolitusi selles ajavahemikus, osalenud koolitajate koolituses ja supervisioonis.

Hetkel on probleemiks, et on palju koolitajaid, kes ei saa piisavalt praktikat ning pole aastaid ühtegi koolitust läbi viinud. Kui koolitaja litsentsil oleks aegumistähtaeg, ei saaks nemad koolitusi läbi viia. Mudeli teises versioonis, kus koolitajaid palgatakse hanke korras, on lahenduseks hankenõuetesse panna juurde tingimus, et koolitajal peab olema viimaste aastate jooksul koolituse läbi viimise kogemus, sõltuvalt sellest, kas jätkatakse PRIDE koolitusega või muuga, on ka nõue määratletud, et koolitaja on läbi viinud kas PRIDE koolituse või midagi muud. Lähtudes, et Eesti oludes on optimaalne koolitajate arv 20 (vt peatükk 10) on ootuspärane, et koolitajatele esitatavaid nõudeid karmistades väheneb koolitajate arv praegusega võrreldes, kuid sealjuures olemasolevate koolitajate kompetents on tagatud ja kontrollitud.

Koolitajate kompetentsi järjepidevuse eest vastutab rakendusüksus, mis ühtlasi korraldab ka koolituse hindamissüsteemi. Hindamissüsteemi üheks osaks on seni olnud ka tagasiside küsimustik, mille täidavad koolituse läbinud vahetult pärast koolitust, kus nad annavad oma hinnangu nii koolituse kui koolitajate kvaliteedi kohta. Saadavat tagasisidet analüüsidest saab ülevaate, kuidas koolitatavad reageerivad koolitajale ning milliseks hindavad tema kompetentsi. Koolituse sisu efektiivse omandamise juures on koolitavate hinnang koolitajale üheks oluliseks aspektiks (Lopker ja Askeland, 2009). Teisalt on efektiivse õpetamise juures oluline ka reaalse õpitud oskuste/teadmiste kontroll koolituse läbinute seas, mida saab näiteks uuringutena eeltest-järeltest-järeljäreltest meetodil vaadelda ning regulaarselt koguda KOV ametnike käest infot lapsekasvatamise pädevuste kohta (vt. peatükk 7).

Õpetajate atesteerimise puhul kasutatakse lisaks meetodina ka tunni (koolitustunni) läbiviimise analüüsi, mida teostatakse kas kohapeal tunnivaatlusena või õpetaja saadab ise enda läbi viidud tunnist video, mida analüüsivad atesteerijad ning vahel palutakse ka õpetajal endil analüüsida konkreetset tundi

⁴⁹ Näiteks Blueprintsfor Healthy Youth Developments Database Standards (http://www.blueprintsprograms.com/resources/Blueprints_Standards_full.pdf) või Early Childhood Iowa: Evidence based criteria for Family Support and Parent Education Programs (http://www.earlychildhoodiowa.org/EC_resources/publications.html)

(Master, 2014). Sarnased superviseeritud praktiseerimise vormid on kasutusel ka suhtlemistreeneritel, ülikooli õppejõududel jm hariduse valdkonnas.

USAs ja Suurbritannias on näiteks laialdaselt kasutusel kooliõpetajate atesteerimine, mille jaoks peab õpetaja läbima teatud arvu enesetäiendusi ning osalema supervisioonis⁵⁰. Koolituse ja supervisioone arvestatakse ümber punktideks ning erinev tegevus annab erineva arvu punkte ja atesteerimise saamiseks on tarvis koguda kindla arvu punkte. Kõrgema astme (Eesti mõistes siis näiteks kutsetaseme) saamiseks on lisanõudmisteks näiteks supervisioonide läbiviimine ja asjakohaste publikatsioonide või materjalide koostamine/avaldamine (Goldhaber, 2007; Cohen-Vogel ja Thomas 2007).

Atesteerimise puhul väheneks koolitajate arv, kuid kvalitatiivselt oleksid süsteemis olevad koolitajad pidevalt praktiseerivad ning enesetäiendamisega tegelevad ja rakendusüksus (või TAI) saaks olla kindel atesteeritud koolitajate pädevuses. Koolitajate atesteerimisel (seni kuni pole välja töötatud kvalifikatsiooninõuete kogumikku) võiks lähtuda kutsekoja poolt välja töötatud andragoogi/täiskasvanukoolitaja kutsestandardist, mida väljastatakse viieks aastaks ning kus on professionaalne eneseareng standardi osa⁵¹.

Tabel 7. Koolitajate ja eksperdi vestlusringi arvamused PRIDE koolitajate teadmiste uuendamise, kvalifikatsiooni ja PRIDE koolituse sisese pereküllastuse ülesannete kohta.

Vt *	Koolitaja A	Ekspert	Koolitaja B	Koolitaja C	Koolituste korraldaja
A	Regulaarne tegutsemine on oluline Vajalik uuendada enda teadmisi.	Koolitajate koolitamine peaks sobituma üldisesse koolitajate süsteemi. Kutsestandardid? Kompetentsi hoidmine. Supervisioon. Ettevalmistus peaks sobituma praegustesse normidesse.	Kõrgharidus. Kogemus. Sotsiaaltöötajad, psühholoogid, sotsioloogid, meditsiinitöötajad jms. Koolituspäevad õpetajatele?	Põhikoolitajad on Rootsi koolitusest. 2011 lõpetas ja praegu 1 õpib. Riiklikult pole tagatud see koolitamine. 1 koolitajate koolitaja on hetkel. Värskenduskoolituste vajalikkus.	Võib olla n-ö „suvalise“ kõrgharidusega ka. Kõik need n-ö „pehmed“.
B	Korralduse osas - see kellel on ülesanne korraldada – st TAI peaks ka tegelema atesteerimisega.	Võib-olla võiks vaadata üldisemat süsteemi. Nt sotsiaaltöötaja kutse taotlemise süsteemi lisada või ühildada. PRIDE koolitus kui üks sotsiaaltöötaja pädevus.	PRIDE koolituse korraldaja vastutab? TAI? SKA? Kuidas tagada see, et koolitaja on „eetiline“. Keegi peaks kontrollima koolitajat - et ta poleks ise nt väärkohelnud.	Kes vastutab asendushoolduse kvaliteedi eest üldse - see vastutab.	
C	Võiks olla ka	Kogemusnõustam	Võiks olla küll	Mees vajab ikkagi	

⁵⁰ USAs näiteks No Child Left Behind akt (2001), kus defineeriti kõrgelt kvalifitseeritud õpetaja kriteeriumid.

⁵¹ <http://kutsekoda.ee/et/kutseregister/kutsestandardid/10555650/lisad/10555654/lisa-1-tooosad-ja-ulesandedpdf>

Vt *	Koolitaja A	Ekspert	Koolitaja B	Koolitaja C	Koolituste korraldaja
	meeskoolitajad.	ine pigem?	koolitajaid nii mehi kui naise. Et toimuks samastumine.	teist meest.	
D	Sõltub keelest. Mingi tase peab olema. Võib-olla mitte otse paber aga peaks suutma läbi viia.	Atesteerimisel - kui aga tehakse vahet. Atesteerimisel – võib-olla tuleks tõestada keeleoskust kuidagi. Võib-olla peaks olema hoopis tõlketeenus koos koolitusega.	Koolitajal endal ei ole aega tõlkida.	Pole paberit vaja.	
E	Kõiki peaks külastama. Osad on koolituse alguses ja osad lõpus. Mulle meeldiks teha külastused lõpu poole. Muidugi oleme kasutanud seda võimalust, kui on vaja, samas on vajalik perede privaatsus. Arvan, et eestlane on pigem selline eraklik. Mitte kogukondlik suhtleja. Piiri lapsendajate ja hooldusperede vahel - piiri väga ei peaks olema, aga hooldusperede puhul on oluliselt vajalikum kodukülastus enne koolitust.	Kodukülastuste arv polegi nii oluline, pigem milline on eesmärk. Kas seda teadmist, mis see kannab – kas saaks kuidagi teistmoodi selle info. Arvu ma ei oska öelda. Ressursid. Jah, eestlased ei taha, et sotsiaaltöötajad koju külla tulevad. Eesmärk on oluline – et mille jaoks seda vaja on. Võib-olla asendada see millegi muuga.	Ideaalis võiks ametnik ettevalmistavas protsessis käia vestlemas jms. Vajalik näha, kas üldse on kodu olemas. Kodukülastus võiks olla enne koolitust. Ja lisaks siis teine külastus - teine - nõ otsuse kujundamine. Mitu korda - siis kui on vaja individuaalselt vestelda.	Algses manuaalis oli kokku 4 külastust. 1 oli enne koolitust, et välja selgitada koolitajate sobivus. Koolituse käigus 2 külastust ja lõpus – individuaalne vestlus või külastus, kus võetakse vastu otsus. Meie tingimustes on see kokku kuivanud 1ks. Vaja oleks aga mitu. Seega - tuleks taastada esialgne. Neli on palju.	Eelarve tõttu on nõ kokku kuivanud kodukülastuste arv. Kodukülastuste arv on hetkel erinev. Vaikimisi on 1.
F	Jah, pigem usalduslik vestlus. Eelsõel peaks olema PRIDEs, sest KOV ei võta vastutust sageli.	Kodukülastuse töömeetod - ongi, et mõeldakse enne läbi, mida uuritakse kodus. Ekspert teeb seda nagunii.	Eraldi võib-olla ei peaks vormistama. Kaaskirjast võib-olla piisab. PRIDE tunnistusel on kirjas kuupäev kodukülastuse kohta - sellest ehk piisab. PRIDE õpetaja annab hinnangu 5 põhioskusele. Isiklikult läheksin kohale koolituse lõpus ja eeldan, et koolitusele tulija on	KOVidel on vorm. Koolituse kodukülastus ei tohiks olla nõ inspekteerimise visiit. See on selleks, et perega rääkida. Mitte lindistada kodukülastusi. Tahaks enne koolitust minna koolitajana küll kohale.	See on koolituse kodukülastus. Aga mõnikord on KOVide kokkuvõtted, mis jõuavad TAIsse. Me pigem ei soovi neid dokumente. Ainult otsus - TAIsse. N-ö eksperthinnangu põhjal. Registrisse võiks minna osaliselt info: perekonna-

Vt *	Koolitaja A	Ekspert	Koolitaja B	Koolitaja C	Koolituste korraldaja
			<p>juba sõela läbinud – et keegi teine on selle ära hinnanud (terve vaimselt, kodu olemas jms). Rootsis tehakse kodukülastus ja vestlus 1 kord - et poleks liigset privaatsusesse tungimist.</p> <p>Kodukülastuse eesmärk on hinnata kodu turvalisust ja kuivõrd see vastab lapse vajadustele.</p>		seisund, füüsiline keskkond jms. Meil pole nõuet tegelikult selle kohta. Peaks olema KOVi poolt enne hinnatud. koolitajad kirjutavad lõputunnistusse kodukülastuse muljed sisse.

*A - Millised peaksid olema koolitajate kvalifikatsiooninõuded? Millal ja kuidas peaksid koolitajad oma kvalifikatsiooni uuendama/täiendama? Kuidas tagada pidevalt kvalifitseeritud koolitajate juurdekasv? B - Kuidas ja kelle poolt peaks toimuma koolitajate atesteerimine, samuti kas ja kuidas peaks korraldama koolitajate supervisiooni? C - Kas koolitajate koolitamisel oleks vajalik tagada erinevast soost koolitajate olemasolu? D – Koolitajate kvalifikatsioon? Koolituste läbiviimise keel? E - Millal oleks mõistlik korraldada perekülastusi ja kes peaks neid läbi viima? F - Mis vormis tuleks vormistada PRIDE perekülastuse tulemus?

Kokkuvõte

Lähtudes koolitajate arvamustest, aga ka ekspertide hinnangutest peaksid koolitajate kvalifikatsiooninõuded ja koolitajate atesteerimisega seotud tegevused olema määratletud koolitust pakkuva üksuse poolt (käesoleval hetkel on selleks TAI). PRIDE koolituse uuendatud versioonis saab olema tulevikus ka koolitajate kvalifikatsiooninõuete loetelu, mida edaspidi PRIDE programmiga jätkamise juhul saab koolitust pakkuv üksus koolitajate valimisel ning koolitamisel aluseks võtta. Kvalifikatsiooninõuete kogumiku põhjal saab rakendusüksus korraldada ka atesteerimisi või määrata hankes osalemise tingimusi. Teise koolituse kasuks otsustades peab korraldava üksus lähtuma kas koolitusega kaasas käiva kvalifikatsiooninõuete kogumikuga või ise välja töötama kvalifikatsiooninõuded. Käesoleval hetkel on soovitatud – kogemust lastega töötamise valdkonnas, lisaks on koolituse formaadist tulenevalt vajalik, et üks koolitaja omaks KOV tausta ja teine oleks ise hoolduspere või lapsendamise kogemusega. Põhikoolituse läbi viimiseks võiks sõltuvalt teemast olla ka erialane haridus antud teemal või erialane töökogemus. Koolitajate sõnul – kodukülastus on osa protsessist ja peaks olema kindlasti osa koolitusest. Ka teised allikad kinnitavad, et kodukülastus koolituse käigus on vajalik – eelkõige kui koolitus on osa hindamisprotsessist.

Soovitused

- Koolituste korraldaja võiks tulevikus vastutada koolituste kvaliteedi ja koolitajate kvalifikatsiooni kontrollimise eest. Selle jaoks võiks olla koolituse korraldaja asutuses palgal kvaliteedijuht, kes lisaks koolituse sisulise kvaliteedi eest vastutamisele vastutab ka koolitajate kvaliteedi eest kontrollides nende kvalifikatsioone ning korraldades atesteerimisi. Soovitame PRIDE

programmiga jätkamise puhul oodata ära koostatavat koolitajate kvaliteedinõudeid ning lähtuda edaspidi nendest. Koolitajate arvu vähendamine optimaalseks (Eesti kohta 20 koolitajat) annab olemasolevatele koolitajatele ka rohkem võimalusi praktiseerimiseks.

- Kvalifitseeritud koolitajate juurdekasvu eest vastutaks koolitust korraldav rakendusüksus, kus ühe mudeli järgi on palgal koolitajate koolitaja, kelle üheks tööülesandeks on ka juurdekasvu koolitamine ning teise mudeli järgi rakendusüksus tellib koolitajate koolitust.
- Koolitajate koolitamisel ei ole oluline tagada erinevast soost koolitajate olemasolu.
- Kvalifikatsiooni üheks osaks võiks olla kõrgharidus (soovitavalt sotsiaaltöölane) ja töökogemus sotsiaalvaldkonnas).
- Pere kodukülastusi võiksid koolituse raames viia läbi koolitajad – koolituse alguses ja lõpus. Kodukülastuse vormistamisel – piisaks koolitaja otsusest, mille koolitaja edastab koolituse korraldajale (nt TAI) ja KOVile, kes pere koolitusse on suunanud.
- Lisakoolituste läbiviimisel võiksid olla kaasatud spetsialistid erinevatelt erialadelt, vastavalt perede vajadustele.

7. KOOLITUSTE EFEKTIIVSUS

Koolituste efektiivsusega seotud küsimused on kirjeldatud tabelis (vt tabel 8).

Tabel 8. Koolituste efektiivsusega seonduvad uurimisküsimused.

Uurimisküsimused	Rakendatud meetodid
Kas ja millise intervalliga peaks toimuma teadmiste uuendamine/kaasajastamine juhul kui läbitud koolituse ja perre lapse saabumise vahele jääb pikk aeg? Mis on „pikk aeg“? (nr. 8)	Fookusgrupp PRIDE koolituse läbinutega, vestlusring PRIDE
Kuidas hinnata koolituse tulemuslikkust ja millised oleksid edukuse hindamise indikaatorid? Kes peaks koolituse edukust hindama? (nr. 18)	koolitajatega, eksperthinnang,
Milline peaks olema koolituse tagasiside hindamise metoodika, samuti milline peaks olema koolituse läbinute ja koolitajate roll tagasisidestamisel? (nr. 19)	intervjuud/meilivahetus koolituse läbinute ja koolitajatega,
Kuidas peaks toimuma perede hindamise tulemuste jälgimine ja perede toetamine peale koolitust lähtuvalt koolitajate poolt väljaselgitatud perede kasvuruumist? (nr. 31)	dokumendianalüüs.
Kas põhikoolitus peaks olema vajaduspõhine või oleks lapse perre võtnud perele koos lapse perre tulekuga kohustuslik? (nr. 32)	
Kas oleks mõistlik moodustada segarühmi hooldusperedest ja lapsendajaperedest? Millised oleksid eelised ja/või ohud? (nr. 37)	

Klassikalistest mälu- ja õppimisteooriatest on teada, et ajas hajutatud kordustega on võimalik õpitud „uendada“ (Greene, 2008). Sügavamalt läbi töötatud materjal jääb paremini meelde (st läbi mõeldud, harjutatud ja analüüsitud). Kui informatsiooni aktiveerimine muutub automaatseks või harjumuspäraseks – siis ei ole teadvustatud kordamine enam vajalik.

Informatsiooni talletamine ja aktiveerimine mälus sõltub siiski väga erinevatest asjaoludest ning on individuaalne. On koostatud algoritme, millega saab mõõta informatsiooni talletamise kiirust ning kordamise intervallid ja ajaperioodi, mille järel on kordamine efektiivne (Wozniak 1990; Pavlik and Anderson 2008), kuid kindlat kokkuleppelist intervalli ei ole määratletud. Teadmiste uuendamise puhul on oluline lähtuda, kuivõrd suur osa algetest teadmistest on veel säilinud ning milline on olnud unustamise kiirus. Üheks võimaluseks on koostada koolituse läbijate kohta mudel kordamise intervalli leidmiseks, kuid antud tegevus oleks äärmiselt ebaefektiivne ajalises ning kulu mõttes. Teiseks lahenduseks oleks hinnata pädevuste omandamise astet ning selle põhjal otsustada, kas on vajalik uuesti koolitusele pere saata või mitte. Kuna hooldusperega jääb suhtlema KOV, sest koolitajate vastutus koolituse läbiviimisega lõppeb, võiks KOV oma regulaarse ja rutiinse töö käigus hooldusperedega hinnata vajadust uue/korduskoolituse järele. Selle võib korralduslikult siduda peres hooldamise lepingute sõlmimise ajaperioodiga. Lapsendajatele järelkontrolli ei ole võimalik teha, kuna lapsendamise järel omandavad lapsendajad vanema õigused ja kohustused ning „kaovad“ lastekaitseüsteemi vaateväljast kuni probleemide tekkimiseni. Seega saavad lapsendajad ise määratleda oma koolituse vajadust.

Eelnevast lähtudes võib eeldada, et mitme kuu peale jaotatud kohtumised PRIDE süsteemis ning grupis läbi analüüsitud materjal on sügavamalt läbi töötatud ning võiks olla kinnistunud. Teisalt aga toob Krista Roose enda magistritöös (Roose, 2006) välja, et koolitus ise ei garanteeri transformatiivset õppimist:

„/.../ PRIDE koolitus ei garanteeri kriitilise eneserefleksiooniprotsessi teket ega seega ka transformatiivset õppimist. Sellest järeldusest lähtuvalt soovitan PRIDE-koolituse käigus juhendajatel pöörata rohkem tähelepanu grupitöö sujuvusele ning osalejates toimuvale eneserefleksiooniprotsessile või selle puudumisele.“

Roose (2006) läbi viidud intervjuudest tuli välja, et koolituse jooksul ei jõudnud õppeprotsess eneserefleksioonini, kuna grupitööd peeti halvaks. Antud juhul võisid olla mängus erinevad põhjused nagu näiteks ebaõnnestunud grupid, koolitajate vähene tähelepanu osalejatele, koolitusel osalejate passiivsus jms. Seega, PRIDE koolituse puhul ei ole teada, kuivõrd sügavalt on informatsioon läbi tunnetatud ning kuivõrd võib eeldada, et teadmised püsivad ka 2-3 aastat.

Küsimusele – kas oleks vajalik teadmiste uuendamine ja millise intervalliga (kui koolituse ja lapse perre tuleku vahele jääb pikk aeg) – on võimalik vastata ka tuginedes erinevate koolituste ja sertifikaatide väljastajate kogemusele, kandes kasutusel olevad ideed üle asendushoolduse konteksti. Mõnede teadmiste testimisel (nt TOEFL keeletest jms) puhul eeldatakse sageli 1-2 aastast puhvrit, mille jooksul teadmised püsivad piisavalt sarnasel tasemel, mistõttu ei ole vajalik teadmiste taset uuesti tõestada. Lähtudes sellest võiks kehtestada peredele koolitusmaterjalidel põhineva testi läbimine (mille koostab koolitaja) vahetult enne lapse perre tulekut (kui lapse perre tuleku ja koolituse läbimise lõpu vahel on enam kui 18 kuud). Kui testi tulemus on negatiivne – on soovitatav perel läbida koolitus uuesti (vt joonis). Rahalistest ja ka mäluteoreetilistest kaalutlustest lähtuvalt võib selleks olla lühikoolitus (2 päevane – ajas hajutatud). Varasemalt sügavalt läbi tunnetatud ja omandatud teadmised ning oskused võivad meenuda põgusa ülevaatliku kursuse käigus.

Käesoleva uuringu raames intervjueritud koolituse läbinute seas oli kaheseid arvamusi lapse tuleku ning koolituse läbimisega seoses. Ühelt küljelt toodi fookusgrupi intervjuus välja, et pere ja laste kõrvalt on koolitusel osalemine keeruline, kuid seal peeti silmas pigem eelkoolitusi. Mitmed koolituse läbinud, kellel olid juba lapsed kodus ütlesid nii fookusgrupi intervjuude kui ka lisaintervjuude ajal, et laste perre tulekuga tekivad probleemid, mida ei osatud eelnevalt näha ning mille kohta soovitakse tugiteenused või jätkukoolitusi.

Euroopa perepõhise asendushoolduse mudelite uuringus (Laklija, 2011)⁵² osalenud 12 riigist viies koostatakse hooldusvanematele koolitusplaan, mis peaks olema välja töötatud koostöös nõustajaga ning selles plaanis on silmas peetud pere vajadusi. Lisaks grupitreeningutele pakuvad nõustajad individuaalsete koolituste teenuseid. Sloveenias peavad hooldusvanemad läbima koolituse vähemalt korra viie aasta jooksul, muidu nende litsents aegub. Koolitus kestab 20 – 25 tundi. Riiklikul tasandil planeerib ja viib ellu koolitused sotsiaaltöökeskuste assotsiatsioon koostöös sotsiaaltöö teaduskonnaga. Koolitusplaan hooldusperedele koostatakse Prantsusmaal, Šotimaal, Hollandis, Austrias, Serbias.

Euroopa perepõhise asendushoolduse mudelite uuringus osalenud riikides olid **lisakoolitused vajaduspõhised ning regulaarsed**. Prantsusmaal on hooldusperel kohustus läbida perre tuleva lapse

⁵² Uuringu raames saadi vastused tagasi järgnevatest riikidest: Rootsi, Soome, Hollandi, Šotimaa, Prantsusmaa, Poola, Ungari, Austria, Itaalia, Sloveenia, Bosnia ja Hertsegoviina ning Serbia.

spetsiifikaga seonduvaid koolitusi kolme aasta jooksul alates lepingu sõlmimisest ning Sloveenias on koolitamisse kaasatud terve perekond ja hoolduspere sugulased.

Samas uuringus oli kõikides osalenud riikides määratud sotsiaaltöötajad või spetsialistid hooldusperele, kes andsid individuaalset konsultatsiooni. Peale lisakoolituste olid tugiteenustena erinevates riikides näiteks supervisioon (Soome, Šotimaa, Austria), ligipääs erinevatele perepõhiste teenustele (Šotimaa, Austria), mentorlus kogunud hooldusperede poolt (Soome ja Prantsusmaa) ning tugigrupid (Itaalia).

Sotsiaaltöötaja või spetsialisti määramine on praktika, mida tasub ka Eestis praktiseerida. Lisaks hoolduspere lepingujärgselt kohustuslike suhtlustele võiks kohalik sotsiaaltöötaja lähtudes koolituse lõpus kirjeldatud kasvuruumile pakkuda perele vajaduspõhiste koolituste kohta infot ning suunata vajalike tugiteenuste poole. Antud teenused jäävad koolitussüsteemist väljapoole ning on pigem sotsiaaltöötajate kompetentsi ning teadlikkuse küsimus, kui PRIDE koolitusega seonduv.

Kuna PRIDE koolitus ise on hindamisviis perele, saab iga koolituse läbinud lõpus PRIDE tunnistuse koos hinnanguga, mis kirjeldab lisaks pere valmisolekule last perre võtta ka pere õppimisvõimet ning koolituse tulemuslikkust lühemas ajaplaanis. Sellega on seni ka lõppenud koolitusel omandatud pädevuste ja teadmiste hindamine. PRIDE efektiivsuse kohta omandatud teadmiste kohapealt on läbi viidud USAs paar uuringut samade tegijate pool. Christenson ja McMurtry (2007 ja 2009) uurisid eeltest-järeltest meetodil 228 hooldusvanema teadmisi enne ja peale treeningu läbimist 18 õppekavasse kuuluval teemal. Paljude, kuid mitte kõikide teemade puhul oli märgata teadmiste suurenemist ning 18 kuud hiljem tehtud järel-järel testis oli näha viiest baasoskusest nelja puhul paranemist. Teisalt, on antud uuring saanud palju kriitikat metodoloogia kohta, näiteks kuna puudus kontrollgrupp ning kui esmasel uurinus osales 228 kasuvanemat, siis teisel korral uuriti 51 vanemat. Peamiselt on uuritud kõrgkoolide kursuste näidetel õpilaste poolt antava tagasiside efektiivsust. Uuringud on näidanud, et õpilaste tagasiside kogumine on valiidne ja usaldusväärne meetod teada saamiseks, mida õpilased arvavad kursusest (Hendry et al., 2007) ning saadav info võib aidata õpetajatel viia sisse muudatused ja parandada kursuse kvaliteeti (Cohen, 1980). Tagasiside valiidsus sõltub selle kasutusviisist ning sellest on kasu juhul, kui kasutatakse seda kursusesse muudatuste sisse viimiseks. USAs (Donna Petruse sõnul) annavad koolitusel osalejad tagasisidet iga õppuse järel, et koolitajad saaksid sisse viia muudatused/parandused juba kursuse enda jooksul.

Seni on kogutud koolituse lõpus tagasisidet ankeetide kaudu, mis annavad ülevaate koolituse osalejate hinnangust kohe peale koolitust. Selline tagasiside kogumise meetod on õigustatud juhul, kui kogutud tagasisidet koondatakse ning analüüsitakse ning järjepideva kasutuse korral kirjeldavad saadud andmed koolituse läbinute suhtumist koolitusse.

Tagasiside kogumise puhul on oluline teadvustada, mis eesmärgil seda kogutakse. Koolituse kvaliteedi hindamise puhul on oma koht vahetel tagasisidel peale koolitust ning selle saamiseks on seni kasutusel olnud tagaside ankeetide meetod sobiv.

Kasuvanemate treeningute efektiivsuse hinnanguid vaadanud artikkel (Festinger ja Baker 2013) tõdes, et hetkel on efektiivsust uuritud vähe ning arengusuundi on palju. Välja toodi tugevama metodoloogiaga uuringute vajadust eelkõige vanemate teadmiste ja hoiakute muutuste kohta peale koolituse läbimist. Teadmiste ja hoiakute muutumist on õppimissituatsioonis võimalik ka hindamiste kaudu kontrollida (Mctighe, 2005) ning vormi poolest võib hindamine olla testi, viktoriini, kirjaliku töö või suulise vestluse vormis. Viimast varianti PRIDE puhul ka praktiseeritakse koolitajate poolt nii koolituse enda toimumise

ajal kui näiteks ka kodukülastuse ajal. Selleks, et hindamise kaudu saadavad tulemused oleksid millegagi võrreldavad on vajalik läbi viia ka eeltest teadmistest, et näha kas ja kuidas on õppimise situatsioon neid teadmisi mõjutanud või välja töötada referents millest kõikumist hinnatakse (Mctighe, 2005). Kuna täiskasvanud õppuri motivatsioon õppimiseks on sisemine ja õppimise mehhanismis teistsugused kui kooliõpilastel, tasub õppimise efektiivsusel hindamisel lähtuda teistsugustest põhimõtetest kui üldhariduses (Santos, 2012).

Ühe variandina saab koolituse efektiivsust koolituse läbinute seas hinnata teadmiste küsimustikuga (*knowledge survey*), milles õppur täidab küsimustikku läbitud teemade ja teadmiste kohta, kuid õppurid ei vasta mitte küsimustele nende kohta, vaid kas nad oleksid võimelised vastama küsimustele nende teemade või teadmiste kohta (Fink, 2003). Sellisel kujul küsimustikku oleks võimalik kombineerida seni kasutusel on tagasisideküsimustikuga, et lisaks õppuri hinnangutele koolituse erinevate aspektidele saaks koguda ka õppurite hinnangut enda teadmistele ning oskustele mida koolituse käigus omandati.

Mõjuhindamise läbiviimiseks on võimalik läheneda mitmel viisil. Tõenduspõhiste programmide puhul on välja töötatud erinevaid standardeid, millele tuginedes saab hinnata programmi efektiivsust käitumuslike muutuste ja arenguliste väljundite juures (näiteks NCSALL's Evidence-Based Program Self Assessment ja Blueprints for Healty Youth Development)⁵³. Tõenduspõhiste programmide puhul saab tõendust mitmel viisil⁵⁴:

- 1) Empiiriliste andmete kaudu
- 2) Hindamisraport, milles on andmeanalüüsi teostanud programmiväline allikas
- 3) Hindamisraport, milles on andmeanalüüsi teostanud süsteemi(programmi) arendaja
- 4) Küsitlus/kirjeldav uuring, mis võtab kokku positiivsete mõjudega praktikaid
- 5) Mitme autoriga konsensusdokument, mille on koostanud professionaalne organisatsioon või riiklik organisatsioon, mis näitab, et on olemas positiivne mõju praktikal

Üheks oluliseks aspektiks on välishindamine, mis on näiteks Blueprints for Healthy Youth Development hindamistes tõenduspõhiseks tunnistamisel keskne. Kui mõjuhindamist viib läbi programmi korraldaja, tekib oht, et tulemused võivad olla kallutatud ning seetõttu oleks mõistlik lasta mõjuhinnanguid teha kas täiesti sõltumatul osapoolel või korraldusega võimalikult vähe seotud osapoolel.

Hinnates (adapteeritud) programmi esmakordselt on oluline läbi viia sõltumatu välishindamine ning tellida kordushindamine peale lühemat programmi kasutusperioodi (Blueprint puhul järelhindamine aasta peale adaptatsiooni rakendamist). Blueprint ise ei ole reglementeeritud, millise intervalliga välise eksperdi poolt hinnangut võtma peaks, kuid sõltuvalt programmidest on põhjalikumaid hindamisraporteid koostatud 5-10 aasta tagant. Eesti oludes mängib rolli kindlasti ressursside olemasolu, kuid soovitatavalt võiks umbes 10 aasta tagant läbi viia välisallika poolne hindamine.

⁵³ Blueprints for Healthy Youth Development: <http://www.blueprintsprograms.com/>

NCSALL's Evidence-Based Program Self-Assessment:

<https://www.ohiohighered.org/files/uploads/able/reference/pd/FY2012-NCSALL-Evidence-Based-Program-SA.pdf>

⁵⁴ Early Childhood Iowa poolt koostatud kriteeriumid tõenduspõhiste programmidele: Evidence based criteria for Family Support and Parent Education Programs http://www.earlychildhoodiowa.org/EC_resources/publications.html

Edaspidi on kulude mõttes mõistlik sooritada kvaliteedikontroll programmi arendaja enda poolt jälgides tõenduspõhiste programmide kriteeriumite nimekirja. Sellise eneseanalüüsi vajaduse üle otsustab kvaliteedijuht, kuid antud viis võiks olla kõige tihedamini kasutatav hindamisviis (üle aasta või kahe aasta tagant).

Empiirilisi andmeid näiteks Blueprints programmide puhul analüüsitakse erineva programmi puhul erineva sagedusega, kuid keskmiselt viiakse läbi üks uuring 3-4 aasta jooksul, et kontrollida programmis õpitulemustena väljendatud pädevuste ilmumist. Norras on PRIDE kvaliteedikontrolli funktsioon ühel üksusel, kes seda organiseerib ning üleriigiliselt on koostatud kvaliteedikontrolli struktuur ja defineeritud ülesanded (Stefansen ja Hansen, 2013). Sellegipoolest on regionaalsel tasemel kõikumisi kontroll teostamisel ning eelkõige koolitajate nõustamisel. Kvaliteedikontrolli süsteemi organiseerimise ülevaatamiseks korraldab vastutav asutus iga-aastaseid kohtumisi.

Koolituse läbinud Läänemaalt töi välja, **et pikas perspektiivis** saaks tagasisidet koolitusele **KOV ametnike** kaudu, kes tihedalt suhtlevad enda piirkonnas olevate peredega ning seeläbi märkavad ka seda, millised on perede õnnestumised ning millised on probleemid. Antud soovitus saaks rakendada empiiriliste uuringute raames. KOV ametnikud ei oma küll PRIDE koolituse spetsiifilisi teadmisi, kuid nad oskavad hinnata pere olukordi ning on kohustatud peresid abistama, seega saavad nad oma igapäeva töö käigus infot perede toimimise kohta kasuperena ning oskavad seeläbi ka hinnata uue koolituse vajadust, individuaalset nõustamise vajadust ning anda ka tagasisidet selle kohta, kas ja mida pere koolituselt on õppinud. Hooldusvanemate rahulolematuse oluline faktor lapsest loobumisel (Rhodes, Orme ja McAturdy, 2003) ning üheks põhjuseks rahulolematuseks hooldusvanema puhul on vähene ettevalmistus probleemide raskusastmeteks, mis lapsega kaasnevad ning oskamatus nende probleemidega efektiivselt toime tulla (Spelfogel, Leathers, Christian ja McMeel, 2011). Seetõttu võiks ühe koolituse kvaliteeti hindavaks mõõdikuks nimetada ka vanemate oskust probleemidega efektiivselt toime tulla ning ebaefektiivse probleemide lahendusoskusega vanemad on ka tõenäolisemad lapsest loobuma.

Hetkel on sihtrühmade koolituse järgne **hindamise tulemuste** jälgimine väga erinev ja see on seotud lastekaitsetöö ebaühtlase tasemega KOVides. Lisaks, on kui hoolduspered on pidevas kontaktis kohaliku omavalitsuse (KOV) ametnikega, siis lapsendajad peale lapse saamist on asendushooldussüsteemist välja astunud ning nende kohta edasine järelevalve puudub.

„Teataval määral on see hetkel reguleeritud - KOV teostab järelevalvet.“ (Sigrid Petoffer)

„Peale lapsendamist - pere toetamine - on hooldusperede puhul KOVi teema. Lapsendajate puhul ei ole järelevalvet. Pere enda initsiatiiv, kas märkavad probleemi või mitte.“ (Viu Orgmets)

Eksperdid ning koolituse läbinud ühiselt nõustusid, et hetkel on koolitusejärgne tugisüsteem nõrk ja on vajadus toe ja/või jätkukoolituste järele. Mitmed koolituse läbinud töid välja, et koolitusest jäi puudu näiteks erivajadustega/keerulisemate lastega hakkama saamine, mis on jätkukoolituse teema. Kairi Avastu (2006) tõi oma magistritöö järeldustes välja, et maailmapraktika ning erialane kirjandus viitavad üha enam tugisüsteemi vajalikkusele ning Eestis on hooldusperede tugisüsteem puudulik. Aastal 2006, kui Avastu tööd koostas olid jätkukoolituste materjalid olemas, kuid koolitajatel puudus ettevalmistus ning õigus koolituste läbiviimiseks. Tänapäevaks on jätkukoolitusi läbi viidud, kuid ebaregulaarselt ning vastavalt hetkevõimalustele.

Koolitajate poolt väljaselgitatud **kasvuruum** on teoreetiliselt täitmiseks, kuid selle jälgimine sõltub KOVi või maavalitsuse teadlikkusest ning võimekusest. Pärnu maavalitsuse esindaja Marko Truu sõnul ei osata maavalitsuse lapsendada soovijate puhul küsida PRIDE koolituse läbimise tunnistusega kaasnevat hindamislehte näha. Teises fookusgrupi intervjuus kinnitasid nii koolitusega seonduvad osapooled kui ka sotsiaalministeeriumi esindaja, et tegelikult peaks PRIDE tunnistus alati käima koos hindamislehega ning enne lapse paigutamist perre peaks KOV või maavalitsus tegema kindlaks ka kasvuruumi täitmist.

„Kasvuruum pannakse kirja ideega, et see nõ. täidetakse koolituse järel. Lapse paigutaja perre - tema kontrollib seda, kas see täidetakse. /.../ Koolituse lõppedes saavad pered infot, kus on abisaamise võimalused. Siit tuleb välja, et Oma Perel on kõige enam infot selle kohta, millist põhikoolitust võiks keegi vajada ja panna kokku teemagrupid ja kutsuda esinejad.“ (Viiu Orgmets)

Nii koolitajad, kui koolituse läbinud töid intervjuude käigus välja, et põhikoolituse teemad on pigem vajaduspõhised. Koolituse läbinute puhul mitmel korral mainiti, et lapse kõrvalt koolitustel käimine on keeruline eriti alguses. Siin võiks mõelda online foorumite ja nõustamisruumi loomisele, kus pered saaksid omavahel kogemusi vahetada, ent sellist keskkonda peaks modereerima spetsialist. Samas, online suhtlemine ei asenda silmast-silma suhtlemist, ent võiks olla abiks just neile, kel keeruline koolitusel käia.

Hooldusperede, lapsendajate ning eestkostjate **segarühmade moodustamise** teemal olid koolituse läbinud ise pigem negatiivsel seisukohal. Läänemaal koolituse läbinud töi välja, et grupidünaamika jaoks on oluline, et oleksid sarnased inimesed grupis. Teisalt töid koolituse läbinud nii fookusgrupi intervjuus, kui tagasiside ankeetides välja, et teiste kogemusest õppimine on väga oluline osa kogu koolituse protsessist. See on kooskõlas andragoogika ideedega ning seda peaks koolitusgruppide kokkupanemisel arvestama: võimalus kaasata ühte gruppi nii suurema kui väiksema kogemusega kasupered.

PRIDE koolitusega seotud eksperdid fookusgrupi intervjuus töid välja olulise probleemina koolituse regionaalse kättesaadavuse ja gruppide komplekteerumise probleemid. Ühelt küljelt on koolituse läbinute jaoks oluline regionaalne kättesaadavus, kuid teisalt on koolitusele registreerunute hulk osades regioonides väike ning jaotades need omakorda asendushoolduse liigi järgi gruppideks ei saagi mõnes regioonis koolitusi korraldada, kuna grupid jäävad väga väikeseks.

Teisalt töi näiteks PRIDE koolituse Tallinnas läbinu välja, et huvilised on tegelikult valmis ka sõitma koolituse jaoks kohale vajadusel ning tema grupis mitmed käisid Ida-Virumaalt koolitusel. Kuna tegemist oli venekeelse grupiga, võis antud juhul olla osalejatel suurem motivatsioon kaugemal koolitusel käia, kuna venekeelseid koolitusgruppe komplekteeritakse harvemini.

Merle Linno leidis, et motiivide tõttu võiks hoida erinevad sihtrühmad eraldi: *„Lapsendajad ja hoolduspered – mõneti väga erinevad sihtrühmad, erinevad motiivid. Mõnel juhul võiks/peaks hoida eraldi.“*

Samas, koolituse läbinute fookusgrupi intervjuust ning tagasiside ankeetidest tuli välja, et koolituse käigus said osalejad selgema pildi asendushoolduse erinevatest vormidest ning peale koolitust mitmel juhul muutus vorm, mille kaudu laps perre hooldusele võeti. Selle taga olid mõnel juhul juriidilised nüansid ning üks intervjuueeritav ütles, et kui ta oleks teadnud enne, mida konkreetne hooldusvorm endast kujutab, poleks ta selliste tingimustega lapse perre nõustunud võtma, kuna hooldusvormist tulenevalt tekkisid ootamatud bürokraatlikud probleemid.

Sellest järelduvalt on mõistlikum moodustada segarühmi, et koolituse jooksul saaksid erinevad asendushoolduse vormid selgemaks, et hoida ressursse kokku ning ka koolitusgruppide kokku saamise lihtsustamiseks.

Harjumaal venekeelse koolituse läbinud intervjuueeritav tõi välja idee, et võiks üleüldse olla brošüür, mis annab ülevaate asendushoolduse vormidest ja sammudest, mida peaks astuma lapse perre võtmise soovi korral.

Kokkuvõte

Seoses sellega, et PRIDE eelkoolitus on baasoskuste arendamiseks võib eeldada, et praktiliselt oskuste arendamise kaudu on koolituse lõpuks osalejad omandanud informatsiooni ja oskused ning teadvustatud kordamist ei ole perioodiliselt vajalik teha. Teadmiste uuendamine/kaasajastamine on oluline juhul kui, kohaliku omavalitsuse spetsialist või väljapakutud mudelite järgi perega tegelev ametnik märkab, et koolituse läbinu ei ole omandanud baasoskusi või koolitusest on möödas enam kui 18 kuud

Koolituse tulemuslikkuse hindamise juures on hinnang koolituse läbinute oskustele ning nende reaalne hakkamasaamine edaspidi kõige olulisemaks indikaatoriteks. Oskuste omandamist hindavad koolitajad praegu koolituse lõppedes, pikema aegset hinnangut praegusel hetkel ei kogu, kuid seda võiks läbi viia empiiriliste andmete kogumise ning analüüsimisega paari-kolme aastase intervalliga. Et kogu järelhindamise protsess pere jaoks oleks mugav ja nende elu vähe segav tuleks see siduda peres hooldamise lepingute ajaperioodidega ja lepingute uuendamisega.

Põhikoolitus on hetkeolukorras ebaregulaarne ja vajaduspõhine ning selle olulisust edasise toetamises näevad nii koolituse läbinud kui koolitajad.

Soovitused

- Pered, kellel jääb koolituse läbimise ja lapse perre tuleku vahele pikem periood kui 18 kuud läbivad koolitaja poolt koostatud testi (mis põhine koolitusmaterjalil) ning testi tulemuse järgi otsustatakse, kas saata pere meeldetuletuskursusele või mitte.
- Pakkuda regulaarselt põhikoolituse osi ning põhikoolituse teemad valida vastavalt koolitatavate vajadustele: KOV spetsialist kaardistab koos perega koolitusvajaduse ning vastav info jõuaks koolitust korraldavas üksusesse.
- Kaasata PRIDE koolituse pikaajaliseks hindamiseks väliseid eksperte ning hinnata regulaarselt (u 2 aasta tagant) asutuse siseselt programmi efektiivsust. Programmi adapteerimise järel tellida väliselt eksperdilt hindamine.
- Läbi viia uuringud koolituse läbinute teadmiste ja oskuste omandamise kohta, et selgitada välja koolituse efektiivsus, mida võiks siduda peres hooldamise lepingute uuendamisega.
- Lähtudes erinevatest ressurssidest komplekteerida koolitusrühmad vastavalt võimalustele (koolitusele soovijate arv ning soovitud hooldusvorm ja regioon) ning moodustada segarühmi,

kuid samas üldistades baaskoolituse teemasid, et oleksid sobivad kõikidele perepõhiste asendushooldusvormidele.

8. PROGRAMMI PRIDE KOHANDAMINE JA UUENDAMINE, LITSENTS JA KULUD

Programmi kohandamisega seonduvad uurimisküsimused ja uurimismeetodid on tabelis (vt tabel 9).

Tabel 9. Programmi kohandamisega seonduvad uurimisküsimused.

Uurimisküsimused	Rakendatud meetodid
Kuidas peaks toimuma õppematerjalide uuendamine säilitades sealjuures tõenduspõhisuse? Millised on seonduvad kulud? (nr 5.)	Dokumendianalüüs, eksperthinnangud, koolitajate vestlusring, intervjuud CWLA PRIDE programmi direktori Donna Petrasega
Kas oleks vajalik õppematerjalidena eraldi koostada Eesti iseärasusi arvestavate harjutuste kogumik? Kui jah, siis millised oleksid kogumiku koostamise kulud? (nr 6.)	
Kas käesolevalt kasutusel olevat õppefilmi tuleks uuendada ja millised oleksid uuendamise seonduvad kulud? (nr 7.)	
Kuidas on võimalik huvilistele võimaldada individuaalõpet või teisi õppevorme? Kas see oleks üldse mõistlik ning kuidas sel juhul toimuks õppijate kogemuste jagamine? (nr 9.)	
Kas on mõistlik pakkuda ka veebikoolitusi ning millisel moel? (nr 10.)	
Millised peaksid olema koolitajate kvalifikatsiooninõuded? Millal ja kuidas peaksid koolitajad oma kvalifikatsiooni uuendama/täiendama? Kuidas tagada pidevalt kvalifitseeritud koolitajate juurdekasv? (nr 11.)	
Kas koolitajate koolitamisel oleks vajalik tagada erinevast soost koolitajate olemasolu? (nr 13.)	
Kes peale nn klassikaliste PRIDE-õpetajate (KOV taustaga spetsialist, lapsendaja/hoolduspere) võiksid veel olla põhikoolitusel koolitajateks (nt kas psühholoogid, psühhiaatrid, traumaspetsialistid)? (nr 14.)	

Hinnang koolitusmaterjalidele ja nende kohandamise võimalustele

Järgnevas hinnangus PRIDE koolitusmaterjalide Eesti oludele vastavusele ja kohandamise vajadusele on tuginetud dokumendianalüüsile, fookusgrupi intervjuudest kogutud informatsioonile ning eksperthinnangutele. Esimene kaasnev küsimus koolituse sobitumisest on seotud koolituse nimega, mis on inglisekeelne. Seetõttu tõstatus küsimus koolituse nime adapteerimise vajaduse kohta. Uurimuses osalenud erinevad osapooled ei pidanud inglisekeelse lühendi kasutamist probleemiks, sest koolituse nimi on saanud osalistele tuttavaks ja tuntuks.

Paberkandjal PRIDE eelkoolituse materjalid koosnevad üheksast õppusest, eluraamatu vormist, kaheksast rühmatööst ja koostööharjutusest.

- **Eluraamat** tervikuna annab pildi perekonnast, teemad, mida käsitletakse, on omavahel seotud, annavad informatsiooni perekonna kohta ja teiselt poolt, pakuvad perekonnale võimalust ennast paremini tundma õppida. Keelekasutuse osas vajaks eluraamat ülevaatamist ja võib-olla ka korrigeerimist, nt kohati kasutatakse stigmatiseerivat keelt. Materjale lugedes jäi ebaselgeks, kas ja kuivõrd õpetatakse koolitusel vanematele genogrammi joonistamist ja suhete analüüsimist

ning ökoakaardi joonistamist – puhtalt õppuste kirjalike materjalide põhjal need oskused selgeks ei saa. Võib-olla tasuks mõelda ka eluraamatu vormi kaasajastamise peale – kas see võiks olla blogi vormis, koos piltidega vmt. Koolitusmaterjalidest jookseb läbi ka idee lapse eluraamatust – seda küll ei käsitleta nii põhjalikult, ent ideena võiks see olla üks, mida kasutada kogu asendushoolduses.

- Analüüsid **õppuste** materjale on märgatav ebajärjekindel keelekasutus mõistete osas. Õpik vajab kindlasti kaasajastamist selles osas, et terminid, mida kasutatakse perekondade kohta, kes kasvatavad võõraid lapsi, oleksid Eesti kontekstis üheselt mõistetavad ja järjekindlalt kasutatud. Juba esimeses õppuses räägitakse töötamisest professionaalse meeskonna liikmena, mõistet kasutatakse korduvalt ka järgmistes õppustes. Paraku võib see jääda osalejatele ebaselgeks ega ole hästi kooskõlas Eesti kontekstiga. PRIDE õpetajatelt vajab lisaselgitusi ning kasuperede (lepingu alusel perekonnas hooldajad) rolli selget lahtimõtestamist – kes nad on lastekaitseüsteemi jaoks (kas meeskonnaliikmed, perekonnad, kellega tehakse tööd või hoopis mingis kolmandas rollis). Kolmas teema, mille kajastamine õppematerjalides segadust võib põhjustada, on seotud lapsendamisega ning lapsendajate rolliga lastekaitseüsteemis. USAs, kust materjalid pärinevad, on kasutusel erineva avatuse astmega lapsendamine – alates avatud lapsendamisest, kus lapsendajad ja sünnipärase vanemad tunnevad üksteist ja suhtlevad kuni suletud lapsendamiseni. Eestis kehtib lapsendamise saladus (on alati kehtinud), mistõttu siin ei ole lapsendajate ja sünnipärase vanemate vaheline suhtlemine samas positsioonis kui koolituse päritolumaal. Kõik käsitlused, kus räägitakse lapsendamisest luues pildi avatud lapsendamisest, mõjuvad Eesti kontekstis võõrana, vajavad selgitamist ja seetõttu nõuavad PRIDE õpetajatelt teadmisi nii Eesti kui USA lastekaitseüsteemist.
 - **Esimesel õppusel** kirjeldatakse osalejatele hooldusperet ja lapsendaja peret. Need kirjeldused ei haaku otseselt Eesti kontekstiga ning vajavad seetõttu selgitusi. Oluline teema on perede taasühinemine – Eesti lastekaitsetöö praktikast on teada, et perekonnast eraldatud laps naaseb väga harva oma sünnipärasesse peresse, PRIDE õpikus on see aga läbiv teema. See võib põhjustada õpiku lugejates segadust ja arusaamatust. Samuti peaks Eesti kontekst kajastuma teenuste vajaduse kirjeldamisel ning kirjeldama seda, mis on need põhjused, miks Eesti lapsed enamasti vajavad vanematest eraldamist. Ka on oluline anda koolitusel osalejatele ülevaade juriidilisest regulatsioonist, et mitte iga perest eraldatud last ei saa lapsendada jne. Samuti tasuks vältida stigmatiseerivat keelt, nt väljendeid „riskirühma lapsed“, selle asemel kasutada pigem „riskis elavad“ lapsed. Esimese õppuse lõpus räägitakse lapse põhiõigustest. Siin võiks olla viide Lapse õiguste konventsioonile (LÖK), mille Eesti on ratifitseerinud ja vaadata, kas ja kuidas need põhimõtted, mida materjalis kajastatakse, on LÖKiga kooskõlas, sest USA on ainuke riik maailmas, kes ei ole LÖKi ratifitseerinud, seega tuleb USA materjalide kasutamisel sellega arvestada, et nende lapse õiguste käsitlused võivad olla erinevad.
 - **Teise õppuse** teemana nimetatakse meeskonnaliikmeks saamist, aga esimesed teemad raamatus on lapse eluraamat ja bioloogiliste ja kasuvanemate erinevus – seos õppuse teemaga on ebaselge. Kuni õppuse lõpuni jääb ebaselgeks, kes on meeskond. Jutustatavad lood on põnevad, ent neis on palju kultuurispetsiifilist, mida võib olla kasuvanematel raske mõista. Lahti mõtestamist vajab kasupere roll lastekaitseüsteemis,

koolitusmaterjalide kohaselt on nad professionaalid ja partnerid sotsiaaltöötajatele – kuidas suhestub see Eesti praktikaga? Kas kasupered on partnerid süsteemi jaoks? Materjali ilmestamiseks võiks koguda kohalike kasuperede lugusid, mida koolitusel kasutada kui näiteid heast praktikast.

- **Kolmas õppus** keskendub kiindumussuhtele. See on kahtlemata üks väga oluline ja keskne teema kasuvanemate ettevalmistamisel. Materjalide juures võiks üle vaadata kiindumussuhte teoreetilistes käsitlustes toimunud arengud, sest materjalides viidatavad allikad pärinevad 1980-1990ndatest aastatest. Kiindumussuhte käsitlemisega tõusetub väärkohtlemise teema ja eriti väärkohtlemise mõju lapsele, see on oluline info uutele vanematele, et osata ära tunda märke ja osata reageerida. Eriti võiks materjalides tähelepanu pöörata sellele, et sageli ei pruugi ka lastekaitsetöötajad kõike teada, mida laps on kogenud, mistõttu on oluline, et kasuvanemad oskaksid näha ja seostada tänaseid probleeme võimalike varasemate väärkohtlemistega. Seostades kiindumussuhte temaatikat väärkohtlemise teemaga võiks vaadelda erinevaid aspekte: kiindumussuhte häired, mis tulenevad vanemate käitumisest – väärkohtlemise mõju, eraldi kaasasündinud iseärasused, keskkonna tegurite mõju jne. Õppematerjalis torkab silma järsk üleminek ühelt teemalt teisele – alguses räägitakse kiindumussuhtest, seejärel kohe mahajäämusest. Kui siin peetakse silmas vaimse arengu mahajäämust, siis seda peaks käsitlema kiindumussuhtest eraldi ja see vajab põhjalikku käsitlust: mis see tähendab, kuidas sellise lapsega suhelda jne. Suhtlemine kiindumussuhte probleemiga lapsega ja kõik soovitusel, mida pakutakse kiindumussuhte arendamiseks nii lapses kui endas, vajaksid lisaks teoreetilisele käsitlusele praktilist tuge: nt kuidas suhelda lapsega, kes käitub halvasti, nii et see oleks positiivne jne. Materjalidest ei selgu, kuidas neid teemasid koolitusel käsitletakse. Rääkides geenidest ja pärilikkusest on oluline jälgida, et ei edastataks sõnumit: geenid määravad kõik ja midagi ei ole võimalik muuta. Kui kasuvanemad suhtuvad selliselt lapsesse, keda nad kasvatama hakkavad, loob see lapse jaoks negatiivse kasvukeskkonna, samuti on siis raske pingutada olukordade muutmise nimel.

Materjalides kasutatakse kujundina lapse arengu puslet, mis on hea ja piltlik abivahend, ent materjalist ei selgu, kuidas seda kasutada. Sellega seoses oleks oluline jälgida, et koolitustel tutvustatavad käsitlused lapse arengu hindamisest oleksid kooskõlas Eesti lastekaitsetöös kasutatavate juhiste ja põhimõtetega.

Laste arengu teemakäsitlused jooksevad läbi mitmete õppuste, ent siin oleks vaja täiendusi nõ normaalsete arengukriiside osas, nt mida tähendab teismee kriis ja kuidas väljendub see väärkoheldud lapsel, kellel on korraga piltlikult öeldes kaks kriisi jne. Ka võiks käsitleda ühe teemana säilienõtkust, nn võilillelaste teema.

Kolmas õppus vajaks eelnevatega võrreldes kõige enam korrigeerimist. Õppuses käsitletakse mitmeid teemasid, aga käsitlused jäävad pinnapealseks. Võiks kaaluda mõnede teemade käsitlemist teiste õppuste käigus.

- **Neljanda õppuse** teemadest väärrib esiletõstmist kaotuse ja leina käsitlemine. Lein on väga keeruline teema, mistõttu võiks sellega seoses täpsemalt õpetada vanematele refleksiivsust ja eneseanalüüsi ehk oma enda tunnete äratundmist, mis võivad lapse

kaotuse reaktsioonina tekkida ning julgustada ja suunata vanemaid abi küsima. Praegu kajastatakse seda põgusalt meeskonnatöö teema all, mis jätab õppematerjalidest veidi ebamäärase mulje.

- **Viienda õppuse** juurde kuuluv rühmatöö algab kirjadega lastele. Esitatakse kaks mudelit kirja kirjutamiseks, kus kasutatakse erinevat keelt: ühes probleemsed lapsed ja teises hooletusse jäetud lapsed. Esiteks, võiks kasutada läbivalt sarnaseid termineid, teiseks, kindlasti tuleks keelekasutuse puhul vältida stigmatiseerimist ja kolmandaks, peab olema kindel, et sellised terminid on lastele mõistetavad. Esimese kirja tutvustuses on lause „Me anname oma parima, et leida selline laps, kes teie kõikidega sobib.“, mis tekitab vastuolulise mulje nagu otsitakse perele last, mitte lapsele peret (teistes materjalides on eelnevalt just vastupidist rõhutatud). Siin peab läbi mõtlema, kuidas sõnastada nii, et mõte ei läheks kaduma, aga samal ajal kasupere idee ei moonduks.

Viies õppus ise algab ökokaartidega, ent raamatus neid ei seletata. Ökokaartide mudelid võiksid olla kohandatud Eesti oludele. Selle õppuse materjalis paistab silma teatav aegumine Eesti kontekstis: tekstis räägitakse vanema õiguste äravõtmiseks, ent 2010. aasta perekonnaseaduse jõustumise järel on kasutusel teine terminoloogia. Kuna koolitusel osalejad suure tõenäosusega ei ole kursis lastekaitseüsteemiga, on siinkohal oluline kasutada korrektset keelt.

Identiteedi teemade käsitlemine on äärmiselt oluline, ent ka siin tasuks vaadata kaasaegsemaid identiteedi käsitlusi ning arutleda peredega selle üle, kuidas päritoluperekonna ja kasuperekonna iseärasused lapse identiteedi loomes põimuvad.

On väga oluline, et käsitletakse suhtlemist sünnipäraste vanematega, samas tehakse võrdlus: „Minevikus ei pööratud hooldusperes lapse bioloogiliste vanemate kaasatõmbamisele tähelepanu“ jne. Eesti kontekstis, kus endiselt ei tegeleta bioloogiliste vanematega, mõjub see kummaliselt. Suhtlemine bioloogiliste vanematega on keeruline teema ka lapsendamise puhul seoses lapsendamise saladusega Eestis. Vanemate õiguste ja kohustuste teema peaks samuti olema kooskõlas Eesti regulatsiooniga – kui vanematelt on võetud isikuhooldusõigus, siis millised on tema õigused jne.

- **Kuuenda õppuse** teema on distsipliin ja karistamine: siin võib tekkida probleem, kuidas rühmatöö lapsele lasku andmisest sobitub Eesti konteksti nüüd, kus uus lastekaitseadus keelab lapse füüsilise karistamise? Tõenäoliselt rühmatöö tegemisel PRIDE õpetajad selgitavad teemat, ent kirjalike materjalide esitamisel, mis jäävad peredele alles, tuleb olla ettevaatlik, milliseid sõnumeid edastatakse. USAs ei ole laste füüsiline karistamine keelatud ning ehkki raamatus öeldakse sõnaselgelt, et füüsiline karistamine ei ole lubatud, siis kohati (nt teema müütide ümberlökkamistest) jääb siiski mulje, et aeg-ajalt on füüsiline karistamine lubatud. See sõnum on ambivalentne ja võimaldab erinevaid tõlgendusi. Nt „Sellise lapse füüsiline karistamine, kelle tagapõhi on olnud armastav, hoolitsev ja arvestav, erineb suuresti sama karistuse rakendamisest lapsele, keda on füüsiliselt, seksuaalselt ja/või emotsionaalselt väärkoheldud“.

Distsipliini teema juures kordub väärkoheldud laste spetsiifika, see võiks olla käsitletud juba eelnevalt ja vältida kordusi või siis teha tagasivaateid ja paralleele erinevate koolitusmaterjalidega.

- **Seitsmes õppus** käsitleb lapsendamise saladuse temaatikat. Eestis erinevalt USAst on endiselt lapsendamise saladus, seega ei ole selles õppuses lapsendamise saladuse kohta kirjutatu kohane. Võiks kaaluda täiendava teemana õppuses käsitleda ka seda, kuhu peaksid pered abi järgi pöörduma, kui nad jäävad hätta lapse kasvatamisega. Meeskonnatöö, mida materjalides rõhutatakse, ei anna seda infot. Käsitlemist vajaksid ka hoolduse katkestamise juhtumid: mis on need olukorrad, kui pered saavad ise katkestada hoolduslepingu, need olukorrad, kus leping katkestatakse sotsiaaltöötaja initsiatiivil ja need olukorrad, kui laps otsustab lahkuda kasuperest. Läbiarutamist ja analüüsimist vajaksid kõik erinevad juhtumid ning võimalikud lahenduskaigud, samuti tunded, mis sellistes olukordades võivad perel tekkida.
- **Kaheksanda õppuse** teemaks on muudatuste juhtimine. See õppus on kirjas väga konspektiivselt ning seetõttu jääb segaseks seos käsitletud teemade ja materjali vahel.
- **Üheksanda õppuse** teemaks on teadliku otsuse langetamine.

Koolituse läbinute hinnanguid koolitusmaterjalidele on täpsemalt kirjeldatud peatükis 5 ning lisas 4 on kirjeldatud kokkuvõtteid telefonivestlustest koolituse läbinutega teistest regioonidest (mitte Tartu või Tallinn). Koolituse läbinute hinnangul on samuti vajalik materjale uuendada : see sisaldab kõigi materjalide, ülesannete, video jm adapteerimist kultuurile ja keelele kohaseks ning kaasajastamist. Koolitusel osalejad võrdlesid omavahel koolituse materjale ning koolitajate tööd ning töid välja, et koolitajate töö materjalidega, nende tõlgendamine ja kohapeal nõ kohandamine on see, mis osalejate jaoks oli koolituse juures oluline. Ühelt poolt on selline kohandamine positiivne, sest inimeste ootused ja vajadused võivad erineda, teiselt pool tähendab see seda, et on kasutusel erinevad tõlgendused koolitusprogrammist ning koolituse läbiviimise tase ei ole ühtlane. Samas on koolitajad ja nende praktiline tegevus oluline ressurss koolitusprogrammi arendamisel, mida võiks tulevikus täpsemalt uurida ja kaardistada.

Veebikeskkond (2015 USA, hetkel ei ole Eestis kasutusel)

Internetileht FosterParentCollege.com on *online*-keskkond, mis koondab endas erinevaid koolitusi kasuperede ettevalmistamiseks ja toetamiseks. Kodulehel on arvukalt väga erinevaid koolitusprogramme (kokku 44), mis sisaldavad nii erinevate laste probleemkäitumiste alast teavet (nt enesevigastamine, ADHD, autism jpt) kui ka vanemaks olemisest, aga ka infot näiteks leinast ja kaotusest juhul kui kasulaps peab kasuperest lahkuma. Seega on tegemist tervikliku lähenemisega kasuperedele, kus püütakse haarata kõikvõimalikke kasuperesid puudutavaid teemasid. Veebikeskkonna tehniline teostus on selge ja puhas, struktuur arusaadav. Positiivsena saab esile tõsta kursuste interaktiivseid tutvustusi, millega osalejatele pakutakse enne kursustel osalemise otsustamist ja kursuse tasu maksmist võimalus ülevaate loomiseks. Koduleht e-õppe keskkonnana on kergesti jälgitav, suhtleb lehe külastajaga vajalikul määral, annab selgeid juhiseid ja tutvustab tegevusi, mida kasuperel, kes soovib koolitustel osaleda, tuleb teha.

Kodulehel tuuakse ära rida teadusuuringuid veebipõhiste koolituskeskkondade efektiivsuse kohta, näiteks viidatakse 2012. aastal ajakirjas *Journal of Social Service Research* ilmunud artiklile,⁵⁵ kus leitakse, et *online* treeningud on efektiivsemad osalejate teadmiste suurendamisel. Samuti täheldati nimetatud uurimuses tendentse, et *online* kursusel osalejate empaatia sünnipäraste vanemate suhtes kasvas. Selle ja paljude teiste uurimuste alusel, millele kodulehel viidatakse, võib järeldada, et USA-s peetakse veebipõhist kasuperede ettevalmistamist tõenduspõhiseks. USA veebipõhiste kasuperede ja adoptiivperede koolituse miinuseks on toodud, et puudub garantii koolitusel osaleja sobivusest kasupereks – koolitusel osaleda võivad ka need inimesed, kes tegelikult kasupereks ei sobi. Näiteks rahvusvahelist lapsendamist uurides selgus, et just *online* koolitustega seostatakse lapsendatud lastest loobumist ja lapsendamiste lõpetamist⁵⁶, kuna *online* koolitusel osalemine on lihtne ning vahendatud elektroonilise meedia poolt, mistõttu võivad jääda arutamata need küsimused, mis koolitusel osalejatel tekivad.

Sarnase kodulehe loomisel Eestis kasuperede koolitamiseks ja toetamiseks tuleb arvestada mitmete asjaoludega: kõigepealt, milline on kodulehe ja *online* koolituse kontseptsioon, kas see asendab auditoorset kontaktõpet või on sellele täienduseks. Sellest tulenevalt on tarvilik läbi mõelda, millised on need teemad, mida käsitleda kontaktõppe käigus, millised need, mida saab käsitleda *online* õppes. *Online* kursuse loomine ja kursuse modereerimine eeldab koolitajatelt spetsiifilisi oskusi ning ka valmidust 24/7 suhelda koolitusel osalejatega, kui selleks peaks vajadus tekkima. Teiseks tuleb arvestada koolituse sihtrühma arvutikasutamise oskuste, võimaluste ja harjumustega. Kui inimestel puudub e-õppe kogemus ja oskused kirjalikult ennast väljendada, on e-õppe kursuse tulemuslikkus kaheldav. Lisaks, e-õppes osalemine eeldab osalejatel enesedistsipliini ning enesejuhtimise oskusi, samuti suurepäraselt ajakasutamise oskust. *Online* koolituskeskkonda vajab enne selle kasutusele võtmise otsustamist piloteerimist. Teemad, mida käsitleda ja koolitused võiksid olla osaliselt tõlgitud, aga kindlasti adapteeritud. Teatud teemad, mille osas on olemas kohalik pädevus, võiksid olla originaalkoolitused. See eeldab jällegi lisaressurssi. Kindlasti peaks olema eraldi väljatöötatud Eesti lastekaitseüsteemi tundmaõppimise koolitus ja ka laste väärkohtlemise teemalised koolitused, sest nendes valdkondades on palju kontekstispetsiifilist.

PRIDE koolituses kasutatav õppefilm

PRIDE koolituses kasutatav õppefilm on uuringumeeskonnale teadaolevalt valminud USA-s 1982. aastal ja seda kasutatakse PRIDE koolituses esimesel kohtumisel kahel eesmärgil: tutvustamiseks laste hoolekande süsteemi ja näitamaks kasuperede teenuse kohta selles süsteemis ning tutvustamiseks vaatajatele spetsiifilisi teemasid, mis võõra lapse kasvatamisega peres lahendamist võivad vajada ning mida koolitusel edaspidi käsitlema hakatakse. Õppefilm kasutamine koolitusel on kahtlemata positiivne, sest võimaldab osalejatele teemasid tutvustada interaktiivsel moel, muutes koolitust seeläbi elavamaks ning näidates teoreetiliste käsitluste kõrval nõu päris lahendusi.

Kõnealuse õppefilm kasutamine Eestis vajab kindlasti koolitajate poolset selgitust ja arutlemist, sellest õppimist ei saa jätta ainult koolitusel osalejate vastutada. Kõik teemad, mida filmis käsitletakse, vajavad

⁵⁵ Delaney, R., Nelson, C., Pacifici, C., White, L., & Keefer Smalley, B. (2012). Web-enhanced preservice training for prospective resource parents: A randomized trial of effectiveness and user satisfaction. *Journal of Social Service Research*, 38, 503-514.

⁵⁶ Vt Amberg, A. (2014). Rahvusvahelise lapsendamisprotsessi kogemuste kirjeldused. Magistritöö. Tartu Ülikool. http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/43546/amberg_anni_ma_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y

selgitamist ja Eesti konteksti asetamist. Film algab USA lastehoolekande süsteemi tutvustamisega, mis on kindlasti rikastav, võimaldab analüüsida siseriiklikku süsteemi ning võrrelda erinevaid lähenemisi. Lisaks on kasuperedele oluline teada, milline on nende roll teenuseosutajatena üldises süsteemis ning kes lisaks nendele selles valdkonnas tegutsevad. Just selle teemakäsitlemise osas vajab film kõige enam selgitamist ja Eesti konteksti sissetoomist, sest USA ja Eesti lastehoolekande süsteemid on väga erinevad nii oma kujunemisloolt kui ka regulatsioonide poolest. Üheks riskiks Eesti oludest märgatavalt erineva lastekaitse süsteemi kontekstiga tutvumise juures on see, et see võib kohati tekitada võõristust ja segadust ning filmi sisusse ei süveneta piisavalt tõsiselt. Filmis rõhutatakse teatud elanikkonna grupi kultuurispetsiifilisi iseärasusi – ka see võib Eesti vaatajale mõjuda võõrana. USAs on selline rõhutus asjakohane, sest uurimustest on teada, et lastehoolekande süsteemis on enim esindatud mustanahalised jt mitte valge elanikkonna grupi esindajad ja see on omaette probleemiks, mille põhjuste ja lahenduste otsimisega tegeletakse. Eesti kasuperede jaoks on oluline teada saada ja arutleda selle üle, kuidas kasupereks olemine või lapsendamine erinevad teineteisest Eestis jne, seega vajab filmi algus võrdlemisi suurt ümberseletamist koolitajate poolt.

Teise suure teemaderingi, mida filmis käsitletakse, moodustavad kasupere argipäevaga seotud teemad: kuidas laps saabub perre, millised probleemid võivad temaga kaasa tulla, kuidas lapse saabumine mõjutab perekonna teisi liikmeid jne. Nende teemade käsitlemine õppefilmis on tugevam ja need teemad on ka kasuperede koolitamisel olulisema tähtsusega. Filmitegelaste eestlaste jaoks võõrapärased nimed ja/või välimus ei ole meie hinnangul siin oluliseks probleemiks, pigem näitab see, et teatud raskused, mis kasuperedes ette võivad tulla, on universaalsed. Ühtlasi võib see aidata purustada müüte, et jõukamates riikides on kõik oluliselt paremini kui meil. Koolitusel osalejate jaoks on tähtis, et lisaks teoreetilistele teadmistele ja aruteludele teatud teemasid ka visuaalselt nähakse ja kogetakse ja selles osas aitab õppefilm kaasa.

Vaatamata sellele, et tegemist on 33 aastat vana filmiga, mis on algselt koostatud hoopis teist auditooriumit silmas pidades, on film teatud mõõndustega ning koolitajate poolt antavate selgitustega siiski kasutatav ka praegu. Kindlasti peaksid olema koolitajate poolt filmile antavad selgitused ja kommentaarid kõigi koolitajatega läbiräägitud ja kokkulepitud, et tagada ühtne kvaliteet. Kaaluda võib ka filmi vaatamisel USA lastehoolekande süsteemi tutvustava osa kui aegunud ja võõra välja jätmist. Filmil teise osa, mis käsitleb ühte kasuperet tema argipäevas, tasub siiski koolitusel kasutada. Filmil juures tasuks üle vaadata eestikeelsetes subtiitrites kasutatav sõnavara ja seda vajadusel kaasajastada. Kui leitakse ressursid omakeelse õppefilmil tegemiseks, siis see võiks võtta kõnealuselt filmist eeskujul ning keskenduda samuti eelkõige kasupere argipäevale, mille vaatlemise kaudu on võimalik olulisi teemasid osalejate jaoks avada.

Programmi PRIDE litsents

PRIDE programmi litsentsi omanikuks on *Child Welfare League of America* (CWLA), kes tegeleb PRIDE programmi järjepideva täiendamise ja ajakohastamisega. Võrreldes Eesti keelde tõlgitud variandiga, on välja antud 2003., 2009. ja 2015. aasta versioonid. CWLA PRIDE programmi juhataja Donna Petruse sõnul on aastatega programm muutunud üha teaduspõhisemaks, st koolitust arendatakse pidevalt vastavalt uutele teadusuuringutest saadud informatsioonile. Samas on jäetud suhteliselt laiad piirid PRIDE programmi adapteerimiseks teistesse oludesse. Eesti litsentsi lepingus on adapteerimist käsitlevad punktid: „3.f. Litsentsisaaja tagab, et eestikeelsed tõlked ja mugandused vastavad Foster PRIDE, Adopt

PRIDE ja Foster PRIDE Core (edaspidi PRIDE) terviklikkuse nõuetele. 3.g. Litsentsisaajal on õigus kohandada PRIDE vastavalt Eesti seadustele ja tavadele ning lisada või välja jätta materjali eesmärgiga viia programmid vastavusse Eesti oludele, arvestades punktis 3.f. sätestatut.“ Litsentsi haldaja esindaja D. Petrase sõnul tähendab see, et lubatud on adapteerida programmi kultuurikonteksti sobivaks: ühelt poolt peab programmi adapteerima, et see sobiks riigi seadustega, samuti näidete sobitamine riigi konteksti. Väiksemad muudatused hõlmavad ka nt metafooride muutmist (ühes riigis rakendatakse lapse arengu etappidest rääkides lilleõit ja kroonlehti, teises riigis sümboliseerib seda aga päike ja päikesekiired). D. Petrase sõnul on kõige tähtsam säilitada programmi vastavus selle viiele põhikompetentsile. Programmi tõenduspõhise säilitamisel PRIDE litsentsiomanike poolt väga kindlaid piire ei seata. D. Petrase väitel on adapteerimine lubatud, ent muudatused programmis tuleks nendega kooskõlastada.

PRIDE programm on arenenud **hübriidmeetodiks**, st klassikalised näost-näku grupikohtumised vahelduvad veebikursustega. Litsentsi omanikud on välja töötanud veebikoolituse süsteemi (hõlmab hetkel 11 õppetundi ja jaotusmaterjale, on arendamisel). Selle tõttu on vähenenud näost-näku sessioonide arv viiele. Alternatiivina on võimalik jätkata ka üksnes näost-näku grupikohtumistega. Hübriidmeetodi korral toimub õppijate kogemuste jagamine grupikohtumiste käigus, st tagasisidestatakse ka veebikoolitustel õpitu. Individuaalõpe õppimismeetodina PRIDE programmi puhul ette nähtud ei ole, sest oluline on grupidünaamika loomine.

Koolitajate kvalifikatsiooninõued, mida PRIDE programmi omanik esitab, on tõenduspõhiste programmidele omased. Nimelt eeldatakse PRIDE koolitajalt (nii eel- kui põhikoolituse osas) magistrikraadi olemasolu, aga lepitakse ka kõrgharidusega (bakalaureusekraadiga) „*in social work or related human services*“ valdkonnas. Kraadist olulisem on enne koolitajaks saamist omada vähemalt kaheaastast töökogemust lastekaitse või laiemalt sotsiaaltöö valdkonnas, samuti on tähtis hea juhtimis- ja suhtlemisoskus.

Kvalifikatsiooni uuendamiseks/täiendamiseks on litsentsi omanikel hetkel väljatöötamisel täpsem protseduurireeglistik (mille tulemusel seatakse sisse kindlad kriteeriumid), kuhu kaasatakse hea meelega ka Eesti esindaja. Siiani litsentsi omaniku seisukohast kindlaid nõudeid ei esitata, hetkel on nad seisukohal, et kvalifikatsiooni tuleks uuendada iga kahe-kolme aasta tagant. Kvalifitseeritud koolitajate juurdekasv peaks olema tagatud järjepidevalt, st litsentsi omaniku hinnangul tuleks proovida uusi koolitajaid juurde kasvatada väiksemas mahu ja tihemini (mida on mõistagi lihtsam ellu viia suuremas riigis). Koolitajate koolitaja väljakoolitamine käiks tõenäoliselt läbi Hollandis paiknevate partnerite (D. Petras).

Koolitajate koolitamisel erinevast soost koolitajate olemasolu tagamist programmi omanikud siiani prioriteediks pidanud ei ole. Tüüpilised on olukorrad, kus koolitajateks on naised.

Põhikoolituse koolitajateks võivad olla lisaks klassikalistele PRIDE-õpetajatele ka vastava eriala eksperdid (psühholoogid, psühhiaatrid, traumaspetsialistid). Programmi omanikud (USA eksperdi Donna Petrase sõnul) ei näe selles probleemi, kui väga spetsiifilisi teemasid õpetavad spetsialistid, kellel pole PRIDE tausta (nö allhankimine), olulisem on teema sisukas edasi andmine.

Hinnang koolitusmaterjalidele kohandamise kuludele

PRIDE litsentsi uuendamisega kaasnevad kulud, mis tagavad õigused uutele materjalidele, on litsentsi haldaja poolt täpsustamisel. Litsentsi haldaja esindaja hinnangul on lisaks vaja tõlkida umbes viis 200

leheküljelist materjali (eeldades ühe lehekülje kvaliteetõlke hinnaks 15€, teeb see kogumaksumuseks 15 000€). Sellele lisanduvad veel adapteerimise kulud, mille maht võiks hinnanguliselt jääda kahe spetsialisti paari kuu tööks (kogukulu u 10 000€), lisaks adaptatsiooni sobivuse testimine.

Tuginedes eelnevalt toodud hinnangule USAs kasutusel oleva veebilahenduse rakendamise võimalustele saab pidada veebilahenduse kasutuselevõttu asjakohaseks. Veebikoolitustena on USA versioonis hetkel olemas 11 umbes ühetunnist loengut (veebikoolituse puhul on tegemist tunniajaliste videotega, mille tehnilise teostamise hinnaks on tootmisfirma hinnangul kokku 2-5 000€). Lisanduvad kulud veebikoolituse loenguid esitavatele koolitajatele (sh loengute ettevalmistamise tasu), hinnanguliselt 2 200-3 300 eurot. Seega on veebikoolituste tootmise kulu ca 4 200 - 8 300 eurot.

Veebikoolituse haldamiseks on CWLA (koostöös FosterParentCollege.com-iga) üles seadnud ka veebilehe, millele ligipääs maksab 55\$/perekonna kohta. CWLA nägemuses tuleks seda veebilehte ka Eestis rakendada (ehk eesti keel oleks üheks võimaluseks). Alternatiivina võiks kaaluda veebikoolituse süsteemi üles ehitamist Moodle⁵⁷ baasil (vabavara). Moodle keskkonda kasutatakse laialdaselt Eestis ülikoolides ja üldhariduskoolides, mistõttu see võib olla koolitajatele ja koolituses osalejatele tuttav.

Lähtuvalt eelnevast hinnangust tasuks kindlasti kaaluda õppefilmi uuendamist ning kohandamist Eesti oludesse. Õppefilmi tehnilise lahenduse teostamine ei ole väga kulukas (ei sisalda eriefekte ega muud sellist). Tootmisfirma hinnangu kohaselt on õppefilmi tehnilise teostamise maksumus u 12-13 000 eurot. Filmi käsikirja ja situatsioonide eestipäraseks kohandamist on võimalik teha väga erineva põhjalikkusega, kuid hinnanguliselt on tegemist tehnilise teostuse maksumusega võrreldava summaga. Seega kogukulud õppefilmi teostamisele on hinnanguliselt 25 000 eurot.

Kokkuvõte ja soovitused

PRIDE koolitus kui kaubamärk ja nimi on kinnistunud ning selle ümbernimetamise vajadust ei saa pidada oluliseks. Tuginedes ekspertide ja koolitajate arvamustele ilmnes, et PRIDE koolituse materjale tuleks kindlasti uuendada ja eestipärasemaks muuta. Materjalide uuendamise vajadust (kui jätkatakse PRIDE koolitusega) kinnitasid ka intervjuud koolituse läbinutega, kus rõhutati kõigi materjalide, ülesannete, video jm adapteerimist kultuurile ja keelele kohaseks ning kaasajastamist⁵⁸. Samas, eeldades PRIDE koolituse adapteerimise vajadust, ei ole sellele lisaks enam vajalik koostada eraldi Eesti iseärasusi arvestavat harjutuste kogumikku. PRIDE eelkoolituse materjalides käsitletakse olulisi teemasid kasuvanemate ettevalmistamisel, ent kohati ei ole käsitletud teemad asetatud kohaliku konteksti ning võivad seetõttu materjalidega tutvused segadust tekitada. Kasutusel olev õppefilm on küll kasutatav, ent valmistamise aastast tingituna tänaseks aegunud, samuti vajavad originaalfilmi teatud käsitlused koolitajate poolset konteksti asetamist ja selgitamist. Võimaluse korral tasuks panustada eestikeelse õppefilmi väljatöötamisse. Veebikoolitus on USAs juurutatud ning hinnatud efektiivseks, seetõttu tasuks ka Eestis veebikoolitust esmalt piloteerida ning lähtuvalt tulemustest otsustada, kas veebikoolitus jääks lisamaterjaliks või sobiks ka kontaktõppe osaliseks asendamiseks.

⁵⁷ Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) on üks levinumaid vabal tarkvaral põhinevaid õpikeskkondi, millel on ligi 70 miljonit registreeritud kasutajat üle maailma.

(<http://www.hitsa.ee/teenused/opikeskkonnad/moodle>)

⁵⁸ Koolituse läbinute hinnanguid koolitusmaterjalidele on täpsemalt kirjeldatud peatükis 5 ning lisa 4 on kirjeldatud kokkuvõtteid telefonivestlustest koolituse läbinutega teistest regioonidest (mitte Tartu või Tallinn).

Kokkuvõttes jäetakse PRIDE litsentsi omaniku poolt ja sõnul adapteerimiseks üpris palju võimalusi. Eelkõige on tähtis tagada programmi vastavus viiele põhikompetentsile, olenevalt vajadusest võib seetõttu ka materjali ära jätta või juurde lisada. Samas on oluline oma muudatuste kooskõlastamine litsentsi omanikega. Koolitajate kvalifikatsiooni osas seatakse kõige suurem rõhk just kogemuse olemasolule.

Programmi PRIDE kohandamise juures saab seega välja pakkuda kaks võimalikku alternatiivi: adapteerida kogu programm oluliselt paremini Eesti oludesse või luua täiendava materjalina Eesti iseärasusi arvestav harjutuste kogumik. Arvestades, et PRIDE litsentsi haldaja⁵⁹ näeb materjalide adapteerimise järele kindlasti vajadust ja annab kohandamiseks ka üpris vaba voli, oleks soovitatav pigem võimalikud Eesti iseärasusi arvestavad harjutused integreerida PRIDE koolitusse. Teisisõnu, vastavalt vajadustele luua täiendavad harjutused ning lisada/asendada need PRIDE koolituse materjalidesse. Sellega lisanduvaid kulusid ei tekiks (eeldades kogu PRIDE koolituse täieliku adapteerimise vajadust).

Lähtuvalt koolitusel osalenute ja koolitajate tagasisidest tuleks õppematerjale kindlasti uuendada ja Eesti oludele kohandada. PRIDE koolituse viimane versioon on 2015. aastast. PRIDE koolitusega jätkamisel tuleks esmalt soetada värsked õppematerjalid (PRIDE litsentsi omanikult). Põhjalikumalt analüüsi (ja võimalusel testimist) vajaks hübriidmeetodile (st lisanduv veebikoolitus) üleminek. PRIDE koolitajate valikul peaks ka Eesti prioriteediks seadma eelneva kogemuse olemasolu. Kvalifikatsiooni uuendamise osas tasuks ära oodata PRIDE litsentsi omanike ametlik nägemus, hinnanguliselt tuleks jätkukoolitusi läbi viia umbes 3-aastase intervalliga (sarnaselt paljudele tõenduspõhiste programmidele). Koolitajate jätkukoolituste funktsiooniks on teadmiste värskendamine ja uute meetodite (kui PRIDE programmi uuendatakse) tutvustamine. Jätkukoolituste täpsema sisu võiks iga kord kooskõlastada PRIDE litsentsi omanikega.

⁵⁹ Intervjuu D. Petrasega

9. PEREPÕHISE ASENDUSHOOLDUSE KOOLITUSE KORRALDUSSÜSTEEMI MUDELID

Varasemastest analüüsides, käesoleva uuringu raames läbi viidud fookusgruppide, intervjuude ja dokumendianalüüsist on selgunud, et Eestis hetkel toimiv perepõhise asendushoolduse koolituste korraldussüsteem ei ole efektiivselt ja parimal moel korraldatud. Käesoleva uuringu raames püstitati uurimisküsimused asendushoolduse koolituste korraldusmudeli kohta. Küsimused ja uurimismeetodid on kirjeldatud alljärgnevalt (vt tabel 10).

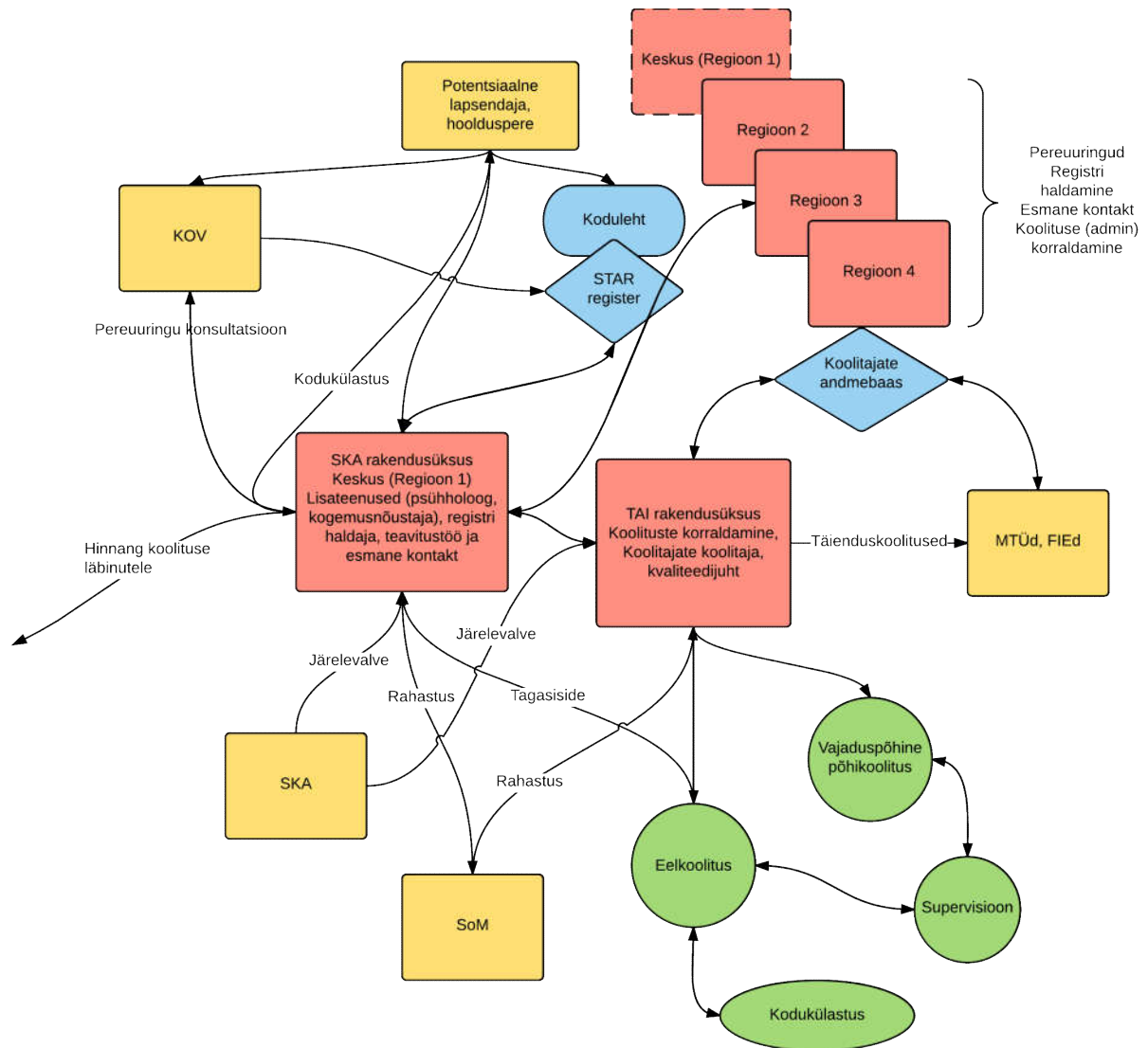
Tabel 10. Asendushoolduse koolituse korraldussüsteemi mudelitega seonduvad uurimisküsimused ja rakendatud meetodid.

Uurimisküsimused	Rakendatud meetodid
Milline peaks olema koolitajate optimaalne arv, et koolituse kättesaadavus oleks tagatud kogu Eestis? (nr 15.)	Dokumendianalüüs, Fookusgrupp PRIDE koolituse läbinutega, vestlusring PRIDE koolitajatega, fookusgrupp PRIDE koolituse erinevate sidusgruppidega, eksperthinnang, intervjuud/meilivahetus välisekspertidega (Leedu, Rootsi, USA), süntees
Kuidas peaks olema tagatud koolituste ja koolitajate piirkondlik kättesaadavus? (nr 16.)	
Kas koolitajate hankes peaks piirkonnad ära täpsustama või oleks mõistlik, et õpetajad saavad koolitust pakkuda soovi korral mitmes Eesti piirkonnas? (nr 17.)	
Milline peaks olema teavitustöö enne koolitust ja kes peaks teavitustööga tegelema? (nr 23.)	
Kui põhikoolitus on vajaduspõhine ja rühmade komplekteerimine vajaduste baasil, siis kuidas peaks toimuma vajaduste hindamine? Kes seda peaks tegema? Millised oleksid kulud? (nr 33.)	
Kuidas tõhustada koostööd kohaliku omavalitsuse/maavalitsuse/ Sotsiaalkindlustusameti/Tervise Arengu Instituudi vahel koolitusrühmade komplekteerimisel? Kirjeldada võimalikku koostöösüsteemi. (nr 34.)	
Kuidas võiks olla korraldatud PRIDE-koolituse pakkumine, kas ainult Tervise Arengu Instituudi poolt või mingil muul moel? Kirjeldada ära koostöökolmnurk – rollid ja vastutus, kuidas toimuks kvaliteedi tagamine ja hindamine? Kelle ülesanded need oleksid? (nr 35.)	
Milline peaks olema rühmade moodustamise loogika lähtuvalt majanduslikest ja sisulistest kaalutlustest? (nr 36.)	
Kuidas tagada koolituste kättesaadavus äärealadel? Kuidas tagada spetsialistide (nt kohalike omavalitsuste, maavalitsuste ja sotsiaalkindlustusameti ametnike) teadlikkus koolitusest ning konstruktiivne infovahetus? (nr 38.)	
Millist meetodikat oleks mõistlik kasutada perede hindamisel? Millised spetsialistid peaksid sellesse protsessi olema kaasatud? (nr 29.)	
Kuidas peaks PRIDE koolitus paigutama perede eelhindamise süsteemi?	
27. ja 39. Kuidas peaks toimuma perede registreerimine koolitusele?	
3. Kas ja milline võiks olla 3. sektori ja kogemusnõustajate roll kogu PRIDE-süsteemis, sh: teavitamine, eelnõustamine, kogemusnõustamine?	
20. Kuidas peaks toimuma perede värbamine? Milline peaks olema perede värbamise seos kodukülastuse ja pereuuringuga?	
4. Kuidas oleks mõistlik korraldada erikeelsete paaride koolitamine?	

Üheks uuringu keskseks eesmärgiks oli kirjeldada võimalikku koolituste korraldus- ja rahastusmudelit. **Kõigile uuringu raames kogutud andmetele**⁶⁰ tuginedes pakutakse järgnevalt välja kaks võimalikku alternatiivi asendushoolduse pere koolituse (PRIDE) süsteemi korraldusmudeli tõhustamiseks ja lihtsustamiseks:

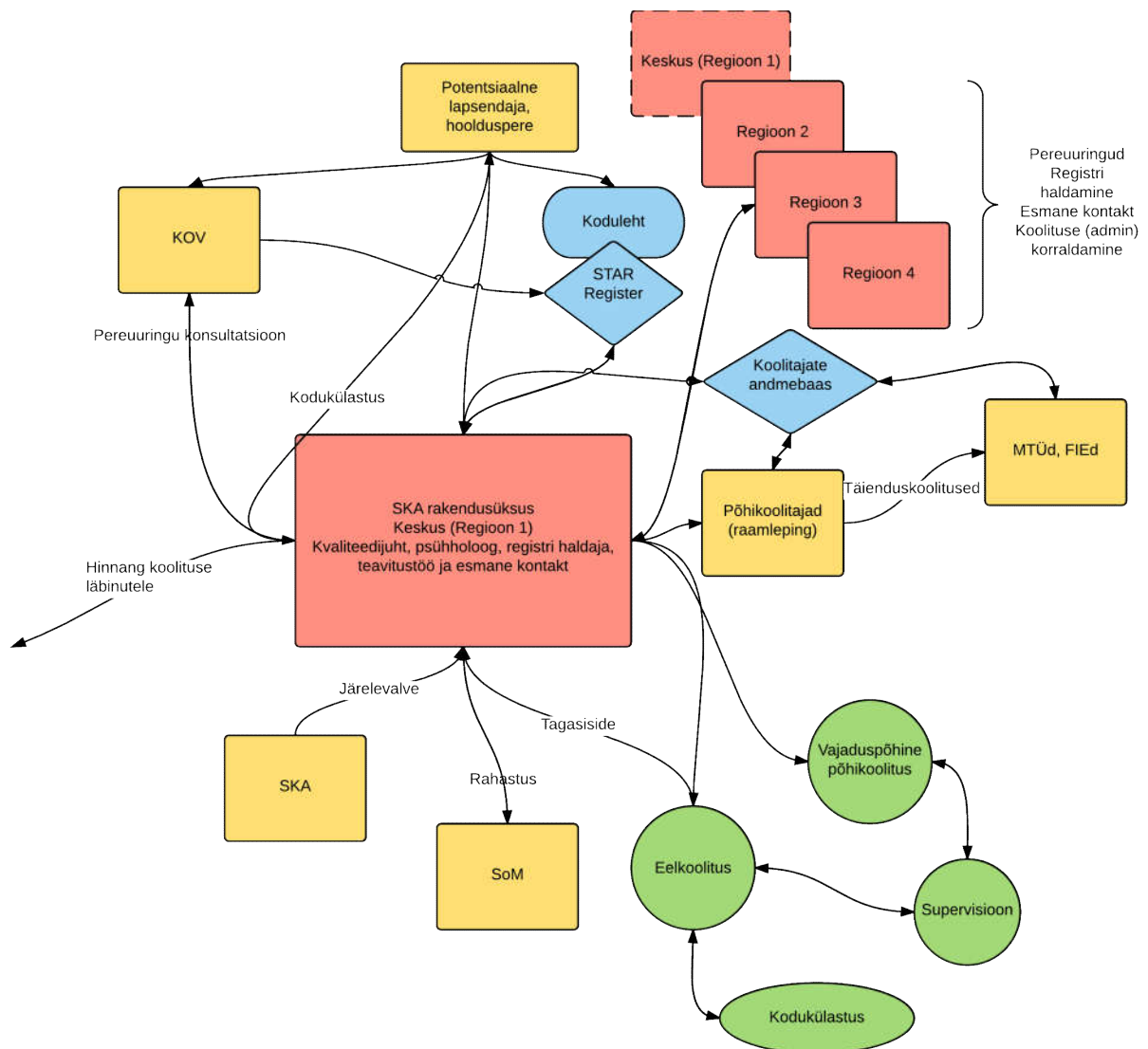
- 1) koolitussüsteemi haldavad **kaks rakendusüksust**, millest üks (nt TAI koolituskeskus) tegeleb koolituse korraldamise ja pakkumisega (vt joonis 4) ning tegeleb lisakoolitajate leidmisega vajaduspõhiselt (nt erinevates regioonides aeg-ajalt koolitused, venekeelsed koolitused), ning teine (nt SKA rakendusüksus) tegeleb kõige koolitusele eelneva ja järgnevaga (koolituse info vahendamine KOVidele ja peredele, registri haldamine, täiendavad tugiteenused);
- 2) koolitusesüsteemi haldab **üks rakendusüksus**, mis tegeleb korraldusliku tugiteenuse pakkumisega ja koolituse korraldamisega (sellisel juhul viib koolitust läbi MTÜ või FIE) (vt joonis 5).

⁶⁰ Fookusgrupp koolituse läbinutega, fookusgrupid asendushoolduse süsteemi osapooltega (sh sotsiaalministeeriumi, TAI, SKA, ELNHÜ, MTÜde, Maavalitsuste, hooldusperede esindajad), statistiline andmeanalüüs (koolitajate, abivajavate laste ja kasuperede statistika Eestis), dokumendianalüüs (sh litsentsi, teadusartiklite, varasemate analüüside arvestamine, asjakohaste seaduste ja määruste arvestamine), telefoniintervjuud koolitajate ja koolituse läbinute, Skype-intervjuud, telefonivestlused ja meilivahetus välisekspertidega, Eesti asendushoolduse eksperdi arvamused, koolitajate vestlusringi tulemused.

Joonis 4. Koolituste korraldusmudel, alternatiiv 1 (autorite koostatud).

* Roosaga on tähistatud koolituse korraldamise ja haldamisega seotud üksused, kollasega sidusgrupid, sinisega vahendid töö tõhustamiseks, rohelisega koolitus.

Joonis 5. PRIDE korraldusmudel, alternatiiv 2 (autorite koostatud).

* Roosaga on tähistatud koolituse korraldamise ja haldamisega seotud üksused, kollasega sidusgrupid, sinisega vahendid töö tõhustamiseks, rohelisega koolitus.

Kõige mõjusam⁶¹ oleks luua süsteemi haldamiseks ja koolituse pakkumiseks üks rakendusüksus Sotsiaalkindlustusameti juurde. Sarnaseid rakendusüksusi on soovitatud ja rakendatud ka teiste tõenduspõhiste programmide korraldamiseks ja elluviimiseks (nt multidimensionaalse pereteraapia neli piirkondlikku meeskonda, mis kuulub samuti SKA kompetentside hulka) (Karton, Puolokainen, 2014⁶², Espenberg jt 2013⁶³). Kuna rakendusüksus oleks eelkõige kompaktne⁶⁴, oleksid sealsed töötajad igapäevaselt hõivatud just konkreetsete teemadega, mis loob head eeldused valdkonna spetsialistiks kujunemisel. Koolituse läbinute fookusgrupist (vt lisa 3), koolitajate vestlusingist ja asendushoolduse süsteemi olulisemate osapooltega läbi viidud fookusgrupist selgus (vt tabel 1), et senise korraldusmudeli

⁶¹ Tegevuse mõjusam: tegevuse tegelik mõju võrrelduna kavatsetud mõjuga. <https://www.riigiteataja.ee/akt/RKS>

⁶² http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec/kaitumisprobleemidega_lapsed_loppraport.pdf

⁶³ http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/ec/lastekaitse_seaduse_eelnou_mojude_hindamine_loppraport.pdf

⁶⁴ St võimalikult väikese lisanduva töötajakonnaga.

probleemiks on olnud ülesannete hajumine (st et teatud ülesandeid täidab spetsialist väga harva, mis eeldab iga kord teemasse uuesti süvenemist), informatsiooni vähene liikuvus (on esinenud infosulge, samuti informatsiooni dubleerimist jms).

Väljapakutud mudeli kohaselt võiks SKA rakendusüksuse funktsioonid⁶⁵ olla **lapsesooviga isikute registri**⁶⁶ (STAR registri osa) haldamine, esmase kontakti tagamine lapsesooviga isikutele, koolituste administratiivne korraldamine ja tugiteenuste osutamine (psühholoog, kogemusnõustaja). Kuigi praeguse regulatsiooni kohaselt on hooldusperede regulaarse külastamise kohustus KOVidel, siis pikemas perspektiivis ja antud uuringu skoobist välja jäädes võiks samale rakendusüksusele lisanduda ka pereuuringute läbiviimine ning hooldusperede regulaarne külastamine.

Rakendusüksuse peakontor võiks efektiivsuse kriteeriumit silmas pidades paikneda Tallinnas, kust toimiks tsentraalselt **juhtimine, registri haldamine ja tugiteenuste pakkumine**. Lisaks võiks keskus omada kolme regionaalset üksust nt Tartus, Narvas/Jõhvis ja Pärnus, mille töötajate peamiseks funktsiooniks oleks **esmase kontakti loomine, teavitustöö, pereuuringute läbiviimine ja hooldusperede külastamine**. Regionaalsete üksuste loomise üheks eesmärgiks on vähendada maavalitsuse ja KOV spetsialistide koormust antud valdkonnas⁶⁷, vähendades registri haldamisega mh informatsiooni dubleerimist. Antud funktsioonidega rakendusüksus võiks siinkohal tähendada juba loodavaid lastekaitse piirkondlike tugiüksusi⁶⁸, mistõttu oleks võimalik osasid funktsioone olemasolevatega siduda ja lisada.

Loodav lapsesooviga isikute register oleks osa sotsiaalteenuste ja -toetuste andmeregistrist (STAR) ning võiks hõlmata kõiki erinevaid osapooli (potentsiaalseid lapsendajaid, hooldusperesid, perevanemaid, eestkostjaid). Register oleks eelkõige töövahendiks ametnikele. Registri "väravaks" klientidega oleks rakendusüksuse poolt hallatav **veebilehekülg**, mille üheks funktsiooniks võiks olla enda registreerimine lapsesooviga isikute registrisse, ühtlasi oleks veebilehel põhjalik informatiivne ja teavitav roll. Veebilehel võiks kajastada see, kuidas asendushoolduse korraldus Eestis toimib, millised on erinevate vormide erinevused, milliseid samme lapsendamine endas sisaldab jms. **Veebilehel peaks olema ka võimalike ning soovitatavate koolituste informatsioon (lisainformatsioon PRIDE kohta), sh toimumise ajad ja -kohad ning esmane registreerimisvõimalus koolitusele (mida menetleb rakendusüksuse spetsialist)**. Alternatiivselt jõuab potentsiaalne huviline veebileheni läbi KOV, MV või MTÜ spetsialisti. Seega, et mitte piirata arvutit mitte kasutatavate potentsiaalsete hooldusperede osalust, jääb alles võimalus esmase kontakti loomiseks ka läbi (kohaliku tasandi) ametnike. Nimetatudspetsialistide hulgas tehakse põhjalik teavitustöö registri olemasolust ja toimimisest⁶⁹. Pärast seda, kui isik on ennast registreerinud⁷⁰, võtab temaga ühendust **vastava regiooni rakendusüksuse spetsialist** esmaseks nõustamiseks⁷¹ ja esmase kodukülastuse läbiviimise kokkuleppimiseks. Paralleelselt kontakteerub rakendusüksuse tugiisik vastava KOVi spetsialistiga, saamaks perekonna kohta lisateavet. „Sõela“ läbinute puhul viib tugiisik läbi **seadusest tuleneva taustakontrolli**, mille eesmärgiks on eelkõige seaduses nõutud kriteeriumide

⁶⁵ Lisaks: toimiva veebilehe haldamine, pakkudes lisaks ka telefoninõustamisi jms.

⁶⁶ Sh potentsiaalsed hoolduspered, lapsendajad, eestkostjad, perevanemad kui teenuse pakkujad, kes lisatakse automaatselt registrisse tööandja poolt.

⁶⁷ „Kokkuvõttes koonduks vastutus perepõhise asendushoolduse pakkujate ja lapsendajate üldise valiku, nõuetele vastavuse ja sobivuse hindamise eest kohaliku omavalitsuse ja maavalitsuse tasandilt riiklikule tasandile ühte ametkonda.“ – Asendushoolduse roheline raamat, 2014, lk 47.

⁶⁸ <http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/piirkondlike-üksuste-loomine/>

⁶⁹ KOV ja MV spetsialistide teavitamine loodava süsteemi toimimisest võiks ühitada SKA regionaalsete rakendusüksuste tutvustamisega. Tõenäoliselt piisaks infokirja saatmisest KOV ja MV spetsialistidele (nt kord aastas).

⁷⁰ Sh näiteks täitnud väikse küsitluse.

⁷¹ Vajadusel saab suunata põhjalikule nõustamisele.

kontrollimine (nt ei tohi olla kriminaalkorras karistatud jms) ja esmase hinnangu andmine. Sarnane eelsõel on kasutusel ka PRIDE litsentsi omanike sõnul USA osariikides. Taustakontrolli tulemusena langetab rakendusüksuse spetsialist otsuse, kas huviline on läbinud eelsõela ja ta suunatakse edasi koolitusele.

Koolituse korraldamisel on kaks peamist alternatiivi. Esimesel juhul on koolituste eest **vastutavaks rakendusüksuseks TAI koolituskeskus**. Esimese alternatiivi (joonis 4) kõige kriitilisemaks lüliks on tihe koostöö SKA rakendusüksuse ja TAI koolituskeskuse vahel. SKA rakendusüksuselt jõuab info koolitusvajaduse kohta TAI-sse, mille ülesandeks on selle alusel korraldada ja läbi viia koolitused. Uuringu teostajate hinnangul võiks TAI koolituskeskuses olla palgal **koolitajate koolitaja** ja **PRIDE koolitaja, kes on ühtlasi ka kogemusnõustaja kvalifikatsiooniga**, ning kes muuhulgas viivad ise läbi ka **regulaarseid PRIDE koolitusi**. Kui läbiviidavate koolituste maht ületab kahe paindliku tööajaga palgalise koolitaja tööaja mahu (hinnanguliselt 3 koolitust aastas, mis viiakse läbi enamjaolt Tallinnas, kus on kõige suurem koolitatavate sihtrühm ja parim transpordiühendus teiste regioonidega), leitakse läbi loodava **koolitajate andmebaasi**⁷² sobivad koolituste pakkujad sobivas piirkonnas (hanke vormis). Sellel alternatiivil on järgmised positiivsed omadused: kuna koolitajate koolitaja ja kogemusnõustaja peavad olema pidevalt kursis koolituste uuendustega, on tähtis, et nad läbiks täienduskoolitusi. Koolitamise juures on oluline ka enda teadmiste rakendamine ja edastamine teistele koolitajatele. Seetõttu oleks nende palkamine õigustatud⁷³. Nende ülesandeks oleks ka PRIDE koolituse järjepidev arendamine⁷⁴ ja kvaliteedi tõstmine. Alternatiivina on võimalik leida n-ö põhikoolitajad hanke kaudu, sõlmides nendega pikaajalise raamlepingu. Sellist võimalust toonitati PRIDE sidusgruppide fookusgrupis (sest TAI koolituskeskuse funktsioon on eelkõige koolituste vahendamine mitte läbiviimine). Sellisel juhul on oluline hanke kvaliteetne teostamine ja sobivate pikaajaliste partnerite leidmine.

Teisel juhul (vt joonis 5) on SKA rakendusüksuse funktsiooniks ka PRIDE koolitusprogrammi haldamine. Sel juhul lasuks suurem roll **kvaliteedijuhil**, kelle vastutada on koolituse tellimine läbi riigihanke. Antud mudel võiks rakenduda eelkõige siis, kui SKA rakendusüksustes on tekkinud juba suurem kompetents hangete, koolituste jms korraldamisel. Sellisel juhul kaoks TAI koolituskeskus kui vahelüli rakendusüksuse ja koolitajate vahel. Antud lähenemise plussiks on funktsionaalsem rakendusüksus ning protsesside kiirenemine (informatsiooni edastamine TAI-le kui kolmandale osapoolle jääb ära). Samuti on oluline suurem paindlikkus: hõlpsamalt on võimalik mõjutada koolituste pakumise mahtu – see tähendab, et lisarahastuse tekkimisel on võimalik koolitusi juurde tellida ning reguleerida koolituste, järelkoolituste ja tugiteenuste mahtusid.

Koolitusvõimaluste tutvustamine, mille raames on võimalik läbi viia ka sihitatud aktiivset teavitustööd sobilike perede leidmiseks jääks esmalt TAI funktsiooniks, SKA kompetentside kasvades võiks SKA rakendusüksus selle funktsiooni üle võtta (PRIDE sidusgruppide fookusgrupp). Seeläbi jääks SKA rakendusüksusele terviklik teavitamise funktsioon – perepõhise asendushoolduse detailne tutvustamine sobilikule sihtrühmale (sihtrühma määramisel saab aluseks võtta seaduses esitatud kriteeriumid); teemade laiem kajastamine meedias (arvamusartiklid, teemade tõstatamine); informatsiooni pakkumine (teabe ajakohastamine, veebilehe haldamine); KOV ja MV spetsialistide vahendusel jaotusmaterjalide jagamine.

⁷² Soovitatav on lisaks lapsendamissooviga inimeste registrile luua ka koolitajate register, kuhu on kantud kõik Eestis tegutsevad PRIDE koolitajad ja nende koolituste statistika.

⁷³ St töökohustus garanteerib täienduskoolituste kuluva summa.

⁷⁴ Vajadusel annavad koolitajad rahastajale märku koolituse uute materjalide adapteerimisvajadusest.

Olenemata mudelist oleks Eesti vajadus aktiivselt rakendada umbes 20 koolitajat, sh arvestades vähemalt kahe venekeelse koolitaja ja kahe koolitajaga igas regioonis (lähtuvalt senisest statistikast, korraldusmudeli regionaalsusest ning PRIDE sidusgruppide hinnangust) – Leedus, kus on ligikaudu kolm korda suurem populatsioon, on kokku 60 koolitajat. Eeldades 20 PRIDE koolitaja stabiilset vajadust ja 5-10% loomulikku kaadrivoolavust aastas (tüüpiline eeldus), tuleks täiendavalt iga kuue aasta tagant (võiks siduda kahekordse PRIDE koolitajate täienduskoolituste tsükli pikkusega⁷⁵) koolitada viis kuni 10 uut koolitajat. Iga kahe koolitustsükli järel tuleks koolitada ka uus koolitajate koolitaja (12 kuni 16 aasta jooksul). Juhul, kui korraldatakse koolitajatele hange, võiks küll ühe hindamiskriteeriumina rakendada regioonis paiknemist, ent see ei tohiks saada määravaks – kui koolitajatel on soov teha pakkumine ka väljaspool oma regiooni, peaks see olema võimalik lähtuvalt vaba turu toimimisest. Sama regiooni koolitajate puhul võib eeliseks osutada piirkonna iseärasuste parem tundmine.

Koolitustel osalevate rühmade moodustamine võiks lähtuda eelkõige **regionaalsusest (neli regiooni)** ning koolituse läbiviimise keelest (vene või eesti, vt pt 4). Vastavalt ootejärjekorra koosseisule tehakse seeläbi vajadusel ühe kriteeriumi osas kompromiss, soovitavalt regionaalsuses. Kuluefektiivsuse seisukohalt ei ole mõistlik pakkuda koolitusi äärealadel (üksikud huvilised, kes ei moodusta rühma) ega ka erikeelsetele paaridele või Eesti mõistes väheesindatud keelegruppide esindajatele, geograafiliselt keerulistest asukohtades olevate koolitavate transpordikulud on võimalik vajaduse korral korvata. Juhul, kui veebikoolitus osutub tulemuslikuks, on võimalik osaliselt sõituseid asendada. Siiski tuleb mõelda, et kuluefektiivseim lahendus ehk kõigi koolituste läbiviimine Tallinnas võib olla väga piirav potentsiaalsete kasuperede jaoks, kes paiknevad riigi äärealadel. Seetõttu peab säilima võimalus viia koolitusi läbi vajaduspõhiselt ka teistes regioonides.

Üheks kitsaskohaks on erikeelsete paaride koolitamine. Selle korraldamiseks saab välja pakkuda paar võimalust, millel paraku on kõigil teatavad puudused. Esimene võimalus on lähtuda keelegruppidest. Selle eeliseks on, et koolituda saab keeles, mida iga pereliige valdab kõrgel tasemel ning seeläbi on koolitusel omandatav informatsioon võimalikult täielik. Puudustena saab välja tuua aga selle, et pereliikmed osalevad erinevatel koolitustel, st puudub sünergia. Samuti toimuksid koolitused ilmselt erinevatel aegadel (venekeelseid koolitusi on tn harvemini), mistõttu tõstatuvad korralduslikud aspektid. Teine variant on üheaegselt läbi viia koolitus mitmes keeles. Selle lahenduse eeliseks on erikeelsete paaride vahel tekkiv sünergia, sest viibitakse koolitusel üheaegselt. Oluliseks puuduseks on aga ajamahukus (sama koolitus läbitakse kahes keeles), samuti pikk ooteaeg, komplekteerimaks erikeelsete paaride rühm. Hetkel praktikas rakenduv variant (sarnaselt välisriikide praktikale), kus üks kaaslane tõlgib teisele õpitavat, ei pruugi tagada piisavalt kvaliteetset tulemust koolituse läbimisel - koolituse sisu samaaegne omandamine ja tõlkimine ei ole väga tulemuslik.

Mõlemas peatüki alguses esitatud mudelis toimuks sõelana perede hindamine eelkoolituse käigus ja koolituse tulemusena valmiks hinnang, kas pere on sobilik (vt ka joonis 3, pt 5). Pärast koolituse edukat läbimist viiakse läbi põhjalik pereuuring (võiks olla nii lapsendajatele kui ka hooldusperedele). Vastav hinnang jõuaks lapsendamise korral läbi SKA rakendusüksuse kohtuni, hooldusperede korral KOVini.

Järelevalvet SKA rakendusüksuse (ja ka TAI koolituskeskuse) üle teostaks SKA. Eelarveline rahastus tuleks kasutada sotsiaalministeeriumist või vahelülina läbi SKA (ja TAI).

⁷⁵ Kui tsükli pikkuseks kujuneb neli aastat, siis tuleks koolitada iga kaheksa aasta tagant seitse kuni 11 uut koolitajat, tagamaks piisava aktiivsete koolitajate olemasolu.

Kolmanda sektori (MTÜde) roll oleks antud mudelis eelkõige koolituste läbiviimine (osalemine hangetel), samuti tasuliste ja tasuta tugiteenuste osutamine.

Mõlema mudeli rakendamise kaasnevad kulud on ligikaudu sarnased. Eeldades välja pakutud rakendusüksuse funktsioonide liitumist/sulandumist SKA piirkondlike lastekaitse üksustega, lisanduks keskusesse 1-2 töötajat, regioonide tasandile jääks eeldatavaks töömahuks üksnes koolituste läbiviimist silmas pidades umbes 0,2 osaline töökoormus. Sel juhul lisanduks kokku maksimaalselt kolme täistöökooha ulatuses töömahtu, mis arvestades nende töökohtade puhul Eesti keskmist töötasu⁷⁶ moodustaks palgakuluna aastas kokku u 50 tuhat eurot. Arvestades aga, et asendushoolduse rohelise raamatu järgi läheb kogu vastutus perepõhise asendushoolduse pakkujate ja lapsendajate üldise valiku, nõuetele vastavuse ja sobivuse hindamise osas SKA-le (mille puhul varem mainitud koolituse pakkumise administratiivne korraldamine oleks ainult üks väike etapp), tuleks arvestada suurema meeskonna loomise vajadusega⁷⁷.

Olenevalt rakendatavast alternatiivist tuleb arvestada lisakuludega TAI koolituskeskuse tööjõukuludes (1-2 koordinaatorit) või 2. mudeli puhul lisanduks vastav tööjõud (ja sellega kaasnevad kulud) otse SKA rakendusüksusele. Loodava töökohana võib käsitleda ka koolitajatepaari, teine võimalus on hankida koolitajatepaar riigihanke kaudu. Sellele lisandub koolituste (ning tugiteenuste) hankimine. Eeldades eelkoolituse vajaduse suhtelist stabiilsust (umbes 200 koolitavat aastas), võib eelkoolituste kuludena arvestada koos majanduskuludega 100 000 eurot⁷⁸. Koolituste läbiviimise tellimine on ette nähtud riigihangete vahendusel, kulud sõltuvad väga oluliselt võimalustest (maht). Loodud mudelid sisaldavad vähesel määral regulaarsete koolituste läbiviimist, täiendavad koolitused viidaks läbi võimalus- ja vajaduspõhiselt⁷⁹. Kuna eeldatakse rakendusüksuse lisandumist juba olemasolevatele, ei lisanduks oluliselt teisi majanduskulusid. Olulisema kuluna võiks käsitleda kodukülastuste teostamist – hinnanguliselt võiks esmaseid kodukülastusi olla maksimaalselt 150 aastas (sellele lisanduksid veel koolituse järgsed pereuuringud SKA spetsialistide poolt koostöös KOV spetsialistidega, juhul, kui see funktsioon vastavalt rakendusüksusele pannakse).

Iga-aastastele kuludele lisanduvad ühekordsed koolitussüsteemi juurutamiskulud (koolitajate täienduskoolitused, koolitajate koolitaja väljaõpe, STAR registrile lisafunktsioonide loomine, veebilehe loomine) ning koolituse arendamine (värskete materjalide tõlkimine ja adapteerimine Eesti oludesse, testimine). Koolituse tõlkimise ja adapteerimise kulud kirjeldati eelnevalt (vt ptk 8).

Tabel 11. Koolituse kohandamise ja uuendamise ning korraldussüsteemi muutmisega kaasnevad hinnangulised kulud.

Nimetus	Maksumus (eurot)
PRIDE programm	
Õppefilmi tehniline lahendus	12 000 – 13 000
Õppefilmi käsikiri ja kohandamine Eesti konteksti	12 000 – 15 000

⁷⁶ Keskmise brutokuupalk oli 2015. aasta III kvartalis 1045 eurot (Statistikaamet).

⁷⁷ Rakendusüksus, mis kuuluks SKA alla, oleks minimaalselt komplekteeritud 4-5 lisanduva töötajaga keskuses, 1-2 töötajaga igas regioonis. Suurema rakendusüksuse korral on neil loomulikult ka rohkem funktsioone. Kokkuvõttes tähendaks antud koolituskorralduse süsteemi rakendamine umbes 8-10 töökoha loomist, arvestades palgakuluna u 135-168 000 eurot aastas.

⁷⁸ Võttes aluseks 2012. aastal Sotsiaalministeeriumi poolt PRIDE eelkoolitusteks eraldatud vahendite inflatsiooniga korrigeeritud väärtust.

⁷⁹ Oleneb eraldatud ressurssidest ja ka vajadustest – nt lähtuvalt ootejärjekordade pikkusest.

Veebikoolituste tehniline teostus	2000 – 5000
Veebikoolituste sisu (lektorite tasud jms)	2200 – 3300
CWLA veebikoolituse haldamise keskkonna tasud	6000 – 9000
Õppematerjalide tõlkimine (viis 200-leheküljelist materjali, arvestuslik tõlke maksumus hind 15 eurot/lk)	13 000 – 16 000
Õppematerjalide adapteerimise kulud (2 spetsialisti 2-3 kuu töö)	8000 – 12 000
Õppematerjalide adaptatsiooni sobivuse testimine (2 spetsialisti 3-4 nädala töö)	4000 – 5000
PRIDE litsentsi uuendamise tasu	täpsustamisel
Koolitajate koolitamine (uue adapteeritud versiooni tutvustamine; arvestatud on 20 koolitaja koolitamisega)	6000 – 9000
Koolitajate koolitajate väljaõpe (toimub ilmselt Hollandis; arvestatud on kahe koolitajate koolitaja väljaõppe kuludega)	7000 – 12 000
Veebilehe loomine, STAR registri täiendamine	2000 – 5000
Korraldussüsteem	
Tööjõukulud (aastas, kolm täistöökohta)	50 000 – 168 000
Eelkoolituste korraldamine (aastas, koos majanduskuluga)	100 000

Kokkuvõte ja soovitused

Käesolevaga pakuti välja kaks alternatiivset võimalikku koolituskorralduse mudelit. Ühe mudeli puhul jaotub vastutus kahe rakendusüksuse (eelduslikult SKA ja TAI) vahel, teise mudeli puhul oleks üks rakendusüksus (eelduslikult SKA). Korraldusmudeli lihtsustamine ja erinevate osapoolte vähendamine võrdluses praegusega (kus on suur roll KOV ja MV spetsialistidel) tagab informatsiooni kiire ja tõrgeteta leviku. Samuti arenevad spetsialistide kompetentsid, kuna neile on ette nähtud väga spetsiifilised funktsioonid. Kahe alternatiivi võrdluses võiks eelistada üksnes ühe rakendusüksusega mudelit (eeldab SKA-le lisafunktsioone koolituste vahendamisel, hetkel seda määratud ei ole), sest sellega väheneks informatsiooni vahendamise vajadus veelgi.

10. JÄRELDUSED JA SOOVIKUSED

Asendushoolduse koolitussüsteemi hetkeseis Eestis ja muudatusettepanekud

- Tingimusel, et Eestis jätkatakse PRIDE koolitussüsteemiga on vajalik PRIDE mudeli ja materjalide uuendamine ja adapteerimine Eestile sobivaks, ajakohaseks ja tõlkida nii eesti kui vene keelde.
- Koolituste korraldamisel on vajalik tagada stabiilne rahastus, mis peaks olema riiklik.
- Tingimusel, et PRIDE adapteerimine ja uuendamine ei osutu võimalikuks, tuleks kasutusele võtta uus baaskoolituse programm, mis võib sisaldada juba olemas olevate peredele suunatud koolituste komponente, kuid peaks olema eelnevalt testitud ja analüüsitud, kuivõrd on kõik teemad sobilikud perepõhise asendushooldusteenuse pakkujatele.
- Suurendada kontakti tsentraalse koolitussüsteemi ja regionaalsete sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate vahel.
- Vastutus koolituse informatsiooni leviku (nt kodulehe haldamine, infopäevade korraldamine, infolisti haldamine, regulaarsed teavituskampaaniad) ja koolitusel osalejate värbamise osas võiks 2. fookusgrupi arvamustele tuginedes jääda koolituse korraldajale, kuivõrd KOV ametnikel puudub selge ülevaade koolituste toimumise kohta.

Koolituste sihtrühm

- Soovitav on tagada eelisjärjekorras koolituse kättesaadavus ja regulaarsus tasuta kõigile, kellele see on seadusest tulenevalt kohustuslik. Eelisjärjekord tähendab seda, et seadusest tuleneva kohustusega on koolitus kättesaadav. Kui osaleda soovivad ka need, kellel ei ole kohustust, toimub see eelisjärjekorra järgselt. Hetkeseisuga ei ole erinevate osapoolte andmetel tagatud koolituste regulaarsus ja kättesaadavus.
- Lähtudes inimeste vajadustest ja soovidest ning rakendades koolitust vastavalt soovitudele ja senistele kogemustele süstemaatiliselt – osana hindamissüsteemist – sätestada sobiva koolituse läbimise õigus ja kohustus kõigile perepõhiste asendushoolduse vormidele: hooldusperedele, perevanematele, lapsendajatele ning võimalusel ka eestkostjatele.
- Koolitusele sisenemiseks on soovitatav eelnevalt läbi viia rakenduskeskuse poolt (koostöös KOV spetsialistiga) pere esmane hindamine (sobivus lapse kasvatamiseks) lähtudes kriteeriumidest, mis on kirjeldatud perekonna- ja sotsiaalhoolekandeseadustes ning kodukülastus. Kriteeriumid on kooskõlas teiste riikide nõuetega koolituseelseks kontrolliks, mistõttu ei ole vajadust kriteeriume täiendada.
- Pere kodukülastusi võiksid koolituse raames viia läbi koolitajad – koolituse alguses ja lõpus või vastavalt vajadusele. Kodukülastuse vormistamisel piisaks õpetaja otsusest, mille õpetaja edastab koolituse korraldajale (nt TAI).

Koolituse sisu

- Mitmete analüüsivõtetele tuginedes (koolituste läbimise statistika, fookusgruppide intervjuud, eksperthinnangud ja teistes riikides läbi viidud uuringud ja koolituse korraldus) on ühine baaskoolitus siiski vajalik ja soovitatav kõigile asendushoolduse vormidele. Samas on erinevatel gruppidel erinevad motiivid ja lisavajadused (nt lapsendajad vs perevanemad), mistõttu on soovitatav neile lisaks (pärast baaskoolitust) pakkuda vastavate sihtrühmade jaoks disainitud koolitusprogramme.

- Soovitatav on pakkuda ajakohaseid (PRIDE) koolitusi eesti ja vene keeles.
- Lähtudes eeldusest, et jätkuvad PRIDE koolitused: jätkata baaskoolitusel teemadega, mis on kaasaegses originaalis (adapteeritud kujul, eelnevalt soovitatav testida adapteeringu sobivust valimil), vajadusel lisades Eestile olulisi teemasid, mis on selgunud ekspertide ja koolituse läbinutega vesteldes: haridus, tervis, lapse areng, asendushooldussüsteem Eestis, Eesti lastekaitseüsteemi põhitõed, suhted bioloogiliste vanematega, konfliktide lahendamine, trauma läbi elanud lapsega toimetulek jms. Väärkohtlemise temaline koolitus on sõnul soovitatav kõigile vormidele, mistõttu võiks see lisanduda ka baaskoolitusse.
- Rootsi näitel on pikemas perspektiivis soovitatav Eestis luua uus koolitusprogramm, kasutades praeguste PRIDE õpetajate kogemusi ja teadmisi ning Eestis olemas olevate vanemlike oskuste koolitusprogramme. Rootsi eksperdi sõnul ei ole välistatud PRIDE materjalide vajaduspõhine kasutamine muudetud kujul (eraldi PRIDE programmist). Uus koolitusprogramm võib olla kombinatsioon näiteks vanemlusprogrammide ja olemas olevatest lisakoolitustest (PRIDE jätkukoolitused vm).
- Analüüsis on välja toodud mõned baasteemad, mis sobivad erinevatele peredele samaaegselt, nendeks on: : 1.) emotsioonide väljendamine suhtluses, 2.) praktiline oskuste rakendamine (lapsega kodus), 3.) järjepidev reageerimine. Tingimusel, et töötatakse välja uus koolitus, siis uue koolituse sisu täpseks määratlemiseks, programmi katsetamiseks ja sihtrühmale sobivuse kontrollimiseks on soovitatav viia läbi uuring. Lisaks on eksperdid soovitanud teemasid, mis on seotud mitte bioloogilise lapse kasvatamise iseärasustega: koostöö ja meeskonnatöö oskused, kaotus ja lein, kiindumusuhed, selle tekkimine ja arenemine, kasulapse käitumine ja sellele reageerimine, karistamine. Baaskoolituse teemade täpsustamiseks on vajalik läbi viia uuring.
- Lisakoolitused peaksid olema vajaduspõhised ja kättesaadavad nii lapsendajatele kui hooldusperedele (võimalusel ka eestkostjatele). Lisakoolituste sisu peaks vastama lapse arenguetapile või häirele. Vajadused on igal perel erinevad, mistõttu gruppide moodustamine saab toimuda rakenduskeskuse spetsialisti kaudu (SKA), kes omab ülevaadet sarnaste vajadustega peredest ning saab hankida (nt TAI kaudu) sobiva lisakoolituse.
- Mõningad lisakoolituste vajadused on asendushooldusvormi spetsiifilised. Soovitatavad on järgmised lisakoolitused: lastetuse temaline koolitus lapsendajatele (kellel ei ole bioloogilisi lapsi), lapse bioloogiliste vanematega suhtlemise koolitus hooldusperedele. Ekspertide sõnul peaks olema lisakoolituste vajaduse märkamise osaliselt kohaliku omavalitsuse töötaja ülesanne, osaliselt koolitaja ülesanne ja ka pere enda ülesanne.
- Perevanematele on soovitatav pakkuda spetsiifilisi lisakoolitusi, mis aitavad tööks vajalikke oskuseid trennida.

Koolitajad

- Koolituste korraldaja võiks tulevikus vastutada koolituste kvaliteedi ja koolitajate kvalifikatsiooni kontrollimise eest. Selle jaoks võiks olla koolituse korraldaja asutuses palgal kvaliteedijuht, kes lisaks koolituse sisulise kvaliteedi eest vastutamisele vastutab ka koolitajate kvaliteedi eest kontrollides nende kvalifikatsiooni ning korraldades atesteerimisi. Soovitame PRIDE programmiga jätkamise puhul oodata ära koostatavat koolitajate kvaliteedinõudeid ning lähtuda edaspidi nendest. Koolitajate arvu vähendamine optimaalseks (Eesti kohta 20 koolitajat) annab olemasolevatele koolitajatele ka rohkem võimalusi praktiseerimiseks.

- Kvalifitseeritud koolitajate juurdekasvu eest vastutaks koolitust korraldav rakendusüksus, kus ühe mudeli järgi on palgal koolitajate koolitaja, kelle üheks tööülesandeks on ka juurdekasvu koolitamine ning teise mudeli järgi rakendusüksus tellib koolitajate koolitust.
- Koolitajate koolitamisel ei ole oluline tagada erinevast soost koolitajate olemasolu.
- Kvalifikatsiooni üheks osaks võiks olla kõrgharidus (soovitavalt sotsiaaltöölane) ja töökogemus sotsiaalvaldkonnas).
- Pere kodukülastusi võiksid koolituse raames viia läbi koolitajad – koolituse alguses ja lõpus. Kodukülastuse vormistamisel – piisaks koolitaja otsusest, mille koolitaja edastab koolituse korraldajale (nt TAI) ja KOVile, kes pere koolitusse on suunanud.
- Lisakoolituste läbiviimisel võiksid olla kaasatud spetsialistid erinevatelt erialadelt, vastavalt perede vajadustele.

Koolituste efektiivsus

- Pered, kellel jääb koolituse läbimise ja lapse perre tuleku vahele pikem periood kui 18 kuud läbivad koolitaja poolt koostatud testi (mis põhine koolitusmaterjalil) ning testi tulemuse järgi otsustatakse, kas saata pere meeldetuletuskursusele või mitte.
- Pakkuda regulaarselt põhikoolituse osi ning põhikoolituse teemad valida vastavalt koolitatavate vajadustele: KOV spetsialist kaardistab koos perega koolitusvajaduse ning vastav info jõuaks koolitust korraldavasse üksusesse.
- Kaasata PRIDE koolituse pikaajaliseks hindamiseks väliseid eksperte ning hinnata regulaarselt (u 2 aasta tagant) asutuse siseselt programmi efektiivsust. Programmi adapteerimise järel tellida väliselt eksperdilt hindamine.
- Läbi viia uuringud koolituse läbinute teadmiste ja oskuste omandamise kohta, et selgitada välja koolituse efektiivsus, mida võiks siduda peres hooldamise lepingute uuendamisega.
- Lähtudes erinevatest ressurssidest komplekteerida koolitusrühmad vastavalt võimalustele (koolitusele soovijate arv ning soovitud hooldusvorm ja regioon) ning moodustada segarühmi, kuid samas üldistades baaskoolituse teemasid, et oleksid sobivad kõikidele perepõhiste asendushooldusvormidele.

Programmi PRIDE kohandamine ja uuendamine, litsents ja kulud

- PRIDE koolitus kui kaubamärk ja nimi on kinnistunud ning selle ümbernimetamise vajadust ei saa pidada oluliseks.
- Tuleks adapteerida kultuurile ja keelele kohaseks ning kaasajastada kõik PRIDE koolituse materjalid, ülesanded, video jm. Samas, eeldades PRIDE koolituse adapteerimise vajadust, ei ole sellele lisaks enam vajalik koostada eraldi Eesti iseärasusi arvestavat harjutuste kogumikku. Eelkõige on tähtis tagada programmi vastavus viiele põhikompetentsile, olenevalt vajadusest võib seetõttu ka materjali ära jätta või juurde lisada. Samas on oluline oma muudatuste kooskõlastamine litsentsi omanikega.
- PRIDE eelkoolituse materjalides käsitletakse olulisi teemasid kasuvanemate ettevalmistamisel, ent kohati ei ole käsitletud teemad asetatud kohalikku konteksti ning võivad seetõttu materjalidega tutvumisel segadust tekitada.
- Kasutusel olev õppefilm on küll kasutatav, ent valmistamise aastast tingituna tänaseks aegunud, samuti vajavad originaalfilmi teatud käsitlused koolitajate poolset konteksti asetamist ja selgitamist. Võimaluse korral tasuks panustada eestikeelse õppefilmi väljatöötamisse.

- Veebikoolitus on USAs juurutatud ning hinnatud efektiivseks, seetõttu tasuks ka Eestis veebikoolitust esmalt piloteerida ning lähtuvalt tulemustest otsustada, kas veebikoolitus jääks lisamaterjaliks või sobiks ka kontaktõppe osaliseks asendamiseks.
- Koolitajate kvalifikatsiooni uuendamise osas tasuks ära oodata PRIDE litsentsi omanike ametlik nägemus, hinnanguliselt tuleks jätkukoolitusi läbi viia umbes 3-aastase intervalliga (sarnaselt paljudele tõenduspõhiste programmidele). Koolitajate jätkukoolituste funktsiooniks on teadmiste värskendamine ja uute meetodite (kui PRIDE programmi uuendatakse) tutvustamine. Jätkukoolituste täpsema sisu võiks iga kord kooskõlastada PRIDE litsentsi omanikega.

Perepõhise asendushoolduse koolituse korraldussüsteemi mudelid

- Korraldusmudelit tuleks senisega võrreldes oluliselt lihtsustada ja ühtlustada. Käesolevaga pakuti välja kaks alternatiivset võimalikku koolituskorralduse mudelit. Ühe mudeli puhul jaotub vastutus kahe rakendusüksuse (eelduslikult SKA ja TAI) vahel, teise mudeli puhul oleks üks rakendusüksus (eelduslikult SKA).
- Korraldusmudeli lihtsustamine ja erinevate osapoolte vähendamine võrdluses praegusega (kus on suur roll KOV ja MV spetsialistidel) tagab informatsiooni kiire ja tõrgeteta leviku. Samuti arenevad spetsialistide kompetentsid, kuna neile on ette nähtud väga spetsiifilised funktsioonid. Kahe alternatiivi võrdluses võiks eelistada üksnes ühe rakendusüksusega mudelit (eeldab SKA-le lisafunktsioone koolituste vahendamisel, hetkel seda määratud ei ole), sest sellega väheneks informatsiooni vahendamise vajadus veelgi.

SUMMARY

The aim of the study was to analyse Estonian (family-based) foster care training system and the use and suitability of the PRIDE programme for Estonia. Various qualitative and quantitative research methods were used to collect and analyse data in order to draw up conclusions and formulate recommendations for changes in the organisation system of foster care. The study included analysing the current organisation system of trainings and creating organisation model of trainings based on the needs of Estonia.

The main results and recommendations are following.

1. According to the experts and participants of the trainings PRIDE training programme is outdated and does not include examples and tasks suitable for the cultural background of Estonia. Consequently two alternatives are proposed which are based on different presumptions.
 - a. Based on the costs and the existing support network of PRIDE programme it is recommended to update PRIDE programme and adapt it for Estonian and Russian languages, taking into account evaluation of the programme. The updated PRIDE pre-training programme should be adapted to be used in different areas of Estonia as the basic training for different forms of foster care. The PRIDE base programme should be supplied to those participated in the pre-training based on the needs. In that case it is possible to use the existing training organisation system without major reorganisations.
 - b. The other alternative derives directly from the suitability of the training for Estonia. Based on that it is recommended in a longer term perspective to develop a new basic training programme taking into account the experiences of PRIDE and using the example of Sweden where the training programme takes into account the specific topics of the special needs of all children being in the foster care system that their non-biologic parents should be able to handle. Based on Kaminski et al (2008), for example, all families should have trainings on expressing the emotions in communication, on implementing the practical skills (at home) and constant reaction. In addition, trainings should improve the skills related to specifics of raising the non-biological child: cooperation and teamwork, loss and mourning, creation and development of the devotion relationship, behaviour of the foster-child and reacting to it, punishment.

For both recommendations, additional research is needed because some base topics may be more relevant than others and testing of the implementation system of the trainings is needed before it is used in practice. In order to find out relevant topics, the survey among those people to whom the trainings should be directed is needed using the representative sample of the respondents (among adoptive parents, families, SOS parents) and/or pilot testing should be done (using the control group).

2. The organisation model of trainings proposed in the study suggests that in the future everything linked to sharing information about trainings, organising and carrying out trainings and offering support services should be managed and administered by an institution that has offices in different regions of Estonia. The institution should fit into the current system and existing structures should be used. This institution could be the Estonian Social Insurance Board with its regional

child protection support units. The Social Insurance Board would also administrate the website and necessary databases. Information of the trainings could be updated by the organiser of the trainings (Model 2, chapter 9) if the organiser is not the Estonian Social Insurance Board. The qualitative and quantitative analysis suggests that the impact would be higher if this institution would also organise trainings that so far have been done by National Institute for Health Development. However, existing experiences and knowledge prove that the effect would be similar if the organisation of trainings stays a task of National Institute for Health Development. In the latter case, there would be two institutions in the foster families system: Estonian Social Insurance Board which have the information of children and families and National Institute for Health Development which would organise trainings. This creates the risk that distribution of task between those two institutions are not clear enough, and the system would not be as effective as in the case where all tasks are performed by the Estonian Social Insurance Board. The additional advantage of giving sole responsibility to Estonian Social Insurance Board is that in this case the information bank would be close to people not in Tallinn centrally.

3. As it is assumed that the number of births and the population of Estonia are declining the need for trainings is decreasing in time and hence it is important to take that into account while training trainers and planning training.
4. Different sources (experts, previous studies, results of focus group discussions, etc.) have indicated that the basic training should be universal for all forms of family-based foster care.
5. The basic training should form a part of the evaluation system of all providers of family-based foster care. Taking into account the well-being of a child it would be necessary to participate in the basic training and get a positive evaluation from the trainer before having a child in the foster family.

In conclusion the positive aspects of the present system of trainings are the following:

- PRIDE trainings have been carried out in Estonia already for more than 10 years and the trainings are free of charge for the foster families and parents;
- many trainers are enthusiastic and support families also on a voluntary basis;
- in time the competence and skills of the trainers have improved and lots of knowledge has been gathered to develop better training materials and adapt them for Estonia;
- PRIDE trainings have united people into support groups and people who have completed trainings meet often also after trainings.

The negative aspects include:

- Taking place of the trainings is not clear;
- trainers and participants of trainings do not get sufficient information from organisers about trainings;
- the content of the training is outdated and not adapted for Estonia;

- trainings are not compulsory for foster families and the training is not a clear part of the general evaluation system of providers of family-based foster care;
- the trainings have no clear place in the system.

Based on the analysis different solutions for improving the current training system have been developed and in addition it is recommended to conduct an in-depth study to specify content and format of an effective training suitable for Estonia.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Avastu, K. (2006). Juhendaja: Anne Tiko. PRIDE koolitus ja tema rakendamisega seonduvad probleemid Eestis tulevaste koolitajate vaatekohast. Magistritöö. Tallinna Ülikool, sotsiaalteaduskond, sotsiaaltöö osakond.
2. Barrera Jr, M., Castro, F. G., Strycker, L. A., & Toobert, D. J. (2013). Cultural adaptations of behavioral health interventions: A progress report. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 81(2), 196.
3. Christenson, B., & McMurtry, J. (2007). A Comparative Evaluation of Preservice Training of Kinship and Nonkinship Foster/Adoptive Families. *Child Welfare* 86(2), 125-140.
4. Christenson, B., & McMurtry, J. (2007). A comparative evaluation of pre-service training of kinship and nonkinship foster/adoptive families. *Child Welfare*, 86(2), 125–140.
5. Christenson, B., & McMurtry, J. (2009). A longitudinal evaluation of the pre-service training and retention of kinship and nonkinship foster/adoptive families one and a half years after training. *Child Welfare*, 88(4), 5–22.
6. Cohen, P. A. (1980). Effectiveness of student-rating feedback for improving college instruction: A metaanalysis of findings. *Research in Higher Education*, 13(4),
7. Cohen-Vogel, Lora and Thomas Smith. "Qualifications and Assignments of Alternatively Certified Teachers: Testing Core Assumptions." *American Education Research Journal*. Sept, 2007: 733
8. Dorsey, S., Farmer, E. M., Barth, R. P., Greene, K. M., Reid, J., & Landsverk, J. (2008). Current status and evidence base of training for foster and treatment foster parents. *Children and Youth Services Review*, 30(12), 1403-1416.
9. Festinger, T., & Baker, A. J. (2013). The quality of evaluations of foster parent training: An empirical review. *Children and Youth Services Review*, 35(12), 2147-2153.
10. Fink, L.D., 2003, *Creating Significant learning Experiences: An Integrated Approach to Designing College Courses*: Jossey-Bass, 295 p
11. Goldhaber, Dan. Everyone's Doing It, But What Does Teacher Testing Tell Us About Teacher Effectiveness. *Journal of Human Resources*. University of Wisconsin Press. Fall, 2007: 766.
12. Greene R. L. (2008). Repetition and spacing effects. In Roediger H. L. III (Ed.), *Learning and memory: A comprehensive reference*. Vol. 2: Cognitive psychology of memory (pp. 65–78). Oxford: Elsevier.
13. Harris, G. N., Sass, T. R. (2010) Teacher training, teacher quality and student achievement. *Journal of Public Economics*. 95(7-8), 798-812
14. Hendry, Lyon ja Henderson-Smart. (2007) Teachers' approaches to teaching and responses to student evaluation in a problem-based medical program. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 32(2), 143-157.

15. Kaminski, J.W.; Valle, L.A; Filene, J.H. and Boyle, C.L. (2008). A Meta-analytic Review of Components Associated with Parent Training Program Effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567–589.
16. Laklija, M. (2011). Results of a Conducted Survey: Foster care Models in Europe.
17. Leppik, Eva (2013). Juhendaja: Avo Trumm. Vanemliku hooleta lapse perre võtmine – kuidas sünnib otsus? Bakalaureusetöö. Tartu ülikool.
18. Lopker, G., Askeland, R. (2009) More Than a Smile Sheet: Using Level 1 Evaluation Effectively. Association for Talent Development.
19. Master, B. (2014) Staffing for Success: Linking Teacher Evaluation and School Personnel Management in Practice. *Educational Evaluation and Policy Analysis*. 36 (2), 207-227
20. Mctighe, J; O'connor, K (2005). "seven practices for effective learning". *educational leadership* 63 (3): 10–17
21. Paaver, M., Kurrikoff, T., Nordquist, N., Orelund, L., & Harro, J. (2008). The effect of 5-HTT gene promoter polymorphism on impulsivity depends on family relations in girls. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 32(5), 1263-1268.
22. Pavlik, P., JR. Anderson (2008). Using a model to compute the optimal schedule of practice. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, Vol 14(2), Jun 2008, 101-117
23. Rhodes, K. W., Orme, J. G., & McSurdy, M. (2003). Foster parents' role performance responsibilities: Perceptions of foster mothers, fathers, and workers. *Children and Youth Services Review*, 25(12), 935–964.
24. Roose, K. (2006). Juhendaja: Anne Tiko. PRIDE-koolituse mõju hooldusperede valmisolekule saada ja olla hooldusvanemaks. Magistritöö. Tallinna Ülikool, sotsiaalteaduskond, sotsiaaltöö osakond.
25. Rork, K. E., & McNeil, C. B. (2011). Evaluation of foster parent training programs: A critical review. *Child & Family Behavior Therapy*, 33(2), 139-170.
26. Santos, R. (2012) Andragogy Content Knowledge Technology: A Training Model for Teaching Adults. ASU Electronic Dissertations and Theses.
27. Singleton, K., & Krause, E. (2009). Understanding cultural and linguistic barriers to health literacy. *The Online Journal of Issues in Nursing*, 14(3).
28. Siplane, A. (1999). Juhendaja: Anne Tiko. Kasuperede arengust Eestis. Uurimus kasuperede hetkesesist ja arenguvõimalustest. Bakalaureusetöö. Tallinna Pedagoogikaülikool.
29. Spielfogel, J. E., Leathers, S. J., Christian, E., & McMeel, L. S. (2011). Parent management training, relationships with agency staff, and child mental health: Urban foster parents' perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33, 2366–2374.

30. Stefansen, K., Hansen, T. (2014) Evaluation of the Parenting Resources for Information, Development and Education (PRIDE) programm. NOVA Report 3/2014
31. Tensbek, H. (2011). Juhendaja: A.Tikko. Lapsendajate ootused ja tegelikkus. Magistritöö. Tallinna ülikool.
32. Wozniak, P.A.(1990) Optimization of learning : Simulation of the learning process conducted along the SuperMemo scheduleSchedule

LISA 1. PRIDE KOOLITUSE KIRJELDUS

PRIDE eelkoolitus ehk baaskoolitus on algupäraselt 36-tunnine grupikoolitus, mis valmistab pere ette hooldus- või lapsendajapereks saama. Koolituse vältel külastavad õpetajad kõikide perede kodusid. Koolituse lõppedes annavad nii koolitajad kui ka pere ise endale hinnangu valmisolekust saada hooldus- või lapsendajapereks. Pärast eelkoolitust on originaalprogrammis ette nähtud 5 supervisiooni. Koolitusel osaleb korraga mitu peret, kes jagavad kogemusi ning on üksteisele koolituse vältel ka sageli ka koolituse järgselt toeks.

Baaskoolitusele järgneb originaalprogrammi järgi **põhikoolitus**, mis on kordi mahukam, pakkudes vanematele spetsiifilistele oskustele tuginevat koolitusprogrammi, mida vajatakse hooldus- ja lapsendajaperede ees seisvate ülesannete edukaks täitmiseks. Põhikoolitus käsitleb emotsionaalselt tundlikke teemasid, milleks on: füüsiline, seksuaalne ja emotsionaalne väärkohtlemine, hooletusse jätmine, individuaalsed ja perekondlikud eluviisid, distsipliin, laste ja nende perede vaheliste suhete toetamine, laste ettevalmistamine lapsendamiseks, toimetulek pere hoolduskogemusega, võimalikud hooldusvanematele esitatavad väärkohtlemissüüdistused, eraldamine ja kaotus, kiindumus, konfliktide lahendamine, sõltuvusprobleemid.

Viis oskust, mida PRIDE eelkoolitusel käsitletakse on:

- laste kaitsmine ja üleskasvatamine
- laste arenguvajaduste rahuldamine ja tegelemine mahajäämusega arengus
- laste ja nende vanemate vaheliste suhete toetamine
- oskus kujundada lapsele turvaliste ja hoolivate elukestvate suhete võrgustik
- töötamine professionaalse meeskonna liikmena

Enne litsenseerimist peavad tulevased hooldusvanemad olema teadlikud neist oskustest ja mõistma neid oskusi ja nende vajalikkust. Jätkukoolitusel jõutakse nende oskuste omandamise ja nende kasutamiseni.

PRIDE programmi õppused:

Esimene õppus: Ühinemine PRIDE-programmiga

Teine õppus: Meeskonnatöö pereliikme staatuse saavutamiseks.

Kolmas õppus: Arenguvajaduste rahuldamine – kiindumus.

Neljas õppus: Arenguvajaduste rahuldamine – kaotus.

Viies õppus: Perekondlike suhete tugevdamine.

Kuues õppus: Arenguvajaduste rahuldamine – distsipliin.

Seitsmes õppus: Peresuhete jätkamine.

Kaheksas õppus: Muudatuste planeerimine.

Üheksas õppus: Informatsiooni põhjal tehtud otsus.

LISA 2. KOKKUVÕTE LEEDUS LÄBI VIIDUD PRIDE KOOLITUSSÜSTEEMI SOBIVUSE UURINGUST (2013)

Väljavõtte elektroonse ajakirja kodulehelt⁸⁰. Autor: Dr. Dalija Snieškienė (Leedu Vytautas Magnuse ülikooli sotsiaaltöö dotsent).

How does a new training program Pride for foster families work in Lithuania?

Aim. The aim of the research is to investigate how the new program Pride, dedicated to train, educate and prepare foster and adoptive parents, works in Lithuania.

Background. During the Soviet period no child care system for the substitute family was developed. The substitute family in child care was based on a voluntary base: neither services, nor any observation for the kinship, foster or adoptive families were developed. With the reestablishment of political independence of Lithuania in 1991, ideas about development of social work profession and changes in child care system took part.

The first research about the life of foster and kinship families was made in 1995. The first graduates of social work developed recruitment, training and support program for foster families in Kaunas in 1996, but this experience was not adequately supported by the state. The stronger political will to develop a nationwide program for foster and adoptive parents started in 2006, when the governmental «Program of reorganization of substitute child care system in Lithuania» was accepted. Pride (s) program from the USA was bought in 2007 and preparation of the trainers started. In 2012 this program was renamed into Lithuanian title Gimk (Training and Consulting of Adoptive and Foster Parents).

Method. Pride program was developed with the Child Welfare League of America (Cwla) for the development and training of foster care and adoptive families. The main task of this program is to recruit, train, and select foster and adoptive parents. The program was designed, or is commonly used, to meet the needs of children, youth, young adults, and/or families receiving child welfare services. Pride program was developed in the broadly developed context of social services for children and families, where the culture of adoption and fostering together with professional social work has a long tradition.

In Lithuania this program has been adapted and now it consists of 10 themes (14th in the USA): introduction, team work for the development of permanency for the child placement, open talk with the child, meeting child's development needs, bereavement, children's relationships with the family of origin and self-esteem, upbringing, consolidation of permanent relations, preparation and planning for change, and informed decision making. There are at least two individual consultations with a future adoptive or foster family at home, when social workers make an assessment about the family's ability to fulfil child's physical, emotional, social needs, and preparation to cooperate in the problem solving. This educational process continues 3-4 months, while the decision about preparation is made and conclusion is written.

⁸⁰ http://www.outcome-network.org/paper/291:how_does_a_new_training_program_pride_for_foster_families_work_in_lithuania

According to this program there were prepared 768 foster families and 329 adoptive families from 2008 till the end of 2010 and 229 foster families in 2012. Unfortunately at the same time the number of foster families that refused to continue or were suspended from child care increased.

Research methodology. The chapter is based on integrated results of quantitative and qualitative research projects. Quantitative research with 200 foster families was done by interviewing them with a structured questionnaire in Kaunas county in 2010 (Buchalcaité, Snieškiené 2011). The results of this research were compared with the findings of the research done in 2001 (Snieškiené 2001). Qualitative research project (Paulauskaité 2011) was based on semi-structured interviews with eight Child Rights Protection Agency social workers that are responsible for the replacement of the child in need.

Findings. The information from the annual report (2012) of National Child Rights Protection and Adoption Agency says that participants of the training program positively evaluated the education process and learned more about child needs as well as changed their attitudes to the biological parents of the children in need and the ways they were upbringing their children of origin.

However the social workers from Child Rights Protection Agency (Paulauskaité 2011) see shortages of this program, such as lack of training and content of this program about the behaviour problems of teenagers, lack of matching foster parents possibilities with child needs, shortage of education about child health development and medical problems, misunderstanding about disabilities and how to deal with posttraumatic conduct after sexual and other types of abuse. This information suggests that not only social workers have to be trainers in this program. Participants of this study see the need of child's preparation to change the placement and particularly for those who live in children care homes from infancy. All social workers encourage the idea of continual education and support for these families as well as specializations for kinship, adoptive and foster families, because there are no services for such families in many Lithuanian regions.

The findings of the study (Buchalcaité, Snieškiené 2011) show that the expectations of foster families about the foster care situation before and after the child came into their family do not fit to more families than it was in 2001 (95,62 percent points), increased the number (in 95,2 percent points) of foster carers affirming that care of the replaced child is more difficult than of their own ones, but it increased (54,16 percent points) participation of the spouses in decision making. After 10 years the role of social workers and Child Rights Protection Agencies at the municipality increased, nevertheless they are accepted more as controllers and people do not actually share the issues with them; they tend to appeal to them for help only at the supreme moment, when «nearly do what you want or take the child away» (Paulauskaité 2011), while 56,39 percent point increased positive evaluation about good relations with Child Rights Protection Agency workers. The most important support system still is an extended family and friends. The economical support from the state was evaluated negatively in 413,48 percent points comparing with 2001. These and other research findings show that there are gaps in Gimk preparation program, particularly for the children with disabilities and special needs as well in the context of social support. The following insights from this research can be drawn:

- not only people who are going to train others but also the system of services should be prepared for adaptation of the imported program;

- services for kinship, adoptive and foster families were not developed before the implementation of Pride program and now the program offers to new foster and adoptive families services which actually do not exist in the society;
- the training program is good for families and children because it helps to develop better relations between children and foster parents as well as with biological parents;
- importation of social programs from abroad brings different culture and sometimes participants of these programs reject some parts of it as «too much American».

Key references

Buchalcaitė, R. and Snieškienė, D. (2011). *Socialinės paramos globėjų šeimoms vertinimas* (How foster families accept the social services). Kaunas: VDU.

National Child Rights Protection Agency (2012). *Annual report*, National Child Rights Protection Agency.

Paulauskaitė, J. (2011). *Globėjų pasirengimas vaiko globai socialinių darbuotojų požiūriu* (Preparation of Foster Families to Foster a Child from the Point of View of Social Workers). Kaunas: VDU.

Snieškienė, D. (2001). *Vaikų globa šeimose kaip socialinis veiksmas* (Foster Care as a Social Action) daktaro disertacija. LFSI ir VDU.

LISA 3. KOOLITUSE LÄBINUTE FOOKUSGRUPI ANDMETE KOKKUVÕTE

Tabeli päises on kirjeldatud koolituse läbimise koht ja aasta (7 osalejat).

Vastaja koolituse läbimise asukoht ja aasta/Teema	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2013	Tartu 2014	Jõgeva 2007	Haapsalu 2008
Registreerimine koolitusele	Maavalitsusest.	Maavalitsuse kui käisime „arvele“ võtmas, siis spetsialist kohe selgitas protsessi ja andis teada, et koolitus on väga vajalik ja soovituslik ja teadis kohe, et 2015. aastal grupp tuleb ja seal on kohad, kui tuli, siis kohe andis teada. Meie käisime kokku vist kaheksas maakonnas ja mitte igal pool ei olnud sellist jutt. Osades maakondades ei öeldud, e kohustuslik on	Maavalitsuse spetsialist saatis maikuus e-maili, kas olete huvitatud ja minu arust väga hea etteteatamisega, sai oma aega planeerida.	Minule öeldi, et kuna ma olen Tartus, siis mul vedas et saan sinna koolitusele.	Käisin maavalitsuse ametniku vastuvõtul, siis sai räägitud sellest teemast, pereuuring oli kindlasti, siis oligi jutt, et kui soovite, siis tule läbida PRIDE koolituse. Maavalitsusest. Mina ka nägin oma pere foorumis, et selline asi tuleb läbi teha	Mulle vist vallast teatati, et moodustatakse gruppi. Mina ei teadnud et selline asi on, ma ei saanud üldse aru.	Maale kolides läksin sotsiaaltöötaja juurde vallas ja ütlesin, et tahan olla kasupereks ja sotsi töötaja otsis kus saab koolitusele registreeruda. Vastutulelik sotsi töötaja. tal oli hea meel selle üle. PRIDE koolituselt sai edasisi kontakte. Ma ei kujutagi ette kuidas vanemad koolitustest teada saaksid. Oleneb KOVi töötajast kas ta peresid toetab, kas ta peab teavitama üldse? Sõltub ka milline kontakt on KOV töötajal inimesega.

Vastaja koolituse läbimise asukoht ja aasta/Teema	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2013	Tartu 2014	Jõgeva 2007	Haapsalu 2008
Koolitajad		mis oli väga tore, mida võiks jätkata, et üks koolitaja oli ise lapsendaja. see on hästi väärtuslik selle koolituse juures.	Oluliseks meie pere jaoks oli see, et eestvedajad olid oma ala professionaalid, nende tohutu pühendumus, taktitunne, kuidas nad oskasid materjalid tõlgendada meie keelde. Just nemad tegid selle viie punkti vääriliseks. ma olen ääretult tänulik nendele koolitajatele. see on hästi delikaatne teema. hästi peab mõtlema läbi et grupis on erinevaid liikmeid, mida	Minu etteheide oli et koolitajad olid ise need, et nad on need kes valivad vanemaid lastele. häiris tagantjärele keskused kutsuvad koolitajaid kes on tavalised grupijuhid, kes ei ole lapsendamise protsessiga seotud.	Koolitajad super pluss, materjal oli põhiliselt eestkostjale või hooldusperele, enamus on lapsendajad, ei olnud lapsendajatele suunatud. Väga ameerikalikud näiteid, õpetajad tegid hoopis palju parema töö selle programmiga		Käis küll keegi juriidikast rääkimas, rääkis väga ametniku poole pealt, ei saanud otsest selgust. Üks asi on igasugused toetused, selle kohta leia ka internetis infot. Pigem võiks olla selline koostöökogu, kui pere vajab näiteks psühholoogi nõuannet või logopeedi, iga vanem peab ise otsima. Olgu või mõni interneti lehekül, kuhu saad küsimuse esitada, ja seal leitakse vastaja. Tahaks rakendamise kogemust.

Vastaja koolituse läbimise asukoht ja aasta/Teema	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2013	Tartu 2014	Jõgeva 2007	Haapsalu 2008
			ütlemata ja mida mitte.				
Koolituse materjalid	Ei meeldinud materjalid.	Ma olen nõus, et see oli väga tore koolitus aga, siin on üks aga, kui see koolitus oleks toimunud täpselt nende reeglite järgi, mis koolitusmaterjalide järgi, siis ei oleks koolitus mulle meeldinud. Õpetajate tõlgendus andis koolitusele hinde 5, materjalide hindeks 2. (viie palli süsteemis)	Materjalid vajaksid kaasajastamist, meie jäime rahule, saime selgemaks pildi.		Materjal oli põhiliselt eestkostjale või hooldusperele, enamus on lapsendajad, ei olnud lapsendajatele suunatud. Väga ameerikalikud näiteid, õpetajad tegid hoopis palju parema töö selle programmiga.		Ei meenu, et materjalidest midagi oleks häirinud. Kuna endal oli samateemaline haridus, siis ei olnud midagi uut. Mõned näited ei olnud asjakohased. Need olid üksikud näited. Ilmselt oli eesmärgiks võrdlusmomendi toomine.
Koolituse sihtgrupid	Materjalid olid kõik kirjutatud hooldusperedel e, mis on erineva sisuga.	Ma olen nõus sellega, PRIDE nimetusega on mõeldud hooldusperedele ja sobib kõige rohkem hooldusperedele. Võib olla võiks olla eraldi koolitused lapsendajatele,	Võiks olla selline üld ja ma vaataksin veel üldisemalt. Tegelikult on seal teemad, mida peaksid kõik lapsevanemad	Meie grupis olid erinevad. Kui laps on tulnud peresse, siis juba hilja tulla koolitusele. Tahaks lapsele aega panustada. Probleemidele ikka ei saa lahendusele.	Materjal ei olnud üldse lapsendajale, kellel oli juba laps olemas ja kellel ei olnud, siis oligi et omavahel rääkides ja	Tugiperede soovijad võiksid ka saada koolitusele, kuna nendest võib ka saada lapsendaja. Tugipere	Peaks olema kohustuslik kõigile. eelkoolitus – annab ülevaate kõige esmastest asjadest, millega pere valmis olema, see peaks olema kohustuslik, et pärast ei saaks öelda,

Vastaja koolituse läbimise asukoht ja aasta/Teema	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2015	Tartu 2013	Tartu 2014	Jõgeva 2007	Haapsalu 2008
		eestkostjatele. Eraldi teemana võiks olla kas laps tuleb pere seest, või kui vanemad on lapsele täiesti võõrad inimesed.	läbima, seal on teemad mis puudutavad kõiki.	Kõigile vajalik. Oleks hea koos käia saatusekaaslastega ja rohkem tutvuda kellest pärast rohkem oleks abi (sots. töötajad) siis ei teki hiljem tõrget et võtta telefon ja helistada.	kogemusi jagades avardas maailmapilti. Läbi teiste kogemuste. Grupp oli see mis tegi selle koos oleku nagu vajalikuks.	kiindub lapsesse, ja on olnud küll juhtumeid. Tugiperede puhul kui tuleb probleeme, siis and heituvad ja lahkuvad. Kui saaksid koolitusest osa võtta, oleksid tugipered teadlikumad ja laps ei oleks uuesti ära tõugatud.	et oi ma seda ei teadnud, seda ma ei leidnud.
Järelkoolitused/ koolituse järgne tugi	Kui tekib jooksvalt küsimusi, vajadusi, siis võiks olla. Ma praegu ei tunne et tahaks veel paar kuud käia koolitusel.	Ma arvan et see vajadus tuleb siis kui olukord käes, sa ei saa ette õppida,	Tugiisikuga saaks probleemi lahata, koolitusel ei saa probleemi sisse minna.	Grupis võin ma üht asja rääkida aga kui olukord tekib, siis võivad seisukohad muutuda. see absoluutselt ei tundu mind enam abistavat.		Mina arvan et see on hea ja vajalik. Aga seda tunned alles siis, kui lapsed on käes, siis tunned et vajan abi nõu ja särki värki.	Olen läbinud kolm koolitust. Kuna haridus oli all, siis väga palju uut ei olnud.

LISA 4. KOOLITUSE LÄBINUTE LISAINTERVJUUDE ANDMETE KOKKUVÕTE

Tabeli päises on kirjeldatud koolituse läbimise koht ja aasta (3 intervjuueeritavat).

	Haapsalu 2008	Harjumaa 2010 (venekeelne)	Tallinn 2008 (venekeelne)
Registreerimine koolitusele	Maale kolides läksin sotsiaaltöötaja juurde vallas ja ütlesin, et tahan olla kasupereks ja sotsi töötaja otsis kus saab koolitusele registreeruda. Vastutulelik sotsi töötaja tal oli hea meel selle üle. PRIDE koolituselt sai edasisi kontakte. Ma ei kujutagi ette kuidas vanemad koolitustest teada saaksid. Oleneb KOVi töötajast kas ta peresid toetab, kas ta peab teavitama üldse? Sõltub ka milline kontakt on KOV töötajal inimesega.	Võiks koostada spetsiaalse brošüüri lapsendada soovijate jaoks, kus oleksid kirjeldatud konkreetsete sammude ning seadusejärgsed kohustused. Kui meie pöördusime valla sotsiaaltöötaja poole veenis ta meid, et peab kohe hakkama koguma materjale kohtu jaoks ning selleks ajaks kui asi kohtusse jõudis, olid dokumendid juba aegunud ning pidi uuesti teatud sammud läbima. Kohalik sotsiaaltöötaja ei ole kursis kõigi peensustega, mis käib lapsendamisega kaasas, seetõttu võiks olla mingisugune brošüür.	Võiks üks register olla Eestis mis paneb nimed kirja, ja siis teeb koolituse. koolitus toimub keskuses. meie grupis olid ka jõhvist ja Narvast ja polnud probleemi. üldsuund peaks olema suurem
Koolitajad	Käis küll keegi juriidikast rääkimas, rääkis väga ametniku poole pealt, ei saanud otsest selgust. Üks asi on igasugused toetused, selle kohta leia ka internetis infot. Pigem võiks olla selline koostöökogu, kui pere vajab näiteks psühholoogi nõuannet või logopeedi, iga vanem peab ise otsima. Olgu või mõni interneti lehekül, kuhu saad küsimuse esitada, ja seal leitakse vastaja. Tahaks rakendamise kogemust.	Olen väga tänulik koolitajale, kes mitte ainult ei rääkinud, vaid jagas ka enda kogemusi. Just tema sõnad aitasid mul üle elada keerulised esimesed päevad lapsega. Atmosfäär oli väga südamlik, me siia maani hoiame ühendust ning ühe paariga suhtleme pidevalt interneti kaudu. Omamoodi toetusgrupp.	
Koolituse materjalid	Ei meenu, et materjalidest midagi oleks häirinud. Kuna endal oli samateemaline haridus, siis ei olnud midagi uut. Mõned näited ei olnud asjakohased. Need olid	Jäi mulje, et programm sisaldab jõulist iva, kuid antud momendil oli veel väga ameerikalik, oli vajadus enda täienduste järele kirjalike materjalide ja videomaterjalide puhul.	

	üksikud näited. ilmselt oli eesmärgiks võrdlusmomendi toomine.	Isiklikuks analüüsik ja enda ressurside hindamiseks materjalide puhul oli vähe, mis vajaks muutmist. Võiks rohkem olla illustratsioone, pilte näiteks ning lisada brošüür. Videomaterjalid olid täiesti reaalsusest erinevad ning koolitajad kusjuures teadvustasid seda.	
Koolituse sihtgrupid	Peaks olema kohustuslik kõigile. eelkoolitus – annab ülevaate kõige esmastest asjadest, millega pere valmis olema, see peaks olema kohustuslik, et pärast ei saaks öelda, et oi ma seda ei teadnud, seda ma ei leidnud.		Üks ainuke koolitus kõigile, ei lahterda, saavad baasteadmise ja siis edasi vastavalt vajadusele.
Järelkoolitused/koolituse järgne tugi	Olen läbinud kolm koolitust. Kuna haridus oli all, siis väga palju uut ei olnud.	Ei käinud koolitustel, kuid võimaluse korral läbiksin ühe loengu juriidiliste nüansside kohta. Võimalik, et minus räägib ka halb kogemus juriidiliste asjade ajamisel seoses ebakompetentse sotsiaaltöötajaga.	Koolitusel õpitud suunitlusi ja põhimõtteid on raske rakendada. sammud tekivad iga moment ja iga päev, pöörduda ei ole kuhugi, kui on lepinguga laps, siis on KOViga side olemas, kui on lapsendatud, siis on kõik vastutus on vanemate peal, kes saavad selle moosi endale kätte ja söövad kuidas tahavad. ühiskond ei ole valmis ükskõik mis tasandil. Tahaks et tuge jätkuks.

LISA 5. VÄLJAVÕTTED KOOLITAJATE VESTLUSRINGIST

Tabeli päises on kirjeldatud koolitaja regiooni, kus koolitusi läbi viib.

Koolitaja piirkond/ Teema	Tartumaa	Tallinn/Lääne-Virumaa	Pärnumaa	Harjumaa/Lääne-Virumaa
Koolituse korraldus/värbamine/registreerimine	Hooldusperedega on segane lugu. Info puudub. Register on oluline. Seni kuni selget pilti - on raske pakkuda lahendust.	Pered ju värbavad end ise. Hooldusperedel aga võiks olla küll ettevalmistus ja värbamine. PRIDE ju näeb ette, et on nõ agentuur, kes sellega tegeleb. Aga Eestis seda nii ei teha. Eestis isegi võeti koolitusi vähemaks - 9le, 10ne asemel. Seega - nõuded peaks olema ühtlustatud erinevatele asendushoolduse kategooriatele. Praegu mõnedel on kohustuslik ja mõnedel mitte - PRIDE koolitus. Mõned muudavad oma kategooriat seetõttu, et saada koolitust.	Minu jaoks ebaselge. Kunagi ei tea, millal grupp/koolitus tuleb, ei saa piisavalt ette planeerida. Koostööd maavalitsuse ja linnavalitsusega väga ei taju. Nt võiksid ruumid olla kas maavalitsuse või linnavalitsuse poolt, et saaksime neid laupäeviti kasutada. Praegu see võimalus puudub, kuna laupäeviti on maavalitsus ja linnavalitsus lihtsalt tühjad. Ka TAI-ga suhtlemist ootaksin rohkem ja isiklikumat. Meeldiks, kui TAI esindaja tuleks ise kohale kasvõi tunnistuste jagamisele ja et meid kutsutaks ka kord aastaski TAIsse, et jagada oma koolituskogemust ning teha parendusettepanekuid. Nt oleks tore saada ka täiendkoolitusi (täiskasvanute koolitus; seadusandlus, jne.). Suureks probleemiks on see, et KOV töötajad ei tea tegelikult, mida see PRIDE koolitus endast kujutab ning nad ei mõista hästi enda rolli selles protsessis. Oleks suurepärane, kui	Registrid on olulised! Haldajaks see, kes korraldab lapsendamist. Teavitamiskampaniad - oleks TAI ülesanne. Esmane nõustamine on vajalik küll - et rääkida nt erinevatest vormidest. Korraldaja st KOV otsustab - kas saata koolitusele või mitte. Enne registreerimist peaks olema nõ "olulised" asjad sh vestlus tehtud - ja siis suunab ametnik edasi koolitusele. TAIsse..

			<p>saaks KOV töötajatele teha igas maakonnas ka PRIDE nn kiirkursus.</p>	
<p>Pere hindamine peale koolitust/tugisüsteem</p>	<p>Sõltub, millest räägime. Supervisioonidega lõpeb koolitajate vastutus. Supervisiooni kaudu toetame peresid. Koolitaja teeb vajadusel edasisuunamist niigi. Koolituse üks eesmärk on ka julgustada ja toetada peresid. Laiemalt - väljaspool PRIDE programmi - grupinõustamine toimib.</p>	<p>Kasvuruum pannakse kirja ideega, et see nõ täidetakse koolituse jooksul. Lapse paigutaja perre - tema kontrollib seda, kas see täidetakse. Peale lapsendamist - pere toetamine - on hooldusperede KOVi teema. Lapsendajate puhul ei ole järelvalvet. Pere enda initsiatiiv, kas märkavad probleemi või mitte. Koolituse lõppedes saavad pered infot, kus on abisaamise võimalused. Siit tuleb välja, et Oma Perel on kõige enam infot selle kohta, millist põhikoolitust võiks keegi vajada ja panna kokku teemagrupid ja kutsuda esinejad. Maakohas ei pruugi veebikoolitus toimida - sest pered ei saa omavahel kokku saada. See on vajalik peredele. Võiks olla mingid teemad ka otse kohapeal.</p>	<p>/.../ PRIDE ei ole rakendunud nii nagu algselt pidi. Puudu on jätkukoolitus (kus on osalejatele suurepärased kaasused, abivahendid, kuidas lastega seotud probleemidega efektiivselt hakkama saada).</p>	<p>Teataval määral on see hetkel reguleeritud - KOV teostab järelvalvet. Tugiteenuseid saab ainult pakkuda. Inglismaal aga toetatakse peresid seni kuni laps on täisealine. Praegu otsitakse ise lisavõimalusi perede poolt, sest põhikoolituse eriti ei ole olnud. Eelkoolitus ja põhikoolitus on erinevad. Tänapäeval töötavad hästi ka veebikoolitused. Võib-olla Eesti olusid arvestades võiks olla veebikoolitus, osa sellest võiks olla veebipõhine. Osa hilisemast toetamisest võiks olla veebipõhine. Hilisem toetamine võiks olla jätkuv. Võib-olla asendada põhikoolitus mingi muu vormiga. Mis puudutab lisaväärtusi, see on PRIDE jätkukoolituse teema, mida Eestis ei rakendata, selle jaoks MTÜd ja KOVid on pakkunud lisaloenguid, koolitusi. Meil ei ole tuge, et pakkuda keeruliste lastega toimetulekuks.</p>